Shlomo Venezia

SONDERKOMMAND O AUSCHWITZ

ÎN IADUL CAMERELOR DE GAZARE

Prefaţă de SIMONE VEIL
Cuvânt-înainte de ALEXANDRU FLORIAN

Shlomo Venezia

(în colaborare cu Béatrice Prasquier)

SONDERKOMMANDO AUSCHWITZ

ÎN IADUL CAMERELOR DE GAZARE

Prefaţă de SIMONE VEIL
Cuvânt-înainte de ALEXANDRU FLORIAN

Traducere din limba franceză de FELICIA MARDALE

Note istorice, la sfârşitul ediţiei, de
MARCELLO PEZZETTI şi UMBERTO GENTILONI

EDITURA OMNIUM
BUCUREŞTI • 2023

Doresc să dedic această carte celor două familii ale mele: cea de dinainte de război şi cea de după război. Primele mele gânduri se îndreaptă spre iubita mea mamă, atunci în vârstă de patruzeci şi patru de ani, şi spre surioarele mele, Marica, de paisprezece ani, şi Marta, de unsprezece ani. Adeseori mă gândesc cu tristeţe la viaţa grea pe care a duso mama, rămasă văduvă de tânără, cu cinci copii. Cu numeroase sacrificii, la limita suportabilului, pe care alţii le-ar fi îndurat poate cu greu, ne-a crescut în spiritul unor principii sănătoase, învăţându-ne, de pildă, să fim cinstiţi şi să avem respect faţă de oameni. Toate aceste sacrificii şi toate aceste suferinţe au fost spulberate, nimicite, odată cu cele două surioare ale mele, imediat după ce au coborât din vagoanele pentru vite pe *Judenrampe* de la

Auschwitz-Birkenau, în ziua de 11 aprilie 1944.

Cealaltă familie a mea s-a născut după marea tragedie. Soţia mea, Marika, şi cei trei fii ai mei, Mario, Alessandro şi Alberto, ştiu

multe lucruri mai bine decât mine şi au ca fundament onestitatea şi respectul pentru ceilalţi. Tenacitatea soţiei mele a făcut ca băieţii să crească frumos şi să devină bărbaţii de care azi sunt mândru. Marika a avut întotdeauna mare grijă de mine, alinând multe din suferinţele provocate de încarcerarea mea în lagărele de concentrare. Ea merită infinit mai mult decât afecţiunea mea tăcută. îţi mulţumesc pentru tot ce-ai făcut până în prezent şi pentru ceea ce faci în continuare cu cei cinci nepoţi ai noştri, Alessandra, Daniel, Michela, Gabriel şi Nicole, şi cu nurorile noastre, Miriam, Angela şi Sabrina.

Soţul, tatăl şi bunicul vostru,

Shlomo Venezia

„Întregul adevăr este cu mult mai tragic şi mai înspăimântător.”

Zalmen Lewentah

[1] Manuscrisul scris în idiş al lui Zalmen Lewental a fost găsit în octombrie 1962 îngropat în curtea crematoriului. A fost scris cu puţin timp înaintea izbucnirii revoltei Sonderkommando, drept mărturie şi dovadă a exterminării evreilor în camerele de gazare. Se pare că Lewental a murit în noiembrie 1944, cu doar câteva săptămâni înaintea eliberării. Extras din *Des voix sous la cendre. Manuscrits des Sonderkommandos d’Auschwitz-Birkenau* (Voci sub cenuşă. Manuscrisele Sonderkommando de la Auschwitz-Birkenau), sub conducerea lui Georges Bensoussan, *Revue d'histoire de la Shoah* (Revista de istorie a Holocaustului), nr. 171, ianuarie-aprilie 2001.

PREFAŢĂ

Shlomo Venezia a ajuns la Auschwitz-Birkenau la 11 aprilie 1944, loc unde am ajuns eu însămi, venind de la Drancy, patru zile mai târziu. Până în 9 septembrie 1943, trăisem, el în Grecia, eu la Nisa, sub ocupaţie italiană, nutrind sentimentul de a fi fost feriţi cel puţin vremelnic de pericolul deportării, însă, după capitularea Italiei, laţul nazist s-a strâns imediat atât în jurul celor care trăiau în Alpii Maritimi, cât şi în arhipelagul grecesc.

Când vorbesc despre *Shoah-,* evoc adesea deportarea şi exterminarea evreilor trăitori în Grecia, fiindcă ceea ce s-a petrecut în această ţară este ilustrarea perfectă a cruzimii cu care naziştii s-au străduit să pună în aplicare „soluţia finală”, vânându-i pe evrei până în cele mai mici şi mai izolate insule ale arhipelagului. Acesta este motivul pentru care am parcurs cu un interes deosebit relatarea lui Shlomo Venezia,

evreu, cetăţean italian, vorbitor nu doar de limbă greacă, ci şi de ladino, dialectul evreilor din Salonicul unde trăia. Numele său, Venezia, face trimitere la vremurile în care strămoşii lui, în anii de pribegie care au urmat alungării evreilor din Spania în 1492[2], au luat drumul Italiei pentru a ajunge la Salonic, supranumit „Ierusalimul Balcanilor”, oraş din care comunitatea evreiască a fost exterminată în proporţie de nouăzeci la sută.

Citesc numeroase relatări ale unor foşti deportaţi, care, de fiecare dată, mă fac să retrăiesc viaţa din lagăr. însă povestea lui Shlomo Venezia mă mişcă peste măsură, pentru că este unica mărturie completă care ne-a parvenit de la un supravieţuitor al unităţilor speciale cunoscute drept Sonderkommando. Ştim acum cu precizie cum au fost condamnaţi să-şi îndeplinească abominabila sarcină ce le fusese repartizată, cea mai cumplită dintre toate: aceea de a-i ajuta pe deportaţii trimişi la moarte după triere să se dezbrace şi să intre în camerele de

gazare, apoi să care ei înşişi la cuptoarele de incinerare toate aceste cadavre, trupuri contorsionate care se zbătuseră înainte de a sfârşi. Complici fără voie ai propriilor călăi, membrii Sonderkommando au fost aproape toţi asasinaţi, asemenea celor pe care-i conduseseră spre camerele de gazare.

Forţa acestei mărturii rezidă în onestitatea ireproşabilă a autorului său care relatează doar ceea ce a văzut el însusi, fără a omite nimic: nici ce-a fost cel mai rău, ca barbaria conducătorului crematoriului, nici execuţiile sumare ori funcţionarea neîntreruptă a camerelor de gazare şi a cuptoarelor de incinerare. El vorbeşte şi despre ceea ce ar putea părea să atenueze monstruozitatea situaţiei, ca de pildă relativa clemenţă a unui ofiţer SS olandez, sau condiţiile de supravieţuire mai puţin atroce, prin comparaţie cu ale celorlalţi deportaţi, de care beneficiau membrii Sonderkommando, servanţi indispensabili ai maşinăriei morţii. Ceea ce conferă mărturiei caracterul său excepţional este faptul că, abia în acest

dialog cu Béatrice Prasquier, Shlomo Venezia a cutezat să evoce aspectele cele mai macabre ale „muncii” lui în Sonderkommando, oferind detalii insuportabile, care dau întreaga măsură a oribilei crime.

Prin cuvintele sale pline de simplitate, Shlomo Venezia readuce la viaţă chipurile descărnate, privirile sleite, resemnate şi adesea îngrozite ale tuturor acelor bărbaţi, femei şi copii pe care i-a întâlnit o singură şi ultimă dată. Sunt cei care ignoră ce le rezervă soarta; cei care, venind din ghetouri, se tem că nu mai au nicio speranţă să trăiască; în fine, cei care ştiu că-i aşteaptă moartea, deşi, pentru mulţi dintre ei, moartea vine ca o eliberare.

Uneori apare o licărire de umanitate, luminând grozăvia în care Shlomo Venezia încearcă să supravieţuiască, în pofida a toate. E vorba de întâlnirea, în pragul camerei de gazare, cu unchiul său, Leon Venezia, prea slăbit să mai poată munci, şi încercarea de a-i da să mănânce înainte să moară. Poate să-i ofere astfel un ultim gest de afecţiune şi

să rostească apoi un *kadiş*- în memoria unchiului. E muzicuţa la care cântă uneori. Sunt

>

gesturile de solidaritate care-l ajută să-şi păstreze omenia, cum s-a întâmplat nu o dată pentru majoritatea deportaţilor.

Shlomo Venezia nu încearcă să treacă sub tăcere episoadele care ar putea naşte critici, dacă cineva ar îndrăzni să le formuleze. Este meritul lui că are curajul să vorbească despre sentimentul de a fi fost complice al naziştilor, ori despre egoismul de care a avut uneori nevoie pentru a supravieţui, dar şi despre dorinţa lui de răzbunare după eliberarea din lagăr. Celor care ar putea sugera că, făcând parte dintr-un comando unde a fost mai bine hrănit şi mai bine îmbrăcat, poate a suferit mai puţin decât ceilalţi deportaţi, Shlomo Venezia le răspunde printr-o întrebare: cât valorează un pic mai multă pâine, odihnă ori haine, când zi de zi îţi afunzi mâinile în moarte? Cunoscând şi condiţiile de viată „normale” din lagăre, despre care vorbeşte cu o rigoare şi o

veridicitate excepţionale, Shlomo Venezia declară fără şovăire că ar fi preferat să moară lent, decât să fie obligat să muncească la crematoriu.

Cum să supravieţuieşti în acest infern, având drept unic orizont clipa când vei fi tu însuti ucis? La această întrebare, fiecare deportat are propriul său răspuns. Pentru multi dintre ei, cum e şi cazul lui Shlomo Venezia, încetând să gândeşti: „în primele zece sau douăzeci de zile, am fost permanent şocat de grozăvia crimei, apoi refuzi să te mai gândeşti”. în fiecare zi ar fi preferat să moară şi, totuşi, în fiecare zi a luptat să supravieţuiască.

Faptul că Shlomo Venezia se află încă astăzi printre noi reprezintă o dublă victorie asupra procesului de exterminare a evreilor, deoarece, în fiecare dintre membrii Sonderkommando, naziştii au vrut să ucidă *evreul* şi *martorul,* adică au vrut să comită crima şi să şteargă urmele. Numai că Shlomo Venezia a supravieţuit şi a povestit, după

> ce, asemenea atâtor foşti deportaţi, a păstrat îndelung tăcerea. Dacă şi el, ca şi mine şi mulţi alţii am ales să vorbim după atâta timp este pentru că nimeni nu era dispus să ne asculte. Reveneam dintr-o lume în care s-a dorit să fim izgoniţi, alungaţi din rândul omenirii: voiam să spunem acest lucru, însă ne-am izbit de scepticismul, indiferenţa şi chiar ostilitatea celorlalţi. Abia mulţi ani după deportare am găsit curajul să vorbim, fiindcă am fost în fine ascultaţi.[3]

Iată de ce această mărturie, asemenea celor ale tuturor deportaţilor, trebuie înţeleasă ca un îndemn la reflecţie şi vigilenţă. în afara lucrurilor pe care Shlomo Venezia ni le dezvăluie despre Sonderkommando, el nu ne lasă să uităm ceea ce-a fost oroarea absolută, „crima împotriva umanităţii”: Holocaustul, într-o bună zi, se va stinge vocea lui Shlomo Venezia, ca şi cea a tuturor deportaţilor, însă va rămâne dialogul purtat între el şi Béatrice Prasquier, dintre un martor ocular, unul dintre ultimii, şi o tânără reprezentantă a noii generaţii, care a ştiut să asculte, fiindcă şi ea, de multă vreme, şi-a consacrat o mare parte a existenţei luptei împotriva uitării. Să-i aducem

mulţumiri, mai ales pentru a fi avut curajul să-l însoţească pe Shlomo Venezia în această tulburătoare incursiune în trecutul său.

De acum înainte, depinde de această tânără generaţie să nu uite şi să se asigure că vocea lui Shlomo Venezia răsună pentru totdeauna.

Simone Veil
Preşedinta Fondation pour la Mémoire de la Shoah-

---

[2] *Shoah* este termenul ebraic folosit pentru a descrie genocidul comis de Germania nazistă în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial. Ţările de limbă engleză folosesc mai frecvent termenul *Holocaust,* derivat din cuvântul grecesc pentru „complet ars”. *Shoah* îşi are rădăcina biblică în termenul *shoah u-meshoah* (pustietate şi devastare) care apare atât în Cartea lui Sofonia (1:15), cât şi în Cartea lui Iov (30: 3) (n. red.).

- Evreii sefarzi au fost expulzaţi din Spania prin Decretul de la Alhambra sau Edictul de expulzare, emis în 31 martie 1492 de regii catolici Isabela I a Castiliei şi Ferdinand al II-lea de Aragon (n. trad.).

[4] Persoanele îndoliate rostesc kadişul (rugăciune în ritualurile de doliu, în toate serviciile religioase iudaice) pentru a arăta că, în ciuda pierderii suferite, continuă să-i aducă slavă lui Dumnezeu (n. trad.).

[5] Supravieţuitoare a Holocaustului, avocată, politiciană şi feministă, Simone Veil (1927-2017) a fost prima femeie care a ocupat funcţia de preşedinte al Parlamentului European. în 1981 a primit premiul Charlemagne, în semn de recunoaştere a contribuţiei la unitatea europeană. Din 2001 până în 2007 a fost preşedinta Fondation pour la Mémoire de la Shoah (Fundaţia pentru Memoria Holocaustului) Paris (n.

CUVANT-INAINTE LA EDIŢIA IN LIMBA ROMÂNĂ ’

Astăzi, într-o lume în care pacea socială şi bunăstarea celor „30 de ani glorioşi” este dată uitării, iar conflictele sociale, extremismele motivate de ură sau chiar războiul murdar, cu crime împotriva umanităţii, frământă Europa, preocuparea de a publica naraţiuni emblematice din literatura memorială a sistemului lagărelor de exterminare ale celui de-Al Doilea Război Mondial este nu numai binevenită cultural, ci reprezintă şi un important proiect civic. Eroul naraţiunii care urmează, Shlomo Venezia, evreu italian refugiat la Salonic, a fost deportat la Auschwitz-Birkenau, unde a făcut parte din Sonderkommando, echipe de evrei obligate să asigure funcţionarea

maşinăriei de ucidere în masă cu mijloace industriale. Lagărele morţii au fost organizate în urma reuniunii de la Wannsee, în ianuarie 1942, a elitei militare, SS şi politice a celui de-Al Treilea Reich. La Wannsee a fost pecetluită *Soluţia finală* pentru populaţia evreiască din Europa dominată de Germania nazistă. Aceleaşi minţi înnegurate de ură antisemită au conceput şi planul diabolic al echipelor Sonderkommando: dintre evreii deportaţi erau selectaţi aceia destinaţi să facă treaba murdară, cea mai barbară din procesul exterminării: să pregătească evreii pentru exterminare prin gazare şi apoi să îndepărteze cadavrele şi să le incinereze. într- o formulare sintetică şi la rece, germanii stăteau la butoane, iar evreii erau aceia care intrau în contact direct cu cei trimişi la moarte prin gazare. La intervale regulate, echipele

Sonderkommando erau împrospătate, iar cei înlocuiţi deveneau, la rândul lor, călători pe ultimul drum. Exterminarea acestor echipe era gândită în logica dublă a crimelor împotriva umanităţii: pe de-o parte erau aceiaşi evrei îmbarcaţi în trenuri pentru a fi exterminaţi, iar, în plus, ei fuseseră martori directi ai exterminării. Acest

i

statut îi facea şi mai vulnerabili, întrucât exterminarea în masă nu avea nevoie de martori, în situaţia în care Hitler pierdea războiul. Ceea ce s-a şi întâmplat...

Mărturia lui Shlomo Venezia, făcută în 2016, cu doar şase ani înainte de moartea sa care a survenit la Roma, la 1 octombrie 2012, reprezintă o cărămidă importantă la construcţia memorială a Holocaustului. Asa cum subliniază Simone Veil în „Prefaţă”, este *unica mărturie completă care ne-a parvenit de*

la un supravieţuitor al unităţilor speciale cunoscute drept Sonderkommando. în faţa tragediei care a fost Auschwitz şi care e greu de exprimat în câteva cuvinte, răspunsurile nu pot fi tranşante, în alb sau în negru. Mult timp, membrii Sonderkommando au fost consideraţi complici. Ei au fost stigmatizaţi ca părtaşi la exterminarea confraţilor. Apoi, şi-a făcut loc şi interpretarea *executanţilor fără voie,* a faptului că refuzul de a juca rolul de părtaşi la crime nu ar fi avut sorţi de izbândă.

Avem de-a face aici cu o naraţiune care oferă un răspuns etic? în ce măsură putem vorbi de etică în condiţiile în care la Auschwitz fiecare se confrunta permanent cu dilema supravieţuire sau moarte? Un posibil răspuns este cel oferit de Simone Veil care, puternic impresionată de rememorările lui Shlomo Venezia,

conchide: *în fiecare zi ar fi preferat să moară şi, totuşi, în fiecare zi a luptat să supravieţuiască.* Este poate cea mai succintă expresie a contradicţiei în care se zbate natura umană aflată în situaţii limită! Lectura *Sonderkommando* relansează spiritul în aflarea de răspunsuri la întrebări despre natura umană, ură, solidaritate, supravieţuire individuală şi/sau colectivă, viata individului ca loterie în faţa politicii totalitare.

De ce merită citit *Sonderkommando!* Pentru că, spre deosebire de alte jurnale sau mărturii despre Holocaust, naraţiunea nu este numai descriptivă. Shlomo a trăit în situaţii limită şi totodată şi-a pus întrebări. Atunci, dar şi la momentul interviului, când retrăieşte drama. Mărturia lui tulburătoare este condusă cu măiestrie de Beatrice Prasquier o tânără jurnalistă, cercetătoare, specialistă în Shoah, fostă

şefă a colectivului „Memoria“ a Uniunii Studenţilor Evrei din Franţa (şi fiica lui Richard Prasquier, pe atunci preşedintele comitetului Yad Vashem Franţa). întrebările sunt grave, iar răspunsurile, de cele mai multe ori, sunt formulate în cuvinte simple însă pline de semnificaţie. Poţi empatiza cu atitudinea supravieţuitorului în fata vieţii şi a mortii sau poţi construi alte răspunsuri. Lectura însă te mobilizează, te face să gândeşti, nu te lasă pasiv sau inert.

Mărturia tulburător de exactă a lui Shlomo Venezia este punctată de desenele cu inestimabilă valoare documentară ale artistului francez de origine poloneză David Olere, la rândul lui fost deţinut la Auschwitz-Birkenau şi membru al Sonderkommando, care reproduc cu precizie fotografică secvenţe din realitatea oribilă a crematoriilor.

Au fost evrei cu vocaţie speculativ-religioasă care s-au întrebat dacă, după Auschwitz, mai poate exista credinţă în Dumnezeu. Răspunsurile sunt din canonul spiritului filosofic sau teologal. Shlomo Venezia ne propune o concluzie mult mai prozaică şi seculară. Toate acele *obişnuinţe* pentru supravieţuire i s-au întipărit însă ca tragedii. Iată de ce, recunoaşte, *n-am mai reuşit niciodată să am o viată normală. N-am reuşit niciodată să mă prefac că totul merge bine şi să mă duc, ca alţii, să dansez şi să mă distrez cu detaşare... Totul şi orice mă face să mă întorc la lagăr. Indiferent ce fac, ce văd, mintea mea se întoarce mereu la acel loc. Ca şi cum „munca” pe care am fost obligat s-o fac acolo nu mi-a ieşit niciodată cu adevărat din cap... Nimeni nu iese vreodată cu adevărat din crematoriu.*

Putem oare conchide, pe baza reflecţiilor lui Shlomo, că la Auschwitz

aveai două posibilităţi: moartea fizică sau moartea psihică, uciderea complexului emoţional- spiritual al omului? în cele din urmă uciderea umanităţii.

Numai citind cartea veţi putea formula un răspuns.

Alexandru Florian
Institutul Naţional pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel”

AVERTISMENT

Această mărturie a fost consemnată după o serie de întrevederi pe care le-am avut cu Shlomo Venezia la Roma, în perioada 13 aprilie – 21 mai 2006, cu sprijinul istoricului Marcello Pezzetti. Purtate în limba italiană, discuţiile au fost traduse şi transcrise cât mai fidel cu putinţă faţă de versiunea originală şi apoi revizuite de Shlomo Venezia, cu intenţia de a nu denatura autenticitatea istorisirii sale.

Pentru că s-a aflat în centrul acestei maşinării de nimicit vieţi omeneşti, Shlomo Venezia face parte din acea rară categorie a puţinilor supravieţuitori în măsură să dea mărturie despre victimele „absolute”, cele estompate în mulţimea de chipuri uitate care n-au fost salvate de hazard ori excepţie.

Mărturia sa este mai mult decât un simplu memorial; este un document istoric care aruncă lumină asupra celei

mai întunecate perioade din istoria omenirii.

Béatrice Prasquier

CAPITOLUL I

Viaţa în Grecia înaintea deportării

Mă numesc Shlomo Venezia, m-am născut la Salonic, în Grecia, la 29 decembrie 1923. Familia mea a fost forţată să părăsească Spania în momentul expulzării, dar, înainte de a se stabili în Grecia, strămoşii mei au trecut prin Italia. Din acest motiv port numele „Venezia”. Pe atunci, evreii care proveneau din Spania nu aveau nume de familie. Se numeau, de pildă, Isaac fiul lui Solomon. Ajunşi în Italia, şi-au ales nume de familie corespunzătoare denumirii oraşului în care se stabileau. De aceea, numeroase familii de evrei poartă nume de oraşe. în cazul nostru, în acest fel ne-am putut păstra cetăţenia italiană.

în familia noastră eram cinci copii, doi băieţi şi trei fete. Fratele meu mai mare,

Maurice, avea cu doi ani şi jumătate mai mult decât mine, urma Raşela, cu un an şi două luni peste vârsta mea. Apoi ultimele două,

Marica, născută în 1930, şi după ea, Marta, care s-a născut în 1933. în primii ani, familia mea locuia într-o casă modestă. Nu era mare, însă era mai bună decât barăcile din lemn în care locuiau cei mai multi dintre evreii săraci din Salonic. Pe măsură ce familia s-a mărit, casa a devenit neîncăpătoare. Trebuie să fi avut cinci ani când ai mei au vândut-o şi au construit alături, pe un teren care-i aparţinea bunicului meu, o casă mai mare, cu două etaje. Tata era cam egocentric şi a pus să-i fie scris numele cu cărămizi roşii pe aleea care ducea până la uşa casei. Etajul doi era închiriat unor familii de greci. Banii obţinuţi din chirie îl ajutau pe tata să plătească impozitele. Din nefericire, situaţia s-a schimbat odată cu moartea sa prematură. Cred că era prin 1934 sau 1935, iar tata lăsa în urma sa cinci orfani.

Aşadar eraţi un copil. Cum aţi trecut peste această dispariţie?

Aveam unsprezece ani şi eram la şcoală când a venit o verisoară de-a tatei să mă ducă să-l văd la spital. Fusese operat pentru o boală de ficat, însă nu se mai putea face nimic. De fapt, nici măcar n-am avut timp să- 1 văd. A murit înainte de a ajunge acolo. Din senin, ne-am trezit singuri şi lipsiţi de posibilităţi. Tata avea o mică frizerie pe care i-o construise tatăl lui. în mod evident, după ce-a murit, eu nu l-am putut înlocui, fiind încă prea mic. Asistentul său a preluat atunci afacerea în schimbul unui mic procent pe care i l-a plătit săptămânal mamei. Era însă insuficient pentru a hrăni o familie cu cinci copii. Numai datorită ajutorului dat de cei patru fraţi ai mamei am putut pune mâncare pe masă în fiecare zi. Mă duceam la ei joia să- mi dea un sac cu legume, vinete, ceapă şi altele asemenea, pe care le cultivau şi pe care le puneau deoparte pentru sora lor. Ajutorul lor era indispensabil, însă insuficient, aşa încât, la un an de la

moartea tatei, am fost nevoit să abandonez şcoala şi să-mi caut de

5 •>

lucru pentru a-mi susţine financiar familia. Abia împlinisem doisprezece ani.

Dar fratele dumneavoastră mai mare ce făcea?

A fost trimis de Consulatul italian să-şi continue studiile la Milano. Ca veteran din Primul Război Mondial şi cetăţean italian, tata beneficia de anumite avantaje. Cât despre noi, asta însemna o gură mai puţin de hrănit. După promulgarea legilor rasiale din Italia din 1938, fratele meu a fost exclus de la Institutul Tehnic Marchioni din Milano şi trimis înapoi în Grecia. Prin urmare, nici el nu şi-a terminat şcoala.

Tata nu a cunoscut anii în care regimul fascist şi-a arătat adevăratul chip. Era atât de mândru să fie italian trăitor în Grecia, încât n-a şovăit să poarte cămaşa neagră a noului regim şi să defileze cu mândrie ori de câte ori i s-a oferit ocazia. Nu înţelegea adevărata natură a fascismului, iar în ochii lui, Mussolini era socialist. Eram prea

departe ca să poată vedea abuzurile regimului. Ca fost combatant, a participat la toate manifestaţiile şi paradele organizate de italieni. A fost singura lui distracţie. Asta făcea impresie şi îi conferea un soi de prestigiu în ochii celorlalţi evrei din Salonic. Printre evreii veniti din

i

Italia nu erau prea mulţi cei care-şi păstraseră naţionalitatea italiană. Majoritatea se comportau asemenea tatei, vedeau realităţile de la distanţă, fără să înţeleagă situaţia reală din metropolă.

Aţi simţit că se făcea vreo diferenţă, la Salonic, între evreii de origine italiană şi evreii greci?

Trebuie să fi fost cel mult trei sute de persoane de origine italiană din cele şaizeci şi cinci de mii de evrei din oraş. însă eram singurii care-şi puteau trimite copiii să înveţe la şcoala italiană. Prin comparaţie cu cei care frecventau în general şcoala evreiască, asta ne-a oferit anumite avantaje: totul era gratuit, primeam cărţi, mâneam la cantină, ne dădeau ulei de ficat de cod...

Purtam uniforme frumoase, cu avioane pentru băieţi şi rândunele pentru fete.

Pe atunci, fasciştii încercau să scoată în evidenţă prosperitatea italiană. Era simplă propagandă pentru celelalte ţări, însă noi am profitat de pe urma ei. Astfel, aveam în fiecare sâmbătă la şcoală ceea ce se numea „sâmbăta fascistă” la care erau obligaţi să participe toţi elevii. Eram mândru să iau parte la aceste parade, mă simţeam diferit de ceilalţi, iar asta îmi plăcea. Chiar am fost de două ori în tabără de vară în Italia, cu *Balilla-,* într-o vreme când practic nimeni nu mai putea călători. Apoi mai aveam şi alte avantaje, fiindcă eram ajutaţi mult de Ambasada Italiei. De pildă, în anumite zile de sărbătoare, Consulatul distribuia încălţăminte şi cărţi

J 3 3

italienilor cu resurse limitate. Pentru noi, aceste lucruri mărunte au contat enorm.

Trebuie spus că, la Salonic, comunitatea evreiască era împărţită în trei categorii: o parte infimă era foarte bogată, o mică parte se descurca la limită, însă marea

majoritate a oamenilor plecau dimineaţa la muncă fără a sti dacă seara vor aduce acasă suficienti bani pentru a-şi putea hrăni familiile. Mi-e greu să recunosc, dar la mine acasă nu puteam spune: „Mi-e foame, mă duc să mănânc” fiindcă nu aveam de niciunde. Nicio asemănare cu copiii din zilele noastre pe care trebuie să-i obligi să termine ce au în farfurie. Acolo, totul era limitat, toată lumea era nevoită să se descurce ca să găsească ceva de mâncare. îmi amintesc de nişte vecini care erau încă şi mai săraci decât noi. Mama încerca mereu să-i ajute, chiar dacă noi înşine eram în nevoie. Asta spune totul despre sărăcia lucie care domnea în jurul nostru. Toate astea m-au călit şi mi-au format caracterul. Sunt convins că lipsurile resimţite permanent fac oamenii mai puternici.

Cum era viaţa pentru evreii din Salonic?

Cred că erau cinci sau sase cartiere evreieşti în oraş, toate foarte sărace. în general, purtau numărul tramvaiului care le

deservea. însă cel mai important cartier era Baron-Hirsch, după numele unui donator bogat care ajutase comunitatea evreiască din Salonic. Peste nouăzeci la sută din cei care locuiau în cartier erau evrei. Noi stăteam în imediata proximitate a acestui cartier, însă îmi petreceam aproape tot timpul cu evreii. La noi, totul era cuşer. Nu pentru că familia mea ar fi fost credincioasă ori practicantă, ci pentru că toate magazinele din cartier erau cuşer. în special carnea, pe care o cumpăram în rarele ocazii când ne-o puteam permite. Vinerea mâneam carne cu fasole, felul cel mai sătios al săracilor. Dacă nu voiai să mănânci cuşer, trebuia să-ţi doreşti mult asta, pentru că erai nevoit să cauţi destul de departe de cartier. în schimb, la şcoală, mâncarea nu era cuşer, dar n-am avut nicio problemă cu asta. Pentru noi, important era să avem ce mânca, să nu murim de foame.

în jurul nostru erau mulţi evrei religioşi, însă probabil nu atât de mulţi ca în sătuleţele din Polonia unde toată lumea era efectiv practicantă. Când am făcut *bar mitzvah*[1], nu ştiam să citesc în

ebraică, aşa că am învătat totul pe de rost. Tata deja nu mai era, astfel că bunicul a fost cel care m-a dus la sinagogă, începând din acea zi, de fiecare dată când rămâneam peste noapte să dorm la el, mă trezea în zori să facem împreună rugăciunea de dimineaţă. Ca orice copil de treisprezece ani, care preferă să doarmă liniştit, mă întorceam mormăind pe partea cealaltă încercând să scap.

Cum erau relaţiile dintre evrei şi neevrei?

Nu au existat probleme în mod deosebit. Chiar dacă majoritatea prietenilor mei erau evrei, mă vedeam şi cu creştini. Se întâmpla uneori să apară şi încăierări, când unii băieţi din vecinătate veneau în cartierul evreiesc să ne provoace şi să se bată cu evreii. Numai că era vorba de bătăi între puştani. Nu cred că se poate vorbi de antisemitism în acest caz. îmi amintesc de o întâmplare care a fost cât pe ce să sfârşească prost pentru mine. Cred că aveam doisprezece sau treisprezece ani. Pe atunci, obisnuiam să ieşim sâmbătă

seara să privim şi să cunoaştem fete din alte cartiere. Numai că băieţii deveneau iute geloşi şi căutau să ne alunge de pe teritoriul lor. Odată, ne-am pomenit, eu şi cei patru sau cinci prieteni cu care eram, în faţa unei găşti din alt cartier. Amicii mei au făcut stânga- mprejur şi au luat-o la goană, eu, fără să-mi dau seama de pericol, am continuat să merg înainte. Văzând cât erau de furioşi, m-am

prefăcut că şchiopătez. Când au trecut pe lângă mine, mi-au spus: „Te lăsăm în pace doar fiindcă eşti beteag, altfel...” Am mai făcut astfel câţiva paşi, după care am rupt-o la fugă. Sunt lucruri pe care toţi copiii le fac.

Dar nu ati simtit o ostilitate deosebită fată

de evrei...

Singurele momente când simţeai o tensiune dezagreabilă era de Paştele ortodox. în cinematografe puteau fi vizionate atunci filmuleţe care hrăneau antisemitismul, fiindcă susţineau că evreii ucid copii creştini pentru a face pască[2] din sângele lor. Acestea erau

momentele cele mai grele, însă nu-mi amintesc să fi degenerat vreodată în violenţe, în schimb, am simţit cât de greu e să fii evreu când s-a schimbat guvernul şi a venit la putere un guvern fascist. Atunci, evreii au fost primii care au avut probleme. Chiar şi când ceilalţi băieţi veneau să caute cearta cu lumânarea, evreii erau mereu arătaţi cu degetul ca fiind vinovaţi. Dar altfel eram atât de departe de mersul treburilor în lume, încât puţini ştiam ce se petrece între timp în Germania. De fapt, până la final, nimeni nu şi-ar fi putut măcar închipui. înţelegeţi, nu aveam telefon, radio, nu aveam nimic în afara celor două taxiuri din oraş. Unul dintre şoferi era evreu şi, când treceam pe lângă maşina lui, auzeam pe cineva vorbind foarte ciudat. Era radioul. Din curiozitate, voiam să ştim cum e făcut acest aparat. însă, în ceea ce mă priveşte, eram prea mic ca să mă intereseze şi ce se spunea la radio.

Prin *urmare, la doisprezece ani, aţi fost obligat să vă descurcaţi singur şi să renunţaţi la şcoală pentru a munci...*

Aşa e, nu aveam niciun sprijin din exterior care să mă încurajeze şi să mă ajute să învăţ. Mama, deşi născută în Grecia, nici măcar nu vorbea greaca, pentru că părinţii ei, asemenea multor evrei, nu voiau ca fiicele lor să aibă de-a face cu neevrei. Limba pe care am vorbit-o mereu acasă a fost ladino, dialectul iudeo-spaniol. însă cu prietenii mei, pe stradă, am vorbit mereu în greacă. Vorbeam perfect, fără accentul şi intonaţia specifice evreilor din Salonic. Tot ce ştiam, învăţasem

pe stradă. N-am fost la şcoala evreiască, abia dacă am apucat să învăţ la şcoala italiană. Nu- 1 mai aveam pe tata alături să mă înveţe lucruri de viată, iar mama s-a mulţumit să-mi dea câteva sfaturi practice. Familiile sărace nu erau preocupate de educaţie, ci doar cum să pună mâncare pe masă. Şi aşa am crescut, din aer.

La doisprezece ani, am trecut prin diverse slujbe mărunte. Acceptam orice se ivea, doar să aduc ceva bani acasă şi s-o ajut pe mama. De pildă, am muncit câteva luni într-o făbricuţă care

producea oglinzi. Eram încă mic de statură şi-atunci m-au pus să lucrez la presă, adică fixam oglinda pe mâner. Apoi, am lucrat în uzina tatălui unui prieten, un italian care nu era evreu. Producea termosifoane. Am mai muncit într-o fabrică de paturi care era nu departe de casă. Făceam tot felul de mici comisioane, duceam ceva într-o parte, căutam altceva... nu cine ştie ce, însă pentru mama aceşti bani contau.

Fratele meu era încă în Italia, şi nici mama, nici surorile mele nu munceau. Mama se căsătorise de tânără şi viaţa nu-i făcuse prea multe cadouri, în afara noastră, a copiilor. S-a consacrat total familiei şi făcea tot ce-i stătea în puteri pentru noi. îmi amintesc că singura ei distracţie, când eram mici, era să iasă duminica seara la cină. Părinţii ne duceau într- un local modest unde se vindeau bere şi brânzeturi. Se aşezau la o masă, comandau o bere sau două, iar chelnerul le aducea şi
puţină brânză. N-aveau pic de linişte din cauză că le ceream încontinuu câte o bucăţică. în cele din urmă, mamei nu-i

mai rămânea nimic. Am păstrat aceste amintiri, chiar dacă mă întristează. M-am gândit de atâtea ori ce-aş fi putut face s-o ajut pe mama. Am iubit-o atât de mult şi ştiu că şi ea a avut *o* afecţiune specială pentru mine. Se numea Doudoun Angel Venezia. Ştiu toate sacrificiile pe care le-a făcut pentru noi, mam străduit s-o ajut pe cât mi-a stat în putinţă, însă mi-ar fi plăcut să fac mai mult.

Dar eram încă mic şi voiam, la rândul meu, să profit de viaţă. De pildă, am încercat să pun deoparte câţiva bănuţi, să pot închiria o bicicletă. îmi plăcea enorm să merg cu bicicleta. în cele din urmă, m-am descurcat de unul singur. Fiindcă n-aveam cu ce să cumpăr o bicicletă, am făcut ce-am făcut şi am meşterit o trotinetă. Am folosit o scândură lungă, o altă bucată de lemn pe post de ghidon, două roţi găsite pe-acolo pe undeva şi mi-am bătut capul să inventez un sistem care să răsucească ghidonul. Până la urmă am reuşit, doar că, înainte să mă pot da cu trotineta, trebuia să merg pe jos două-trei sute de

metri până să ajung la un drum practicabil. Trotineta asta mi-a adus prima mare dezamăgire de copil. În prima zi în care am ieşit s-o încerc, eram mândru şi foarte fericit. O duceam pe umeri şi am trecut pe lângă o căruţă oprită. Era un drum desfundat, iar calul nu reuşea să scoată căruţa din noroi. Când m-a văzut trecând, căruţaşul mi-a smuls trotineta fără să mi-o ceară şi cu ea a început să lovească brutal calul care, speriat, s-a eliberat din noroiul în care se afundase. Iar trotineta mea a rămas pe jos, făcută zob. Ce altceva puteam face decât să plâng. Mi-a smuls-o, a rupt-o, calul a ieşit din mocirlă, iar eu am rămas în noroi. Vă puteţi închipui dezamăgirea unui copil care şi-a folosit toată energia să-şi construiască o jucărie. A fost o lecţie de viaţă.

Situaţia s-a schimbat la întoarcerea fratelui dumneavoastră din Italia?

S-a întors în 1938, după promulgarea legilor care le interziceau evreilor să meargă la scoală în Italia. Lucrurile nu s-au schimbat prea mult acasă. I-am purtat puţin pică fiindcă, în loc să se

gândească la familie, nu-i păsa decât de el şi pleca mereu după distracţii... Cred că era supărat pe mama că-l trimisese atât de departe de casă. Noi doi nu eram foarte apropiaţi: el avea gaşca lui, eu pe a mea. Cu sora mea, deşi e mai mare decât mine, eu sunt cel care a jucat rolul fratelui mai mare, protector. îmi amintesc că într-o zi i-am rupt o bluză pe care şi-o cususe singură, fiindcă mi s-a părut că e prea decoltată...

Războiul se profila la orizont. Cum au reacţionat cei din anturajul dumneavoastră şi cum aţi perceput începutul conflictului?

Nu am înţeles prea bine ce se întâmplă. Capii comunităţii se întâlneau să vorbească despre asta. Erau îngrij oraţi şi căutau în Tora, încercând să găsească o interpretare a evenimentelor. însă pentru noi, războiul era departe, auzisem vorbindu-se câte ceva despre Germania. Tot ce ştiam era că regimul german îi condamna pe evrei. Eram atât de înfometaţi şi aveam atâtea probleme în existenţa noastră,

încât nu ne rămânea timp să ne preocupăm de viitor. Aceasta e explicaţia pentru uşurinţa cu care, mai târziu, germanii au reuşit să-i deporteze pe evreii din Grecia. I-au convins că le vor da locuinţe

în funcţie de mărimea fiecărei familii şi

că

bărbaţii vor merge să muncească, în timp ce femeile vor sta acasă. Eram naivi şi ignoram complet evenimentele politice. Apoi, presupun că oamenii au crezut că nemţii sunt oameni corecti şi oneşti. Ori de câte ori

> cumpărai ceva „made în Germany“, funcţiona bine, mergea precis. Iar oamenii au crezut toate promisiunile care li s-au făcut. Când lor, care n-aveau ce mânca, vine cineva şi le promite locuinţe în schimbul muncii, nimic nu li se pare dramatic...

Pentru noi, războiul a început cu adevărat odată cu invadarea Albaniei de către Italia, în octombrie 1940.[2] Chiar înainte de a intra în Grecia, armata italiană a bombardat oraşul i Salonic. Bombele au incendiat case şi au înspăimântat populaţia. Când Italia a

declarat război, poliţia greacă a venit imediat să-i aresteze pe bărbaţii de naţionalitate italiană. Nu eram încă major, aşa că pe mine m-au lăsat în pace, însă l-au luat pe fratele meu, Maurice. Un poliţist pe care-l cunoşteam mia spus că pot rămâne acasă pentru moment, dar m-a avertizat să am grijă să nu am prin buzunare obiecte care mi-ar fi putut crea necazuri. Pe moment, n-am înţeles ce voia să spună, însă realitatea este că dacă găseau asupra ta o oglindă puteai fi acuzat că cine ştie ce le semnalizezi avioanelor.

Aşadar, l-au ridicat pe fratele meu, însă nu doar pe el, ci pe toţi italienii, evrei sau nu, şi i-au dus într-o clădire mare din centrul oraşului. Nu era propriu-zis o închisoare, însă nimeni nu putea ieşi de acolo. Problema este că italienii au bombardat exact această zonă. Printr-un mare noroc, au scăpat cu viaţă. Atunci au fost transferaţi undeva în apropiere de Atena şi au fost eliberaţi abia după venirea italienilor. Vărul meu, Dario Gabbai, care se afla

printre ei, împreună cu fratele şi cu tatăl lui, mi-a povestit că un evreu destul de bogat plătise pentru ca evreii italieni să poată sta la hotel sub supraveghere. Cel puţin puteau mânca mai bine decât acasă.

Cât despre mine, în tot acest timp, mă urcam în fiecare zi pe acoperişul unei case ocupate de soldaţi din armata greacă. Ştiam că, în fiecare zi, la aceeaşi oră, venea un camion cu alimente ce le erau distribuite soldaţilor. Ne împrieteniserăm şi cum nu bănuiau că aş avea naţionalitate italiană, îmi dădeau şi mie să mănânc. Nu făceam nimic, dar cel puţin aveam ce mânca. Situaţia a durat trei luni: italienii avansau, apoi erau respinşi de armata greacă ce avansa la rândul ei şi apoi era respinsă. în cele din urmă, germanii au intrat în Grecia prin nord, ca să-i ajute pe aliaţii lor italieni. Spre nenorocirea noastră, Salonic era principalul oraş din nordul Greciei şi a fost imediat ocupat de nemţi. Dacă, în loc să bombardeze oraşele,
italienii ar fi bombardat podurile şi

locurile strategice, probabil c-ar fi reuşit să pătrundă cu uşurinţă în oraş, deoarece Grecia nu avea o armată puternică. în schimb, germanii au fost cei care au invadat Grecia, fără nicio dificultate.

în ziua în care au intrat trupele germane în Salonic, noi ne aflam deja într-un refugiu situat sub nişte clădiri mari, în apropierea portului şi a depozitelor de mărfuri. Casa noastră se afla chiar lângă gară şi, cum cartierul era în pericol de a fi bombardat, neam apropiat de zona unde locuiau unchii mei. Ca de obicei, eu eram în căutare de ceva de-ale gurii. Am văzut că oamenii se întorceau din port încărcaţi de provizii. îşi luau singuri, ca să nu le rămână nimic nemţilor. Atunci m-am dus şi eu şi am luat un butoi cu ulei pe care l-am rostogolit spre locul unde se refugiase familia mea. Pe drum, un cârciumar m-a oprit şi m-a întrebat dacă nu vreau să i-l vând. M-am gândit că l-aş putea vinde şi apoi să mă-ntorc iute la depozit şi să iau încă unul. Am negociat şi mi-a dat pe loc un teanc frumuşel de

bancnote. I-am lăsat uleiul şi m-am întors în port unde nu mai erau de niciunde. M-am dus la mama şi i-am povestit tot. „Ce-ai
făcut?” a exclamat ea. „Cu uleiul ăla am fi putut face ceva, pe când banii nu mai valorează nimic.“ M-am dus cu ea la cârciumar. Mama l-a implorat, iar el a acceptat în cele din urmă să-mi dea jumătate din uleiul pe care i-l vândusem.

Altă dată, am avut mai mult noroc. Am descoperit un cuptor unde se făceau plăcinte şi am reuşit să iau câteva, fiindcă ştiam toate cotloanele din interiorul depozitului. Toată lumea a vrut să le cumpere de la mine şi atunci am început să le vând, după care mam întors în locul unde le găsisem. între timp, nişte oameni închiseseră uşa, numai că am zărit o mică deschizătură prin care m-am putut strecura înăuntru. Am luat tot ce se putea lua şi m-am întors acasă şi cu plăcinte, şi cu bani.

Odată cu sosirea nemţilor, situaţia s-a înrăutăţit. Era tot mai greu să găsim ceva de mâncare. Ca italieni, noi

primeam mai multe ajutoare decât ceilalţi evrei. Nu erau prea mulţi soldaţi italieni, oraşul fiind ocupat de nemţi, însă am reuşit să mă împrietenesc cu unii dintre ei, ceea ce mi-a permis să găsesc mai uşor ceva de mâncare. Totodată, Consulatul italian ne-a ajutat în continuare distribuindu-ne o dată pe săptămână alimente sub formă de conserve, paste şi parmezan. Eram şase suflete acasă, aşa că aveam multe de cărat. Mă duceam cu un cărucior la locul în care se împărţeau alimentele. în drum spre casă, în loc să merg pe traseul obişnuit, un drum în stare bună, am preferat s-o iau pe o scurtătură, un drum mai puţin practicabil, dar mai rapid. Odată, m-a oprit un poliţist grec care mi-a spus:

— Hei, tu de colo! De unde ai luat astea?

— Le-am primit. Sunt italian. Am dreptul.

— Nu, nu te cred. Urmează-mă la secţia de poliţie.

— De ce? N-am furat nimic, astea îmi revin de drept! Vă rog, lăsaţi-mă să mă

duc acasă!

Mi-am dat seama că singurul lucru care-l interesa era să-şi primească partea. Aşa că 1am rugat să mă conducă şi i-am promis că în schimb o să-i dau o bucată din parmezan. A acceptat imediat şi m-a escortat până acasă. Acest incident nefericit m-a scutit să dau peste un alt poliţist care mi-ar fi cerut probabil acelaşi lucru. L-am întâlnit săptămână de săptămână, iar scenariul s-a repetat de fiecare dată. în orice caz, dacă prima oară aş fi luat-o pe traseul ocolit, probabil m-ar fi oprit alţii. Măcar el m-a protejat.

Dar, din moment ce aceste ajutoare nu erau de-ajuns, am început să fac trafic şi schimb de marfa pe piaţa neagră. în general, îmi petreceam ziua cu ceilalţi, aşteptând în gară să treacă trenurile militare. Soldatii italieni şi germani coborau un moment în gara din Salonic şi cumpărau de la noi sau ne vindeau ce puteau, ţigări sau medicamente împotriva malariei pe care ne duceam să le vindem la ţară primind în schimb cartofi sau fină cu care să facem pâine.

Trebuia să luăm trenul şi să mergem destul de departe, dacă voiam să găsim ceva la schimb. Ca să nu plătesc biletul de tren, mă agăţam de partea din spate a vagonului, chiar şi când era frig. A fost greu, însă eram tânăr şi sănătos.

O dată, pe când aşteptam sprijiniţi cu spatele de un zid, a venit un poliţist grec şi ne-a dus pe toţi la comisariat. Toţi eram evrei. Ne-a pus să intrăm pe rând în biroul lui, ca să ne interogheze. Eu eram ultimul şi mi-am dat repede seama că poliţistul îi obligase pe cei dinaintea mea să deschidă mâna şi-i bătuse la palmă cu o rangă până le dăduse sângele. Când mi-a venit rândul să intru în birou, i-am spus:

— Pe mine nu mă poţi atinge. Sunt italian!

— Ce-mi pasă că eşti italian! Deschide mâna! mi-a ordonat el.

însă fratele meu, care nu era cu mine în momentul arestării, aflase că sunt la comisariat şi a dat fuga să-l anunţe pe un soldat italian care ne ştia bine. Acest soldat a intrat furios în birou, l-a înşfăcat pe poliţist de guler şi i-a spus

ţipând:

— E italian, ai grijă să nu te atingi de-un singur fir de păr de-al lui!

Să fii evreu era deci mai puţin important decât să ai naţionalitate italiană?

Da, am fost protejaţi cât timp au rămas italienii în Grecia. Chiar dacă eram evreu, în perioada respectivă eram, înainte de toate, italian. Iar asta m-a apărat, chiar şi de nemţi. Fiindcă au început imediat să-i persecute pe evrei. Când aveau nevoie de oameni care să muncească pentru ei, închideau cartierul şi prindeau pe oricine încerca să scape fugind. Apoi făceau trierea şi nu-i opreau decât pe evrei. Strângeau în Piaţa Elefteria (Piaţa Libertăţii) vreo patruzeci de bărbaţi evrei care aveau între optsprezece şi patruzeci şi cinci de ani. Ca să-i umilească, îi puneau să facă ceea ce ei numeau în zeflemea „gimnastică”. Grecii asistau la spectacol şi se amuzau să-i vadă pe evrei forţaţi să facă mişcările alea ridicole. Adeseori, după astfel de momente umilitoare, bărbaţii erau trimişi la muncă forţată,

în locuri năpădite de malarie. Munceau acolo o lună-două, iar când se întorceau, slăbiţi şi bolnavi, erau mai mult morti decât vii.

Mi s-a întâmplat să mă aflu în cartier când a avut loc o astfel de razie. Era înainte să închidă cartierul Baron Hirsch. Cunoşteam destul de bine toate străduţele încât să pot scăpa. Chiar dacă eram italian şi teoretic protejat, era mai bine să nu cad în mâinile lor.

Iar apoi, într-o zi, după vizita la Salonic a unui ofiţer SS de rang înalt, s-a dat ordin să fie închis cartierul Baron Hirsch, iar de jur-împrejur a fost pus gard de sârmă ghimpată. închiderea definitivă a cartierului s-a petrecut spre sfârşitul anului 1942 sau începutul lui 1943. Primele deportări au început trei luni mai târziu.—

De altfel, îmi amintesc că un neamţ care lucra în biroul Gestapoului a încercat să-i avertizeze pe evrei. Se împrietenise cu câţiva dintre conducătorii comunităţii şi le transmitea informaţii. Acest german a dispărut peste noapte. Presupun că a fost denunţat de agenţi de

contraspionaj...

Care era situaţia în ghetou?

Noi nu foloseam cuvântul ghetou, spuneam pur şi simplu „Baron-Hirsch”. Numai că semăna cu un ghetou, având o poartă de ieşire care dădea spre gară şi, în partea opusă a cartierului, o poartă de intrare, păzită. Curând, cartierul a devenit un loc de trecere înaintea deportărilor.

Cei care locuiau deja acolo au fost încercuiţi şi îngrădiţi cu sârmă ghimpată. După cum am spus, eu locuiam chiar în afara cartierului şi eram apărat de cetăţenia mea italiană. Nu purtam steaua galbenă pe care leo impuseseră evreilor înainte de închiderea cartierului. Iar pe documentul primit de la Consulat, în care scria că sunt cetăţean italian, nu apărea nicio menţiune că aş fi evreu. în acest document figuram cu numele de „Salomone” şi nu „Shlomo”. în felul acesta, am putut rămâne în partea greacă, să-mi ajut prietenii care s-au pomenit închişi în cartier. N-aveau nimic ce să mănânce şi îmi dădeau

întâlnire într-un colt izolat unde-mi azvârleau bani peste gard, să mă duc să le cumpăr mâncarea de care aveau nevoie. Dar n-am făcut asta decât cu oamenii pe care-i cunoşteam. Situaţia n-a durat mai mult de o săptămână, fiindcă au fost deportaţi foarte curând şi înlocuiţi cu alţi evrei pe care nu-i cunoşteam.

N-am avut sansa să-mi văd unchii şi verii înainte de a fi deportaţi. Nici măcar n-am ştiut când au plecat. Şi bunica mea paternă a fost deportată, cu toate că avea naţionalitate italiană, ca tata. Numai că ea locuia în interiorul cartierului şi, în pofida tuturor eforturilor noastre şi a demersurilor pe care le-a făcut Maurice s-o scoată de acolo, a fost imposibil s-o salvăm. Baron-Hirsch devenise un lagăr de tranzit; dura doar cât să pregătească totul pentru următoarea deportare, apoi nemţii umpleau din nou trenurile. Numai că suferinţa începea deja de acolo.

în zece zile, toţi cei care locuiau în cartierul Baron-Hirsch au fost deportaţi,

apoi au lărgit cercul raziilor arestând evrei din alte cartiere pe care-i aduceau în Baron-Hirsch, în locul celor dispăruţi. Oamenii nu petreceau acolo mai mult de o noapte-două, apoi erau deportaţi, dimineaţa devreme. Am citit pe panourile expuse la Muzeul din Auschwitz că în cursul acestor prime zece zile au fost deportate la Auschwitz peste zece mii de persoane.—

Populaţia greacă a asistat la aceste razii?

Nu, pentru că erau organizate dimineaţa foarte devreme, când încă nu era nimeni pe străzi. Orarul a fost ales dinadins, astfel încât totul să fie făcut discret, să nu existe martori. Eu însumi n-am văzut nimic.

După ce nemţii au terminat deportarea tuturor evreilor greci, au vrut să se ocupe de familiile italiene de evrei. Consulul Guelfo Zamboni a intervenit încă o dată în sprijinul nostru. Ştiu că, după război, a primit medalia „Drept între popoare” de la Institutul Yad Vashem, pentru a fi salvat de la moarte numeroşi evrei; şi nu doar

italieni—; le-a procurat evreilor greci documente de identitate false spre a fi protejaţi la fel ca evreii italieni. însă, de această dată, i-a chemat la el pe capii familiilor de evrei italieni. Fratele meu s-a dus acolo în locul tatei. Consulul i-a anuntat că nemţii

intenţionau să ne deporteze, dar că Italia nu le va permite s-o facă. Ne-a dat de ales între a fi transferaţi la Atena, care se afla încă sub administraţie italiană, sau a fi trimişi cu vaporul în Sicilia. Cum printre evreii italieni care s-au aflat acolo unii aveau afaceri, companii sau fabrici în Grecia, au preferat să rămână cât mai aproape, pentru a le putea supraveghea. Prin urmare, au decis, în numele tuturor, să mergem la Atena. Din nefericire, în acest fel au ales moartea, pentru ei, şi pentru noi.

Cum a fost organizat transferul la Atena?

Era în luna iulie. Am plecat de acasă luând cu noi saltele şi tot ce pregătise sora mea pentru nuntă. Logodnicul ei nefiind italian, fusese deportat încă din

1943 cu întreaga lui familie.

Italienii ne organizaseră plecarea cu trenul în direcţia Atena, sub escorta militarilor italieni care primiseră ordin să nu le permită nemţilor să urce în tren. Se pare că acest transport a fost motiv de conflict între cei doi aliaţi, numai că italienii considerau că e vorba de o problemă care-i privea doar pe ei. Ne-a luat două zile să ajungem la destinaţie, fiindcă germanii au încercat în felurite chipuri să ne îngreuneze călătoria de la Salonic la Atena. Au recurs la diverse stratageme, de pildă au obligat trenul să oprească încontinuu pentru a da prioritate altor convoaie, sau ne-au lăsat ore întregi să staţionăm pe linii secundare, încă din perioada respectivă nemţii nu se mai înţelegeau la fel de bine cu italienii.

Pretindeau că pot controla totul, mai ales în ceea ce-i privea pe evrei. Soldaţii italieni i-au dat o armă fratelui meu pentru a ne putea apăra, dacă ar fi apărut probleme. Pe drum, trenul a trecut prin zone contaminate de paludism, unde trudeau ultimii evrei

rechiziţionaţi la muncă fortată. Conductorul

ÎI 3

trenului, în înţelegere cu soldaţii italieni, a încetinit spre a le permite oamenilor să se agaţe de tren şi să fugă cu noi. Aşa a urcat în vagonul nostru un tânăr care a rămas la Atena sub protecţie italiană.

Când am ajuns în cele din urmă la Atena, ne-au instalat într-o scoală. Cei care au avut

J

resurse şi-au închiriat un apartament. în scoală am rămas cam douăzeci de familii.

5

Curând au reapărut problemele legate de hrană. Cum nu munceam, trebuia să găsim un mijloc de a ne procura ceva de mâncare, deoarece Consulatul italian nu ne mai distribuia decât o singură masă pe zi, iar ajutorul lor s-a sfârşit inevitabil la 8 septembrie 1943, odată cu capitularea Italiei şi ruperea alianţei cu Germania.

Cum la Atena nu exista o piaţă neagră, trebuia să mă descurc altfel. Vârstnicii care se aflau cu noi în şcoală nu-şi

puteau vinde singuri lucrurile, aşa că mi le încredinţau mie să le duc la talcioc. Majoritatea aveau costume tradiţionale foarte frumoase, cusute cu fir de aur, haine ce se purtau în zile de sărbătoare. Erau veşminte foarte scumpe, însă trebuiau vândute fie şi numai pe doi bănuţi. Aveam mare nevoie de hrană... Luam ce-mi dădeau aceşti oameni, ei îmi spuneau cât sperau să primească în schimb, ne puneam de acord şi, dacă reuşeam să vând mai scump, păstram diferenţa ca să-mi hrănesc familia. Am înţeles repede că, pentru a putea vinde acest soi de vestimentaţie, cel mai bine era să mă duc la casele de tolerantă. Femeile alea erau pline de bani, fiindcă nu duceau lipsă de muncă. Şi nici nu se uitau la cât cheltuiesc, dacă le plăceau hainele. Le spuneai că fac douăzeci, plăteau douăzeci fără să crâcnească. Pentru alte lucruri însă trebuia mers la piaţa de vechituri. Acolo am vândut cele mai multe dintre lucrurile pe care sora mea şi le pregătise ca zestre.

Cum s-au desfăşurat lucrurile după 8 septembrie 1943?

Zvonul că Italia ceruse armistiţiul s-a răspândit imediat. Din câte ştiam, la Atena erau câteva mii de soldaţi italieni, cantonaţi în cazărmi şi în alte locuri. Avusesem ocazia

> [3] să-i cunosc pe câţiva dintre ei. Când nemţii au preluat controlul total, mulţi soldaţi au refuzat să se întoarcă să doarmă în cazarmă, de teamă să nu fie luaţi prizonieri de germani. în perioada respectivă, mă aflam deja în legătură cu rezistenţa greacă şi cunoşteam câteva familii din oraş. Am încercat să plasez soldaţi în familii pentru a nu fi obligaţi să se întoarcă în cazarmă. Am ajutat astfel vreo şapte sau opt militari. Am aflat ulterior că unul dintre ei s-a căsătorit cu fata din familia în care îl ajutasem să se ascundă. între timp, am vrut să-mi pun propria familie la adăpost. Cum rămăsesem fără protecţia italiană, nu încăpea nicio îndoială că, mai devreme sau mai târziu, urma să ne vină şi nouă rândul să fim deportaţi.

Nemţii au început prin a pune la punct problema soldaţilor italieni. Le-au spus că, dacă vor să continue să lupte în război alături de forţele germane, trebuie să meargă la un birou şi să se înscrie. Dacă, dimpotrivă, vor să se

întoarcă acasă, trebuie să se adreseze unui alt birou. Majoritatea au refuzat să continue lupta alături de nemţi şi s-au dus să se înscrie la biroul indicat. După câteva zile, li s-a spus că, pentru a pleca acasă, trebuie să se prezinte într-o anume zi, într-un loc stabilit. A fost o capcană, fiindcă toţi au fost încărcaţi în vagoane asemenea celor folosite pentru deportarea evreilor. Ulterior am aflat c-au fost trimişi la muncă fortată în uzine din Germania.

în contextul dat, cum ati reuşit să intrati în legătură cu Rezistenţa?

împreună cu fratele meu am ajuns să cunoaştem şi să frecventăm oameni din

J >

cartier. Când ne-am dat seama că lucrurile nu aveau cum să se aranjeze bine pentru noi şi că mai mult ca sigur urma să fim curând deportaţi, ne-am gândit să ne alăturăm Rezistenţei. Voiam să le punem la adăpost pe mama şi pe surorile noastre trimiţându-le în munţi. Problema e că luptătorii greci din Rezistenţă ştiau că suntem italieni şi nu prea aveau încredere în noi. Ne-au spus că nu mai au nevoie de oameni în

unităţile lor de partizani şi că, dacă vrem să ne facem utili, trebuie să rămânem în oraş pentru a ajuta la organizarea sabotajelor şi transmiterea clandestină de informaţii.

Aşa am început să facem mici acţiuni de sabotaj. în general, lucrurile se petreceau seara, fiindcă nu se putea face nimic în cursul zilei, din cauza numeroşilor denunţători, spioni, militari greci care colaborau cu nemţii. Aşa că plecam noaptea, în grupuri mici. Eram repartizaţi pe cartiere. Strecuram pe sub uşi fluturaşi în care spuneam că vom trece a doua zi pentru a le cere să ne dea ceva sub formă de ajutor. în general, oamenii ne- au ajutat, cu toate că şi pentru ei era periculos. Aşa am devenit *andartis—.*

într-un final, partizanii au găsit un loc în munţi unde să le ascundă pe mama şi pe surorile mele. Eu şi fratele meu trebuia să rămânem în oraş, la o familie. Numai că femeia care urma să ne ascundă a fost denunţată înaintea sosirii noastre. Mama a

>

stat o vreme ascunsă în sat cu surorile

mele, dar cum nu vorbea greaca, a ales să se întoarcă la şcoală ca să fie mai aproape de noi.

Germanii n-au încercat să-i strângă pe evrei imediat după ce-au intrat în Atena?

Nu. în primele luni, n-am simţit nimic. Auzeam vorbindu-se de înfrângerile militare ale Germaniei şi oamenii erau convinşi că nu

> 3

se vor mai obosi să-i deporteze pe evreii din Atena, în condiţiile în care păreau să aibă cu totul alte urgenţe. în ianuarie sau februarie

1944, le-au impus tuturor bărbaţilor evrei să se prezinte la sinagogă în fiecare vineri şi să semneze în condica aflată într-un birou. Mă duceam împreună cu fratele meu, cu o valijoară în mână, pregătiţi să fugim la cel mai mic semnal de alarmă. într-o vineri, spre sfârşitul lunii martie 1944, am făcut însă greşeala să ne prezentăm dimineaţa devreme. în ziua respectivă, în loc să ne lase să plecăm după ce semnaserăm, ne-au obligat să intrăm în sala principală a templului, iar

conducătorii sinagogii ne-au rugat să rămânem acolo, alături de alte persoane care veniseră să semneze. Chipurile, trebuia să aşteptăm sosirea unui ofiţer german. în realitate, era un simplu pretext inventat de nemţi, menit să ne introducă fără scandal în sala mare. Pe măsură ce oamenii veneau să semneze, erau trimişi în sinagogă. Spre amiază, văzând că oamenii continuă să sosească, ne-am dat seama că eram prinşi în capcană. Ferestrele erau prea înalte ca să putem vedea ce se petrece afară, aşa că m-am suit pe umerii altor băieţi. Aşa am văzut că afară se aflau câteva camioane şi mai multi soldaţi nemţi înarmaţi cu mitraliere şi însoţiţi

de câini. Am anunţat pe toată lumea că suntem încercuiţi şi că, dacă nu găsim o cale de scăpare, dacă n-o să ieşim de-acolo cât mai iute, nemţii o să ne deporteze. Majoritatea celor aflaţi în sinagogă erau evrei din Atena şi din împrejurimi. Spre deosebire de noi, evreii din Salonic, ei nu asistaseră la deportări şi nu ştiau de ce sunt capabili nemţii. Prin urmare, au preferat să nu

facă nimic, convinşi că vom fi ucişi dacă încercăm să ieşim înainte de sosirea ofiţerului. Spre ora două după-amiaza, ofiţerul încă nu venise. în schimb, afară totul era deja pregătit. Ne-au ordonat să ieşim. Ne-am pomenit în faţa camioanelor şi a soldatilor înarmaţi care ne

> J >

încercuiau. Urlau la noi: *Los! Los!*~ aşa că a trebuit să urcăm în camioane. Nu-mi amintesc să fi fost oameni în jur care să fi asistat la scenă, deşi cred că au fost totuşi câţiva, dar probabil n-au fost lăsaţi să se apropie prea mult.

Camioanele ne-au dus la marea închisoare Haîdari—. Cred că eram în jur de o sută cincizeci de persoane. Nu era loc pentru noi toţi în clădirea principală, de aceea ne-au instalat în spaţiul duşurilor, aflat în curtea închisorii. Acolo nu era nimic, nici paturi, nici saltele, doar cimentul de pe jos şi duşurile de deasupra capetelor noastre, înghesuiţi unii în alţii, abia dacă aveam loc să ne întindem. A fost cumplit de greu. Din curte se auzeau constant focuri de armă – erau executaţi

sumar prizonierii politici. Clădirea se găsea în apropierea gardurilor cu sârmă ghimpată şi eram păziţi de soldaţi îmbrăcaţi într-o uniformă pe care n-o cunoşteam, dar care semăna cu uniforma militarilor italieni. Eu, prostul de mine, mam adresat unuia dintre soldatii care stăteau de pază spunându-i: „Sunt italian! Credeţi că aş putea scăpa?” Bineînţeles, şi-a îndreptat imediat puşca spre mine, aşa că m-am retras şi, ridicând mâinile, i-am spus: „Las-o baltă, n-am zis nimic!”. Era un fascist italian din miliţiile care colaborau cu nemţii. într-un fel, mi-a salvat viaţa; mi-a spus că, dacă încerc să fug, o să fiu ucis pe loc, fiindcă erau soldaţi germani peste tot, postaţi în turnuri de pază din douăzeci în douăzeci de metri.

Credeaţi sincer că puteţi evada?

Da, tot timpul am crezut asta, ştiind cum fusese la Salonic. Dacă ne-ar fi ascultat la sinagogă când am vrut să le explicăm ce făcuseră nemţii în Salonic, munca forţată, ghetoul şi deportările, poate c-am fi putut forţa ieşirea, în loc

să aşteptăm până nu s-a mai putut face nimic. Am fi putut, ar fi trebuit să încercăm să fugim. Unii dintre noi ar fi fost cu siguranţă ucişi, însă oricum se îndreptau cu toţii spre moarte. Oamenii au sperat că, făcând ceea ce li se cere, vor fi cruţaţi. A fost exact pe dos.

Cine era cu dumneavoastră?

Fratele şi verii mei, Dario şi Yakob Gabbai. Yakob era căsătorit şi era cu doisprezece ani mai mare decât fratele lui, Dario, care avea douăzeci şi unu sau douăzeci şi doi de ani.

în afara valij oarei, mai aveam la mine cinci bănuţi de aur pe care mi-i încredinţase mama. îi dăduse şi lui Maurice cinci monede, numai că el s-a grăbit să cheltuiască aceşti bani. Mama luase aceste zece monede împreună cu bijuteriile pe care fraţii şi părinţii ei i le încredinţaseră spre păstrare înainte de a fi deportaţi. A refuzat mereu, categoric, să ia ceva din acel plic pe care i-l lăsaseră în grijă, convinsă fiind că fraţii ei se vor întoarce şi vor avea nevoie de bani pentru a-şi reface viaţa. Alţii în locul ei poate că s-ar fi folosit de

acei bani ca să fugă, însă mama era prea cinstită şi ne repeta întruna: „Vai de cel ce se atinge de banii ăştia!”. Văzând că situaţia se înrăutăţeşte, s-a resemnat să ia deacolo câţiva bănuţi de aur şi să ni-i dea, în caz

3 3 > * că viaţa ne-ar fi fost pusă în pericol. Puţin a lipsit să pierd la Haîdari cele cinci monede pe care le păstrasem cu sfinţenie...

într-adevăr, a doua zi după ce am ajuns la închisoare, au sosit nemţii şi, în urlete şi lovituri, ne-au scos cu forţa în curte unde ne- au aliniat cinci câte cinci. După ce-au recuperat ce-i interesa din sala rămasă goală, s-au postat în faţa noastră şi ne-au obligat să intrăm câte cinci, ordonându-ne să ne dezbrăcăm complet pentru a ne percheziţiona şi a-şi însuşi tot ce puteau lua de la noi. Cei care refuzau să le dea imediat obiectele de valoare pe care le aveau asupra lor erau bătuti cu bestialitate.

J

în astfel situaţii, obişnuiam să mă plasez mereu printre ultimii, ca să am timp să înţeleg ce se petrece. Deodată, când aproape jumătate dintre cei prezenţi trecuseră de inspecţie, am

auzit urlete venind din interior. Nemţii băteau fără milă un băiat căruia îi

găsiseră un bănuţ din aur ascuns într-un pantof.

în afara celor cinci monede de aur, mai aveam la mine şi un ceas Doxa pe care-l cumpărasem de ocazie de la un neamţ, plătindu-l în ţigări. Sub marcă, era o inscripţie: „Shimshi”. Era numele unui evreu

din Salonic căruia neamţul îi furase ceasul. A J

fost primul meu ceas şi nu aveam de gând să- 1 las să cadă în mâinile nemţilor. Asa că l-am

> >

pus pe jos şi l-am sfărâmat, ca măcar să am satisfacţia de a nu li-l da lor.

Cât despre monedele de aur, m-am hotărât să-i dau una fratelui meu, una lui Dario şi una lui Yakob şi să păstrez eu două. Am băgat în gură prima monedă şi am înghiţit-o. Au făcut şi ei la fel. Doar că a doua monedă n-a trecut şi puţin a lipsit să nu mă sufoc. Nu aveam nici pâine, nici apă să înghit, însă în niciun caz nu aveam de gând să mor acolo, aşa, sufocat. M-am chinuit să fac

cât de multă salivă am putut şi până la urmă moneda a alunecat pe gât în jos. în faţa noastră, nişte imbecili au răspândit zvonul că nemţii aveau un aparat cu raze X. Fratele meu a intrat în panică. Eu mi-am zis că oricum e prea târziu şi că nu se mai poate face nimic ca să scoatem monedele imediat. „Fie ce-o fi”, m-am gândit.

Când ne-a venit rândul să intrăm, nemţii aproape că nu ne-au percheziţionat. Recuperaseră probabil destule lucruri şi se grăbeau să termine. întorşi în sala duşurilor, am văzut că valijoara noastră dispăruse, însă reuşiserăm să păstrăm esenţialul. în ziua următoare, ne-am dus la toaletă să facem ceea ce am numit „oul de aur”. Vărul Dario sa dus primul; nimic. Fratele lui, Yakob; nimic. Fratele meu a zis că el nu vrea să se uite. A doua zi, Dario a „făcut oul de aur”, Yakob şi el, eu, de asemenea. Fratele meu însă tot nimic. A venit să ne vadă patru zile mai târziu şi să ne spună că, în fine, reuşise şi el să „depună oul de aur”.

Cât timp aţi rămas în închisoarea

Haîdari?

Şapte sau opt zile. La început am fost furios că m-am lăsat prins fără măcar să fi încercat să fug. Apoi, pe măsură ce timpul trecea, a trebuit să ne împăcăm cu situaţia. Ne-am tot gândit, cu fratele şi cu verii mei, ce am fi putut face, ce ar fi trebuit să facem.

Printre noi erau destui oameni care veneau din alte regiuni ale Greciei, din sate în care nu trăiau mai mult de o duzină de evrei. Fuseseră luaţi pe sus şi aduşi la Atena, aşa cum s-a-ntâmplat mai târziu cu evrei din Corfu şi Rhodos. într-adevăr, după ce Salonicul a fost golit, trebuia ca toţi evreii arestaţi să treacă prin Atena. A devenit un loc de tranzit.

Vă amintiţi în ce zi aţi fost deportat?

Era la sfârşitul lunii martie, ori poate chiar 1 aprilie. Am fost închişi de Ziua Naţională a

Greciei, în 25 martie, şi am rămas în închisoare o săptămână. Ştiu că trenul a ajuns la Auschwitz pe 11 aprilie şi am impresia că drumul a durat unsprezece zile, deci trebuie să fi fost pe 1

aprilie.[1]^

în ziua aceea, nemţii ne-au scos în curte. Era plină de lume. Ne-au spus să încercăm să ne găsim rudele şi să rămânem grupaţi cu apropiaţii, astfel încât, odată ajunşi la destinaţie, să ne poată fi alocată o casă în funcţie de mărimea familiei. Căutând puţin, am reuşit să le găsesc pe mama şi pe cele trei surori ale mele. Şi verii mei şi-au regăsit părinţii, pe fratele lor mai mic, Samy, şi pe soţia lui Yakob. Faptul de a fi împreună ne-a liniştit întrucâtva. încercam să ne convingem că nemţii spun adevărul şi că urma să primim casa promisă. Ne aşteptam că vom munci din greu, dar, cel puţin, puteam rămâne împreună. Asta era tot ce conta.

Mama mi-a povestit atunci că în ziua în care fuseserăm închişi fratele meu şi cu mine, nemţii încercuiseră şcoala şi-i luaseră pe toti

> 3 > 1 3

cei care se aflau în interior. Surioara mea, Marica, fusese dată în grija unei doamne care nu era evreică şi care locuia în apropierea scolii; făcea curăţenie în schimbul hranei şi al

? 7 3 3

unui acoperiş deasupra capului. Dar când
Marica a aflat că nemţii urmau să-i deporteze familia, a fugit înapoi la mama. Mi-am spus adeseori că dacă ar fi ştiu ce urma să se întâmple, cu siguranţă ar fi rămas la acea familie şi-ar fi putut scăpa. Numai că lucrurile nu s-au petrecut astfel şi, din păcate, a fost şi ea deportată.

Nemţii au fost abili când ne-au regrupat cu familiile. Dacă eşti singur, ideea evadării devine mai tentantă. Dar cum să-ti treacă prin minte să-ţi abandonezi părinţii sau copiii...? Şi totuşi, unii au reuşit să fugă, aproape din întâmplare. Pe drumul dintre închisoare şi gara de mărfuri, camioanele care ne transportau se înşiruiau unul după altul. Un paznic german stătea aşezat lângă şofer şi supraveghea pasagerii aflaţi în camionul din fată. Unul dintre ele a făcut pană şi astfel camionul care-l preceda a rămas efectiv fără pază în spate. Cinci sau şase băieţi au sărit din camion şi au evadat, însă nemţii au preluat rapid controlul asupra situaţiei.

Am ajuns în sfârşit la rampa de îmbarcare unde ne aşteptau vagoane pentru vite. Ne-au împins cu brutalitate în ele. înăuntru nu era nimic, doar scândurile de pe jos, un butoi mare şi gol în centru şi un altul mai mic, plin cu apă. într-un colţ, am văzut trei lăzi cu stafide şi morcovi. Spaţiul era foarte mic şi după ce toată lumea a urcat în vagon, ne-am dat seama că era imposibil să te întinzi şi că trebuia, în cel mai bun caz, să stai aşezat în timpul călătoriei. Eu mi-am găsit imediat un loc într-un colţ, lângă fereastră.

începeau să sosească muncitorii la lucru şi de aceea nemţii au ţinut să se grăbească, pentru a nu atrage atenţia. Uitându-mă afară pe geam, am văzut un ofiţer SS tot mai iritat de un grup de persoane ce păreau a fi de la Crucea Roşie. Am crezut că veniseră fiindcă voiau să ne elibereze. în realitate, doreau pur şi simplu să ne distribuie alimente pentru drum. Cred că ştiau care era destinaţia noastră finală, altfel, pentru un traseu scurt, fie el parcurs chiar şi în acele condiţii, nu s-ar fi

deranjat. în cele din urmă, s-au pus de acord, iar ofiţerul SS a acceptat să le permită camioanelor Crucii Roşii să urmeze trenul până la oprirea din afara oraşului. Puteam vedea de la geam cum ne urmează camioanele de la distanţă. Trenul s-a oprit în câmp deschis, iar angajaţii Crucii Roşii ne-au putut împărţi pachete cu mâncare şi pături.

Cum erau ferestrele vagoanelor? Aveau sârmă ghimpată?

Erau patru ferestruici. în vagonul în care mă aflam, ferestrele nu aveau gratii, nici sârmă ghimpată, însă am văzut că la altele erau. Acesta a fost, cu siguranţă, primul convoi care a plecat din Atena şi nu toate vagoanele fuseseră încă „adaptate”. Ajunşi la Viena, au adăugat în cele din urmă sârmă ghimpată şi la ferestrele vagonului nostru. Ne-am simţit încă şi mai oprimaţi, sufocaţi, umiliţi. Până atunci, îmi ţinusem capul afară pe fereastră aproape tot timpul călătoriei, fiindcă voiam să respir aer curat şi să văd ce se întâmplă. Asta mi-a permis, la început, să capăt mai multe pachete. Cei de la

Crucea Roşie încercau să ne dea cât mai multe posibil, de aceea important era să le poţi prinde. Eu luam pachetele sau păturile şi le aruncam în spate fratelui şi vărului meu care le găseau loc în vagon. După câteva minute, ofiţerul a urlat: *Fertigl*— şi le-a ordonat agenţilor Crucii Roşii să plece. După ce aceştia s-au îndepărtat, soldaţii au trecut pe la vagoane să verifice câte pachete primise fiecare. Am văzut cum neamţul întreba pe cineva din vagonul aflat înaintea noastră câte pachete are. Tânărul i-a răspuns că primise opt, iar neamţul i-a ordonat să restituie patru. Oricum, n-ar fi avut timp să intre să controleze toate vagoanele, ar fi durat prea mult, trebuia doar să dai un răspuns credibil. Aşa încât, când neamţul s-a oprit în faţa mea şi m-a întrebat câte am, i-am răspuns că tot opt. în realitate, reuşisem să prind din zbor vreo treizeci şi opt de pachete şi nenumărate pături. în fiecare pachet erau turte din grâu, lapte praf, ciocolată, ţigări şi alte lucruri utile care să ne ajute să rezistăm pe durata

întregului drum. Bineînţeles, am împărţit totul cu celelalte persoane aflate în vagon cu noi. Cel puţin am avut de mâncare cât să supravieţuim în cele unsprezece zile cât a durat călătoria cu trenul.

Câte persoane eraţi în vagon?

Trebuie să fi fost între şaptezeci şi optzeci de persoane. îi cunoşteam pe unii dintre cei deportaţi care se aflau în vagonul nostru, fuseseră evacuaţi din Salonic în acelaşi timp cu familia mea.

De la Atena, trenul trebuia să treacă prin Salonic, care era un nod feroviar important al regiunii de nord. Când s-a oprit în apropierea gării pentru realimentarea cu cărbuni şi apă, m-am apropiat de lucarnă să văd dacă, din întâmplare, nu zăresc pe cineva cunoscut. Soldaţii germani erau postaţi de-a lungul

trenului, din zece în zece metri. întâmplarea a făcut ca acarul ce verifica şinele să fie un băiat pe care-l cunoşteam. Se numea Gyorgos Kaloudis, era cu cinci sau sase ani mai mare decât mine şi fuseserăm vecini în

copilărie. Tatăl lui era un comunist notoriu, care muncea ca feroviar. Fusese arestat de nemţi imediat după ce intraseră în Salonic. Gyorgos îşi înlocuise tatăl şi era acum muncitor feroviar. Treaba lui era să se asigure că frânele nu blochează roţile şi să le regleze cu un baros. Văzându-mă, a părut foarte surprins şi s-a apropiat discret, prefacându-se că are de meşterit ceva la vagon. Fără să fie văzut de nemţi, mi-a spus în greacă: „Cum aşa? Şi tu eşti aici?! Fă orice, încearcă să scapi, pentru că unde vă duc omoară pe toată lumea!” Mi-a mai spus că suntem duşi în Polonia. N-am reuşit să-i pun alte întrebări, fiindcă nemţii ne urmăreau.

Când trenul s-a repus în mişcare, le-am relatat fratelui şi verilor mei ce-mi spusese Gyorgos. Ne-a luat două zile să facem drumul de la Atena la Salonic, deci trebuia să socotim încă două zile până aveam să ieşim de pe teritoriul grecesc. Până-n acel moment, crezusem prosteşte că partizanii greci aveau să atace trenul în câmp deschis, să ne

elibereze şi să pună capăt deportărilor. Ne promiseseră c-o vor face în perioada cât fuseserăm la ei. însă comentariul lui Gyorgos m-a ajutat să înţeleg că nu avea rost să aşteptăm şi că trebuia să scăpăm contând doar pe noi înşine. Numai că asta însemna să ne abandonăm familia... Atâta vreme cât ne aflam pe teritoriu grecesc, evadarea era mai puţin riscantă, fiindcă n-am fi avut probleme să găsim refugiu la ţărani. Ne-ar fi ajutat crezând că suntem partizani, fără să ştie că suntem evrei. Odată intraţi pe teritoriul iugoslav, lucrurile deveneau mai complicate. Şi atunci ne-am hotărât să încercăm să evadăm chiar în acea noapte.

Eram suficient de zvelţi încât să ne putem strecura prin ferestruică, apoi să coborâm alunecând de-a lungul trenului aflat în mişcare. Era foarte riscant, deoarece nemţii

i 7 >

stăteau de pază din turele montate deasupra anumitor vagoane. Observaserăm că la fiecare trei vagoane erau trupe SS. însă eram hotărâţi. Fratele meu trebuia să sară primul, apoi

venea rândul meu. Urma să înaintăm ca să ne întâlnim cu verii mei care trebuiau să sară imediat după noi. Fratele meu n-a apucat nici să scoată piciorul pe geam. Toţi ocupanţii vagonului se treziseră deja şi au început să ţipe, să se lamenteze, să plângă. Erau convinşi că urma să ne aflăm moartea şi că ei înşişi aveau să fie ucişi fiindcă ne lăsaseră să fugim. Milton, tatăl lui Dario, repeta fără încetare: „Ştiu câţi suntem; când trenul o să oprească la destinaţie şi or să vadă că lipsiţi, o să ne omoare pe toţi.” De fapt, asta n-a schimbat nimic: sunt toti morti. Dar cine ar fi putut şti atunci ? Văzându-i pe toţi plângând, văzându-le pe mama şi pe surorile mele terorizate şi înspăimântate, ne-am convins că nu e corect să le lăsăm singure şi să încercăm să scăpăm doar noi. Dacă ai noştri nu şi-ar fi dat seama ce voiam să facem, poate c-am fi reuşit să evadăm şi să ne salvăm. De altfel, am mai făcut o încercare, chiar a doua zi. Numai că Milton nu dormea, era cu ochii pe noi încercând să împiedice orice tentativă de evadare. Am fost din

nou opriţi. în cele din urmă, am părăsit teritoriul grecesc. Am traversat Iugoslavia, apoi Austria. La Viena, după ce s-a montat sârma ghimpată, am pierdut definitiv orice speranţă de a fi liberi.

Ati reuşit să vorbiţi cu mam dumneavoastră în timpul drumului?

Nu, nici măcar nu mă puteam apropia de ea, pentru că nu aveam loc să ne mişcăm. Pentru a păstra un strop de demnitate, întinseserăm o pătură care separa bărbaţii de femei. O a doua cuvertură era folosită ca să izoleze butoiul ce ne servea pentru a ne face nevoile. Abia dacă ne puteam mişca. în orice caz, nu prea vorbeam. Toată lumea era adâncită în propriile gânduri, fiecare era copleşit de propria nenorocire. Nu aveam ce vorbe să schimbăm unii cu ceilalţi, fiindcă toti ne aflam în aceeaşi situaţie. Eram aici, distruşi, şi punct. Ideea evadării, ideea de a fi ratat această şansă poate unică... Toată lumea simţea că nu ne aşteaptă nimic bun. Totuşi, cred că e normal să vrei să păstrezi un strop de speranţă.

Este motivul pentru care nu le- am împărtăşit decât celor apropiaţi ce aflasem din gura prietenului meu din copilărie.

în forul dumneavoastră interior, îl credeaţi mai degrabă pe Gyorgos sau pe nemţii care spuneau că vă trimit la muncă în Est?

Ambele. Pe de-o parte, voiam să mă conving că Gyorgos nu făcea decât să colporteze zvonuri şi că era absurd ca nemţii să-şi dea atâta osteneală doar pentru a ne ucide, odată ajunşi la destinaţie. Nimănui nu-i venea să creadă aşa ceva, însă istoria nea demonstrat că Gyorgos e cel care a avut dreptate. La vremea respectivă, nemţii începuseră deja construcţia rampei care le permitea trenurilor să ajungă până-n interiorul lagărului. Era în luna aprilie a anului 1944 şi nu le mai păsa dacă feroviarii care nu erau nemţi intrau sau nu interiorul

J

lagărului. Presupun că aşa a auzit Gyorgos vorbindu-se despre ceea ce se petrecea la Auschwitz.

Trenul a mai făcut şi alte opriri?

Da, s-a mai oprit când eram încă pe teritoriul Greciei, pentru a goli butoiul în care ne făceam nevoile. După două zile, butoiul deborda deja, însă a trebuit să aşteptăm oprirea trenului şi permisiunea nemţilor de a-l goli. De altfel, a fost singura dată. Soldaţii s-au postat din cincisprezece în cincisprezece metri ca să se asigure că nimeni nu încearcă să fugă. Când s-au deschis uşile vagonului, am coborât împreună cu alţi trei băieţi şi am cărat butoiul plin de excremente. Am vrut să-1 golim lângă tren, însă soldatul ne-a spus să ne ducem mai încolo. Să ieşim din vagonul în care fuseserăm închişi de câteva zile, să respirăm aerul proaspăt şi să vedem lumina zilei în spaţiul acela deschis a avut un efect ciudat asupra noastră. A fost cu atât mai greu să mă-ntorc în vagon. Uşa vagonului a rămas larg deschisă preţ de un sfert de oră, însă n-a fost nicidecum suficient ca să mai împrospăteze aerul. Trebuia să ne întoarcem în duhoarea aceea, un amestec de gunoaie, excremente şi sudoare umană.

Apoi trenul a traversat Iugoslavia şi Austria. La un moment dat, când s-a oprit pentru a face aprovizionarea cu cărbuni, am văzut trecând un bărbat îmbrăcat în uniformă, dar care nu era înarmat. Nu ştiam dacă e militar austriac sau muncitor feroviar. Mi-a făcut un semn şi mi-a spus: *Komm raus!* —. N-am avut încredere, nu ştiam dacă vrea să mă ajute sau să mă denunţe. Ştiu doar că ar fi primit o medalie dacă mă aresta când încercam să evadez. N-am schiţat niciun gest, iar trenul şi-a continuat drumul.

Vă amintiţi să fi văzut şi alţi oameni afară, în satele prin care aţi trecut?

Da, din când în când. La Brno, trenul a făcut o nouă oprire. îmi amintesc de acel loc, fiindcă mi s-a părut surprinzător numele oraşului. îi imploram pe nemţi să ne dea puţină apă. în schimb, s-a oprit lângă vagon un beţiv care a făcut nişte gesturi foarte explicite, transmiţându-ne că urma să fim toţi omorâţi, spânzuraţi. Era beat de-a binelea, dar să-l văd făcând acele gesturi m-a înfuriat în asemenea măsură

că l-am scuipat în faţă când s-a apropiat de vagonul meu. în cele din urmă, l-a alungat destul de brutal un soldat neamţ. Rememorând scena, nu ştiu ce să cred, se bucura sau pur şi simplu voia să ne avertizeze... De la Brno, am mai făcut două zile până la *Judenrampe—,* la Auschwitz.

Au existat morţi în vagonul în care vă aflaţi?

Nu, în vagonul meu n-a murit nimeni. însă nu la fel au stat lucrurile în celelalte, fiindcă în sistemul german, dacă oamenii mureau pe drum, asta le convenea, pentru că ajungeau deja morţi la destinaţie. Să călătoreşti în asemenea condiţii timp de unsprezece zile... în vagonul meu am avut destulă mâncare în primele zile datorită pachetelor puse la dispoziţie de Crucea Roşie, însă rezervele erau pe sfârşite şi nimeni nu ştia când aveam să ajungem la destinaţie. Oamenii începeau să se îngrijoreze serios şi să se agite. Noi, cei mai tineri, ne străduiam să-i liniştim, încercând să prevenim panica

generalizată care ar fi făcut şi mai greu de îndurat ultimele zile ale călătoriei cu trenul.

- Organizaţie a tineretului fascist.

[1] *Bar mitzvah* (în aramaică şi ebraică: „Fiul poruncii”) este o ceremonie religioasă iudaică de trecere spre maturitate şi primire în comunitate ca membru activ, organizată pentru băieţi la împlinirea vârstei de 13 ani. (n. trad.).

- Pasca sau azima se referă la un fel de pâine nedospită *(matzah)* care e mâncată în timpul Paştelui evreiesc (n. trad.).

- Vezi nota istorică privind situaţia Greciei şi a Italiei din timpul războiului, p. 210.

- Vezi nota istorică despre situaţia Greciei şi a Italiei, pentru mai multe precizări privind deportarea evreilor din Grecia, p. 210.

[u] în perioada martie ^tr-august fiii, au plecat către Auschwitz douăzeci şi două de convoaie cu deportaţi din Grecia (peste cincizeci şi cinci de mii de persoane), din care nouăsprezece convoaie proveneau din Salonic, două din Atena şi unul din Rhodos. Un convoi cu evrei din Salonic a ajuns şi în lagărul de exterminare de la Treblinka, în primăvara anului 1943.

- Guelfo Zamboni a salvat astfel aproape două sute optzeci de persoane furnizându-le documente de identitate false. Institutul Yad Vashem din Israel i-a conferit în 1992 titulatura şi medalia „Drept între popoare.

- Luptător în Rezistenţă (în greacă). Mişcarea de Rezistenţă din Grecia se numea EAM (Frontul de Eliberare Naţională).

- „Mişcă! Mişcă!” (în germ.).

—Iniţial cazarmă militară, după ocupaţia germană a fost transformată în lagăr de tranzit şi lagăr de concentrare (n. trad.).
—Shlomo Venezia a fost deportat cu primul convoi care a plecat din Atena şi a ajuns la Auschwitz-Birkenau în 11 aprilie 1944, împreună cu două mii cinci sute de evrei.
—„Gata!” (în germ.).
—„Ieşi!” (în germ.).
—Prima rampă de sosire şi de triere folosită pentru convoaiele de evrei deportaţi în perioada martie 1942- mai 1944, înainte de construirea marii rampe care pătrundea în incinta lagărului. *Judenrampe* se află pe drumul dintre lagărul de la Auschwitz I şi Birkenau. Pentru informaţii suplimentare, vezi nota istorică p. 181.

CAPITOLUL II

Prima lună la Auschwitz-Birkenau

Trenul n-a fluierat la nicio oprire pe care am făcut-o pe traseu. De aceea, când am auzit acel şuierat strident specific şi am simţit cum trenul frânează brusc, am priceput imediat că ajunseserăm la destinaţie. Uşile s-au deschis spre *Judenrampe* situată chiar peste drum de silozurile pentru cartofi. Primul meu sentiment a fost de uşurare. Nu ştiam cât am mai fi putut supravieţui în acel tren, fără nimic de mâncare, lipsiţi de spaţiu, de aer, ori de toalete.

De îndată ce trenul s-a oprit, nişte soldaţi SS au deschis uşile vagonului şi au început să urle: *Alle runter! Alle rimter!*—. Am văzut oameni în uniformă, cu mitralierele aţintite asupra noastră şi ciobăneşti germani lătrând la noi. Eram toţi sfârşiţi, la capătul puterilor, buimaci după drum, şi deodată am auzit urletele

acelea feroce, hărmălaia infernală prin care parcă voiau să ne zăpăcească, să ne împiedice să înţelegem ce se petrece. Eu stăteam lângă uşă, deci am fost printre primii care au coborât. Am vrut să aştept lângă uşă şi s-o ajut pe mama să coboare. Trebuia să sari, fiindcă vagonul era înalt şi terenul în pantă. Mama nu era bătrână, dar, ştiam, călătoria o încercase greu şi voiam s-o susţin, în timp ce-o aşteptam, s-a apropiat de mine venind din spate un neamţ care mi-a dat două lovituri zdravene după ceafa. Am crezut că mi-a crăpat ţeasta, atât de violente au fost loviturile. Instinctiv, mi-am pus mâinile pe cap, să mă apăr. Văzându-l că se pregăteşte să mă lovească din nou, m-am grăbit să mă alătur celorlalţi, care formaseră deja un şir. Nemţii băteau oamenii de cum ajungeau; ca să se descarce, din cruzime, dar şi pentru că voiau să ne facă să ne pierdem reperele şi să ne supunem orbeşte, de frică, fără să protestăm. Asta am făcut şi eu, iar când mam întors încercând s-o zăresc pe mama, ea nu mai era acolo. N-am

mai văzut-o niciodată după aceea. Nici pe surioarele mele, Marica şi Marta...

>

Cum a avut loc trierea?

De cum am coborât din tren, nemţii s-au încolonat pe două şiruri şi, lovindu-ne cu bastoanele, au trimis femeile şi copiii într-o parte şi bărbaţii, fără deosebire, în partea cealaltă. Printr-un scurt gest al mâinii, ne indicau: *Männer hier und Frauen hier!*—. Avansam ca nişte roboţi, supunându-ne orbeşte ordinelor răcnite.

La ce distanţă eraţi de femei, le puteaţi încă vedea?

La început da, însă foarte curând mulţimea a devenit atât de compactă şi, totodată, atât de bine organizată, încât m-am pomenit aproape imediat înconjurat numai de bărbaţi. Dintre toti bărbaţii care s-au aflat în tren, după triere am rămas doar trei sute douăzeci.

—

Totul s-a petrecut relativ rapid. Cum am mai spus, n-aveam timp nici să gândim. în astfel de situaţii, eşti confuz, rupt de realitate. Nemţii ne-au încercuit

cu mitraliere şi câini.

Nimeni nu putea ieşi din coloană. Am auzit vorbindu-se că unii primiseră binecuvântarea părintească de la tatăl sau de la mama lor. Mă bucur pentru ei. Din păcate, nu toată lumea a avut această sansă.

Cel puţin ati reuşit să rămâneţi cu verii dumneavoastră?

Da, am rămas împreună. Pe tatăl lor şi pe ceilalţi nu i-am mai revăzut.

Ne-au aliniat imediat în fata unui ofiţer german. în scurt timp, a venit un alt ofiţer. Nu ştiu dacă era celebrul dr. Mengele, e posibil, însă nu sunt sigur. Ofiţerul abia dacă se uita la noi şi făcea un gest scurt cu degetul indicându-ne: *Links, rechts!*[21] şi trebuia să mergem într-o parte sau în cealaltă potrivit direcţiei pe care ne-o arăta.

Aţi remarcat vreo diferenţă între persoanele care mergeau în dreapta şi cele care mergeau în stânga?

Nu, n-am remarcat nimic. Erau tineri şi bătrâni şi într-o parte şi-n cealaltă. Semnificativ era doar dezechilibrul evident între numărul de persoane din

cele două părţi. M-am trezit pe partea în care erau cei mai puţini oameni. La sfârşit, am rămas doar trei sute douăzeci de bărbaţi. Restul au plecat, fără să ştie, spre moartea imediată, în camerele de gazare de la Birkenau. Fratele şi verii mei s-au găsit de partea bună, împreună cu mine. Grupul nostru a fost trimis pe jos la Auschwitz I.

În opinia dumneavoastră, cât timp a durat întregul proces, de la sosire până la încheierea trierii?

Cred că a durat aproximativ două ore. De ce spun asta ? Pentru că era încă lumină când am ajuns la *Judenrampe,* iar deţinuţii nu mai munceau când grupul nostru a ajuns la Auschwitz. Am străbătut pe jos cei trei kilometri care despart *Judenrampe* de lagărul Auschwitz I, în timp ce restul au plecat, fără să ştie, în direcţia camerelor de gazare de la Birkenau.

îmi amintesc că, înainte de a intra pe poarta principală de la Auschwitz I deasupra căreia se afla inscripţionată lozinca *Arbeit macht Frei*— am remarcat un panou plasat în apropierea

gardului de sârmă ghimpată pe care scria: *Vorsicht Hochspannung Lebensgefahr,* adică: „Atenţie! Pericol de electrocutare”.

Imediat lângă intrare, pe partea stângă, se afla blocul 24 care, după cum am aflat ulterior, servea drept bordel soldaţilor şi câtorva privilegiaţi care nu erau evrei. Se vedeau femei frumoase care râdeau la ferestre. După cum mi s-a spus, nu erau evreice. în naivitatea mea, mi-am zis că dacă există un bordel, înseamnă că e un loc în care oamenii muncesc cu adevărat.

Eraţi înconjuraţi şi păziţi de gardieni SS când ati intrat?

Da, trebuie să fi fost în total vreo doisprezece soldaţi; câte unul la fiecare zece metri de-a lungul coloanei noastre. Ne-au însoţit până la intrare, însă după ce am intrat ne-au încredinţat altor soldaţi SS care se aflau în interiorul lagărului. Intrând, am văzut de departe deţinuţi care încercau să se apropie de noi să afle de unde venim şi dacă nu avem

i cumva veşti

despre rudele lor. Deodată, am auzit pe cineva strigându-mă: „Shlomo! Shlomo!”. Privind în direcţia în care se aflau

prizonierii, l-am văzut pe Aaron Mano, logodnicul surorii mele Raşela, care încerca să-mi atragă atenţia. Voia să ştie dacă şi Raşela fusese arestată. I-am răspuns că, din nefericire, şi ea fusese deportată odată cu noi, dar că nu ştiu ce a păţit după ce am ajuns aici.

în cele din urmă, nemţii ne-au ordonat să ne aliniem în şiruri de câte cinci, într-un

spaţiu strâmt aflat între două blocuri, chiar în faţa bucătăriilor. Aici ne aşteptau doi nemţi cu un aparat de filmat. I-au spus unuia dintre prizonieri care fusese deportat odată cu noi să se apropie pentru a-l filma. îmi amintesc de acest om pentru că purta acelaşi nume de familie ca şi mine, Venezia, Baruch Venezia, cu toate că nu era înrudit cu noi. Era un bărbat foarte înalt, cu nas acvilin şi trăsături tipice evreilor meridionali. Avea chipul tras şi obosit după drum. Barba care-i crescuse în

cele câteva zile petrecute pe drum şi aerul de om înfrânt îl făceau să pară şi mai nefericit. L-am auzit pe unul dintre nemţi spunându-i celuilalt să-l filmeze pentru că avea trăsături perfecte de evreu. Aceste imagini erau în mod cert folosite de propaganda nazistă spre a fi prezentate în cinematografe şi a-i pune pe evrei într-o lumină proastă. în acea clipă, am înţeles că ne aflăm într-un loc în care ne aşteaptă ce-i mai rău. Am resimţit mai ales mânie, furia de a fi decăzut atât de mult, de a fi tratat şi umilit de-o asemenea manieră. Naş fi crezut vreodată că aşa ceva e cu putinţă. Şi, bineînţeles, mai simţeam frica, o simţeam permanent; indiferent ce făceai, ţi-era mereu frică, pentru că tot ce era mai rău se putea întâmpla în orice clipă.

Ce-a urmat după ce v-au aliniat?

Trebuia să aşteptăm sosirea unui ofiţer care urma să ne instruiască. Am stat mult timp nemiscati. înaintea sosirii ofiţerului, a venit la noi un interpret grec din Salonic, pe care-l cunoşteam, să ne avertizeze că neamţul urma să ne pună anumite întrebări. Ne-a sfătuit să

răspundem fără să stăm pe gânduri şi să spunem că suntem sănătoşi, că nu avem păduchi şi suntem apţi de muncă.

Omul acela se numea Salvatore Cunio. Şchiopăta, iar unul ca el cu certitudine ar fi fost trimis la moarte dacă n-ar fi vorbit germana fluent. Am înţeles rapid că, în lagăr, a cunoaşte limbi străine era un avantaj uneori vital. Cunio era căsătorit cu o nemţoaică

>

neevreică. Fusese deportat împreună cu fiul lui, Bubbi (Hans pe numele său adevărat). Şi el a fost crutat.

Când în cele din urmă a sosit ofiţerul, se lăsase deja întunericul. Ne-a pus întrebările convenite, i-am răspuns cum ne instruise interpretul. Apoi, ofiţerul a dat ordinul: *Allé nach Birkenau!—.* Am făcut stânga-mprejur, în direcţia Birkenau. Se-ntunecase şi în aer

> > plutea o pâclă densă, se zăreau doar câteva luminiţe în depărtare. Când am ajuns la Birkenau, se făcuse probabil ora zece seara.

Am intrat pe poarta de sub turnul central, locul prin care, mai târziu, au început să treacă trenurile. însă la

momentul sosirii noastre, calea care prelungea şinele până în incinta lagărului, prevăzută pentru deportarea masivă a evreilor unguri, era încă în construcţie. Convoaiele continuau să sosească la *Judenrampe,*[3] la doar câteva sute de metri de intrarea în Birkenau. Odată ajunşi în lagăr, nu-mi mai amintesc dacă am continuat mergând înainte, pe lângă crematoriile II şi III— pentru a le ocoli prin spate, sau dacă am trecut pe *Lagerstrasse*[21]. Prin ceaţă, nu puteam distinge decât luminiţe în dreapta şi stânga drumului, venind dinspre barăci. La momentul respectiv, încă nu ştiam ce adăposteau aceste construcţii, aşa că atunci nu le-am acordat prea multă atenţie.

Am intrat în cele din urmă în *Zentralsauna*— o clădire mare din cărămidă care servea pentru dezinfectarea oamenilor şi a hainelor. Primul lucru pe care trebuia să-l faci era să te dezbraci la piele. A apărut din nou problema celebrelor „ouă de aur”. Prin urmare, fratele meu, verii mei şi cu mine am înghiţit monedele de aur

pentru a doua oară.

în fundul primei săli, am văzut doi medici ofiţeri SS îmbrăcaţi cu halate albe. Ne priveau cum trecem goi prin faţa lor, iar din când în când ne făceau semn unora dintre noi să ne tragem într-o parte. Astfel au „pus deoparte” între cincisprezece şi optsprezece persoane. Printre ele, şi un văr de-al tatei. Avusese mereu un aer fragil şi bolnăvicios. Am vrut să ştiu unde aveau de gând să-i ducă şi i-am pus această întrebare unui grec din Salonic care muncea la *Zentralsauna.* Mi-a răspuns, probabil ca să nu mă neliniştească, că aceste persoane aveau nevoie de îngrijiri speciale şi că urmau să fie „tratate”. N-am mai pus alte întrebări, cu toate că n-am înţeles prea bine ce-a vrut să spună. în realitate, era o a doua mică triere prin care am trecut, fără ca măcar să bănuim. Numai că trierea era sumară, era de-ajuns să ai fesele un pic descărnate şi erai condamnat la moarte.

Cei care n-au fost traşi deoparte au continuat, trecând în sala următoare. în această încăpere, erau aliniaţi „frizeri”

care aşteptau să ne radă pe cap, pe tors şi pe tot corpul. Neavând instrumentarul adecvat, nici spumă, ne-au sfâşiat pielea până la sânge. Următoarea sală era cea a dusurilor. Era o încăpere mare, cu ţevi şi capete de duş deasupra noastră. Un neamţ destul de tânăr se ocupa de robinetele cu apă caldă şi apă rece. Pentru a se distra pe seama noastră, alterna brusc apa clocotită cu apa rece ca gheaţa. Când apa se încălzea prea tare, ne îndepărtam să nu ne frigem, iar el urla ca o bestie, ne lovea şi ne obliga să intrăm la loc sub jetul de apă clocotită.

Totul se desfăşura în mod bine organizat, ca o linie de producţie în care noi eram produsele. Pe măsură ce înaintam, alţii ne luau locul. în continuare complet gol şi ud, am urmat şirul până în sala tatuajelor. Aici se afla o masă lungă pe care erau aşezaţi mai multi deţinuţi ce aveau sarcina să ne tatueze

numărul de înregistrare pe braţ. Foloseau în acest scop un soi de stilou cu vârf care străpungea pielea, făcând

astfel cerneala să pătrundă sub epidermă. Făceau astfel de mici puncte până când numărul apărea pe braţ. Era extrem de dureros. Când, în cele din urmă, omul care făcea tatuajul mi-a eliberat braţul, mi-am frecat imediat antebraţul cu mâna pentru a atenua durerea. Când m-am uitat să văd ce mi-a făcut la braţ, n-am reuşit să disting nimic sub amestecul de sânge şi tus. Mi s-a făcut frică, crezând că Ştersesem

J > 5

numărul. Mi-am sters braţul cu salivă şi am

5 I î

reapărând numărul care fusese văzut corect „injectat”: 182727, numărul meu de identificare.

După aceea, a trebuit să aşteptăm hainele care urmau să ne fie distribuite. Noii deţinuţi

3 5

nu mai primeau de mult uniforme în dungi, în locul lor, primeam îmbrăcăminte dezinfectată, rămasă de la prizonierii care sosiseră înaintea noastră. Distribuţia se facea

J

fără să intereseze pe cineva ce măsură porţi. Primeam o cămaşă, o pereche de pantaloni, o pereche de chiloţi, şosete şi

încălţăminte. Hainele erau de cele mai multe ori uzate şi găurite. Mulţi nu reuşeau să-şi tragă pantalonii pe ei, alţii primiseră pantaloni mult prea largi. Nici vorbă să mergem să le cerem altă măsură celor care împărţiseră hainele. Riscam să fim bătuţi pentru asta, chiar dacă cei care ne loveau erau ei înşişi

J) deţinuţi. Şi-atunci, încercam să ne descurcăm

> > > ′

singuri, făcând schimb de haine între noi. Trebuia să ai noroc, mai ales cu încălţămintea, să nu fie găurită în talpă. Eu am reuşit să mă descurc, chiar dacă m-am ales cu lucruri puţin cam mari.

Cum eram printre primii care au fost gata şi fiindcă erau încă mulţi după mine, m-am dus să vorbesc cu unul dintre detinutii care

ne bărbieriseră. M-am oferit să-l ajut, în schimbul unei bucăţi de pâine. Prizonierul care conducea echipa de lucru a fost

de acord şi mi-a dat o mică maşină de tuns. Ştiam s-o folosesc, fiindcă tata avea o frizerie lângă cafeneaua turcească a bunicului. După moartea tatei, ca să mai câştig nişte bani, obisnuiam să mă duc duminicile în cartierul sărac Baron-Hirsch şi să-mi ofer serviciile celor care nu-şi permiteau să plătească un frizer adevărat. în virtutea unor exemple de acest fel susţin mereu că cei care au suferit în copilărie, fiind obligaţi să se descurce singuri, au fost mai norocoşi decât cei privilegiaţi şi de aceea au reuşit să se adapteze şi să supravieţuiască în lagăr. Pentru a supravieţui în lagăr, trebuia să te pricepi la lucruri utile, nu să cunoşti filosofie. în ziua respectivă, asta m-a ajutat să câştig o nepreţuită bucată de pâine.

N-aţi încercat să oftaţi ce s-a întâmplat cu mama şi cu surorile dumneavoastră?

Ba sigur că da. Nu conteneam să mă gândesc la mama. Am auzit pe cineva vorbind ladino, dialectul nostru iudeo-spaniol, şi atunci m-am apropiat de el să-l întreb dacă ştie unde fuseseră trimise. Mi-a

[3] spus cu blândeţe să nu mă îngrijorez, că voi afla a doua zi şi că între timp era mai bine să nu pun prea multe întrebări. Cum răspunsul lui nu m-a mulţumit, m-am apropiat de un detinut care vorbea idiş şi l-am întrebat în germană: Wd *sind meine Mutter und meine Schwestern?—.* Nu mi-a răspuns, însă m-a apucat de braţ şi m-a condus la fereastră. Acolo mi-a arătat coşul crematoriului. M-am uitat neîncrezător la ceea ce-mi arăta şi am înţeles ceea ce mi-a spus în idiş: „Toţi cei care n-au venit cu voi sunt deja pe cale de a se elibera de acest loc.” L-am privit sceptic, fără să-l cred cu adevărat. Altceva nu ne-am mai spus. Nu pot afirma că ceea ce aflasem m-a impresionat peste măsură. Era pur şi simplu de neconceput că ne aduseseră până aici doar să ne incinereze imediat după ce am ajuns. Am crezut că omul vrea să mă sperie, după cum se procedează cu nou-veniţii. Şi atunci am hotărât în sinea mea să aştept până a doua zi

şi să mă conving cu ochii mei. Dar, de fapt, a avut perfectă dreptate.

Cum i-aţi regăsit pe fratele şi pe verii dumneavoastră?

După ce am primit hainele, am auzit pe cineva strigând: „Shlomo! Unde eşti?”. Era fratele meu care mă striga, i-am recunoscut vocea, dar nu reuşeam să-l văd. în realitate, era foarte aproape de mine, dar nu ne-am recunoscut unul pe celălalt. Nu mai aveam păr, iar hainele nu ne veneau bine. A fost un moment de mare tristeţe, poate unul dintre cele mai triste. Să vezi la ce condiţie î fuseserăm reduşi... însă n-am plâns. Nici când am aflat despre mama... Robinetul lacrimilor se blocase şi nu mai puteam plânge, în ciuda amărăciunii şi a durerii.

în cele din urmă, nemţii ne-au spus să ieşim din *Sauna* şi ne-au condus la o baracă aflată în faţă. Era complet goală; nu existau paturi, iar pe jos nu era absolut nimic, de niciun fel. Ne-au lăsat pe toţi în baracă până a doua zi, căci la ora aceea era interzisă circulaţia în lagăr. Am rămas acolo, fără să putem

dormi, fără măcar să ne putem întinde; ca nişte animale. Câţiva băieţi religioşi s-au dus să se roage într-un colţ. Bineînţeles, nu li s-a permis să-şi păstreze cărţile, însă ştiau rugăciunile pe de rost. A doua zi de dimineaţă, la ora nouă, nişte gardieni nemţi au venit să ne ia şi să ne ducă în sectorul Bila, cel al carantinei din lagărul pentru bărbaţi—.

Ne-au arătat o baracă, situată cu aproximaţie în centrul zonei de carantinare şi ne-au cerut să intrăm. Ne aştepta înăuntru *Blockältester,* un polonez neevreu care s-a dovedit a fi extrem de violent. Ne-a ordonat să ne aşezăm câte cinci în fiecare „cuşetă”. Mam instalat cu fratele meu, cu verii şi cu un prieten din Salonic. în jurul orei unsprezece şi jumătate, ni s-a distribuit supă. Era pentru prima oară când căpătăm ceva de mâncare, după pachetele de la Crucea Roşie. însă, pentru a primi supă, trebuia să ai o gamelă, iar blestematul ăla nu a găsit de cuviinţă să ne indice locul unde le puteam găsi. Ce puteam face? Cel care

n-avea gamelă nu primea supă şi era lovit cu brutalitate. Nimănui nu-i păsa că nu mai mâncaserăm nimic de câteva zile.

Abia seara am reuşit, în fine, să înghiţim ceva. Ne-au dat o felie de pâine neagră cu un strop de margarină (uneori primeam în loc de margarină ceea ce ei numeau *Blutwurst,* un soi de cârnat). Am hăpăit totul dintr-o înghiţitură, fără să mestec, atât de foame îmi era.

A doua zi dimineaţa, ne-au împărţit ceai. în fine, nu sunt convins că acea apă neagră infectă putea fi numită apă, ceai sau infuzie, dar măcar era ceva cald. în orice caz, cum n-aveam încă gamele, n-am primit nimic atunci. în cele din urmă, cineva mi-a spus de un loc aflat în spatele cantinei unde puteam găsi gamele. Erau într-un hal fără de hal! Murdare, ruginite, aruncate direct pe pământ. Dar n-avea importanţă, singurul lucru care conta era să ne putem hrăni cât de cât, să supravieţuim până a doua zi. Trebuia găsită o cale de a-ţi păstra mereu gamela asupra ta;

făceai o gaură în lemn pentru a o agăţa cu o sfoară de centură cum puteai mai bine. Era esenţial să porţi gamela asupra ta, altfel riscai să-ti fie furată.

Ce făceaţi în timpul zilei?

Nimic deosebit. în zona de carantinare, deţinuţii aveau voie să se deplaseze în interiorul sectorului. Puteam chiar vorbi cu ceilalţi deţinuţi, nu ca în Sonderkommando unde exista interdicţia oficială de a vorbi cu

cineva, indiferent cine. Deţinuţii aflati în carantină practic nu munceau. Teoretic, puteai merge să vorbeşti cu cine voiai. Doar că bariera lingvistică şi lipsa oricărei dorinţe de a le povesti despre suferinţa ta unor oameni care treceau prin aceeaşi situaţie te îndemnau să te închizi în tine şi să te J refugiezi în tăcere.

Cum era apelul?

Se facea zilnic, dimineaţa şi seara. Ne trezeau dimineaţa foarte devreme pentru apel. Toată lumea afară, în ţipete şi lovituri menite să ne facă să ieşim cât mai repede posibil. Ultimii erau pedepsiţi sistematic şi primeau lovituri

suplimentare. Prin forţa lucrurilor, existau mereu unii care rămâneau ultimii, doar nu puteam ieşi toţi în acelaşi timp. Deci toată lumea se grăbea să iasă printre primii, ca să scape de lovituri. Apelul putea dura şi câteva ore în timpul cărora trebuia să stai nemişcat în picioare. După aceea, cum eram în carantină şi nu în kommando-urile de muncă, ni se dădea de lucru să culegem buruienile, să facem puţină curăţenie, însă nimic deosebit. îi vedeam pe deţinuţii din celelalte sectoare ale lagărului când plecau la muncă.

Cum erau barăcile din zona de carantinare?

Barăcile aveau două intrări. Una în faţă, intrarea principală, şi cealaltă în partea din spate. La intrare, existau două cămăruţe în dreapta şi-n stânga, apoi urmau „cuşetele”. în mijloc se afla soba, însă nu ne-a servit la nimic, de vreme ce, în cele trei săptămâni petrecute în carantină, n-am văzut niciodată focul arzând. Şi chiar dacă am fi aprins-o, nu aveam niciun fel de combustibil pe care să-l punem în sobă ca s-o facem să funcţioneze. *Blockâltesterul* avea propriul său sistem de încălzire şi prea puţin îi păsa că nouă ne e

frig

Şi „cuşetele”?

Nu ştiu dacă le putem numi cu adevărat „cuşete”... Eram repartizaţi pe trei niveluri, cel puţin cinci persoane în fiecare „cuşetă”. Personal, n-am avut probleme să-mi păstrez locul fix în perioada carantinei.

La început, n-am ştiut care sunt locurile mai bune. Mi-am dat repede

seama că locurile de sus erau prea aproape de ferestre. Or, la Birkenau, geamurile erau mai mereu sparte, astfel că iarna pătrundea în interior un vânt rece. însă nici paturile de jos nu erau prea bune. Riscai să te lovească în cap o mulţime de chestii neplăcute, când deţinuţii nu se puteau ridica să meargă la latrine. Dacă apărea vreo dispută în privinţa locurilor, kapo— intervenea violent să rezolve problema.

Cel care răspundea de baraca în care mă aflam era un nenorocit, un jeg de om. Era polonez. în ceea ce mă priveşte, cu excepţia Sonderkommando unde toţi, sau aproape toţi deţinuţii erau evrei, prin urmare şi kapo era evreu, n-am văzut kapo evrei nici la Auschwitz, nici în celelalte lagăre prin care am trecut după aceea. E posibil să fi fost, dar eu n-am văzut decât nemţi, polonezi şi chiar francezi, însă niciunul nu era evreu.

în general, kapo coordona echipele de muncă. Uneori, şi *Blockältesterul,* adică cel responsabil cu menţinerea ordinii în baracă, era numit tot kapo. Dacă nu era în stare să ne facă să grăbim ritmul de

lucru, ne bătea, iar dacă nu ne lovea destul de tare, nemţii îl omorau pe el şi numeau un alt kapo. Numai că anumitor kapo le facea plăcere să poată ucide ei înşişi prizonierii aflaţi la ordinele lor. SS-iştii alegeau adeseori drept kapo criminali germani care apoi se credeau brusc stăpânii lumii. Ar fi trebuit închişi într-o celulă, însă în loc de asta deţineau o poziţie de forţă în raport cu noi. În felul ăsta, nemţii nu mai aveau nevoie de paznici peste tot. Dacă un kapo nu era suficient de violent, risca să-şi piardă avantajele, de aceea tuturor ne era frică de ei.

Vă amintiţi vreun nume?

Nu, din păcate am uitat, fiindcă nici nu am fost atent la numele lor. Dacă aş fi ştiut că voi ieşi vreodată din iadul ăla, aş fi notat toate numele, datele, amănuntele. Acolo, însă, nu reuşeam să ştim nici măcar în ce zi suntem.

Cel pe care nu l-am uitat din perioada carantinei a fost într-adevăr *Blockältesterul.* Era un tip deosebit de brutal. Avea propria cameră la intrarea în baracă. în faţă, era o mică încăpere

care servea fie ca debara, fie drept cameră pentru *Pipei. Pipei* era un băiat, de regulă în vârstă de aproximativ doisprezece ani, pe care *Blockăltesterul* îl ţinea mereu în preajma lui. Era băiatul bun la toate al acestuia şi trebuia să se supună tuturor ordinelor lui şi să-i îndeplinească toate dorinţele. îi lustruia pantofii, facea curat în baracă, îi facea patul şi, de asemenea, trebuia să-i satisfacă cele mai nesănătoase dorinţe ori de câte ori kapo cerea acest lucru. Băiatul ştia că, dacă e dat afară, va fi trimis la moarte sigură, aşa că n-avea de ales decât să se supună. în schimb, avea mai mult de mâncare decât noi ceilalţi. *Blockăltesterul* nu trebuia decât să-i dea ceva mai puţin unui deţinut ca să le poată da mai mult celor care-i câştigaseră bunăvoinţa.

La un moment dat, puţin a lipsit să am necazuri cu el. A avut legătură cu faimoasele noastre „ouă de aur”. După *Zentralsauna,* n-a fost simplu să le recuperăm, fiindcă în lagărul de carantinare barăcile cu latrine constau

în realitate dintr-o bancă lungă din piatră cu găuri din loc în loc. Ar fi fost imposibil să recuperezi orice ar fi căzut înăuntru. Aşa că a trebuit să găsim un loc ferit privirilor. Ne făceam pe rând nevoile, cât ceilalţi stăteau de pază. într-o zi, kapo m-a chemat şi mi-a cerut să-i dau bănuţii de aur, *die goldene Geld* după cum s-a exprimat. M-am prefăcut că nu înţeleg despre ce vorbeşte. însă a insistat: *Ftinf goldene Geld!—.* Dacă ştia numărul exact de monede, înseamnă că cineva îi spusese; nu avea cum să inventeze asta singur. Am aflat mai târziu cine ne trădase. între timp, kapo mi-a spus că am douăzeci şi patru de ore să-i aduc bănuţii. Am dat fuga la fratele şi la verii mei şi le-am povestit cele întâmplate. Erau de părere să-i dau bănuţii, socotind că-i inutil să-mi asum riscul de a fi ucis şi-n plus să pierd şi banii. M-am dus aşadar să-l văd, dar pretinzând că nu mai am decât trei din cele cinci monede. Mi-a răspuns, foarte furios: *Nein! Fünf!.* Viaţa mea era în mâinile lui, nu aveam de ales, aşa că m-am dus să iau ultimele două monede în

schimbul cărora mi-a promis totuşi o raţie dublă de supă şi de pâine timp de o săptămână. A obţinut ce a vrut şi, într-adevăr, în primele două zile am primit porţie dublă. Dar, în a treia zi...

Cu banii aceia, a aranjat să-şi procure cârnaţi şi votcă. A organizat un mic festin doar pentru el şi s-a îmbătat. într-o seară, după ce toată lumea se culcase, a început să urle: *Auf die Tür!—;* voia să deschidă cineva uşa încăperii lui. A ales pe cineva la întâmplare, i-a dat câteva şuturi fără motiv şi i-a ordonat să meargă să deschidă uşa. Bietul băiat s-a dus, fără să ştie ce-l aşteaptă. însă, în clipa în care a atins mânerul, a primit o puternică descărcare de electricitate. *Blockältesterul* a început să râdă, pentru că distracţia lui preferată era să ne facă să suferim, mai ales când era beat. A ales un alt deţinut pe socoteala căruia să se amuze. Bietul om, ştiind ce-l aşteaptă, însă neavând de ales, s-a ridicat. A apucat mânerul şi a
deschis uşa fără să se întâmple ceva. Polonezul s-a enervat văzând că farsa lui nu mai funcţionează. I-a dat din nou ordin să deschidă usa. Prizonierul a

deschis-o iar şi a închis-o, dar tot nimic. *Blockăltesterului* i-a luat ceva timp până să-şi dea seama că saboţii de lemn pe care-i purta deţinutul erau un bun izolator. Atunci i-a dat ordin să-şi scoată sabotii şi să deschidă usa. De cum a atins î ■> ■»
mânerul, omul a primit la rândul lui un şoc electric, ceea ce l-a amuzat din nou, copios, pe torţionarul nostru. Când se pregătea să aleagă o nouă victimă, uşa barăcii s-a deschis lăsând să intre un soldat SS furios. Orarul pentru a ţine lumina aprinsă în barăci fusese depăşit, iar el venise să verifice de ce nu fusese respectat ordinul. A început imediat să urle. Kapo a încercat să-i explice, spunându-i că era aniversarea lui. L-a invitat pe neamţ să sărbătorească împreună şi să participe la festinul plătit cu monedele mele de aur. Neamţul s-a apropiat, a deschis uşa încăperii şi a primit la rândul lui şocul electric. Scos din minţi, a început să-l lovească pe *Blockăltester* cu toată forţa. Cum îşi permitea să-i facă o farsă unui neamţ? L-a călcat în picioare. A doua zi, acest kapo, acest *Blockăltester* a dispărut şi

nu l-am mai revăzut de atunci. Pentru mine, inconvenientul era că pierdusem cele trei zile de porţie dublă pe care mi le datora. Iată cum s-a sfârşit istoria „ouălor de aur”.

Am trecut printr-un alt episod memorabil în timpul şederii mele în lagărul de carantinare. Asta se întâmpla la câteva zile după ce sosisem. Un kapo a venit la noi să ne spună că, dacă vrem să facem muncă suplimentară, ne va dubla raţia de supă. Am vrut să mergem toţi, fiindcă foamea era mai puternică decât orice altceva. M-am aflat printre cele zece persoane alese să facă munca despre care fusese vorba. Nici fratele meu, nici verii mei n-au făcut parte din grup. Kapo ne-a pus să luăm o căruţă, de genul celor folosite la transportarea fânului. Doar că pentru a pune căruţa în mişcare, trăgeam noi în locul cailor. Ne-am dus astfel înhămati până la o baracă aflată în capătul lagărului de carantinare. Se numea *Leichenkeller:* camera cadavrelor. Când am deschis usa, un miros îngrozitor ne-a izbit, aproape sufocându-ne; era duhoarea

cadavrelor intrate în descompunere.

Niciodată înainte nu trecusem prin faţa acestei barăci şi am aflat abia atunci că era folosită pentru depozitarea cadavrele deţinuţilor morţi în perioada de carantinare. Un mic grup de deţinuţi trecea în fiecare zi pe la toate barăcile pentru a recupera cadavrele prizonierilor morţi în cursul nopţii. Erau apoi depuse în această baracă de unde erau duse la crematoriu spre a fi incinerate. Cadavrele puteau rămâne să putrezească în acea baracă chiar şi cincisprezece sau douăzeci de zile. Cele aflate în fundul încăperii intraseră deja într-un stadiu avansat de descompunere din cauza căldurii.

Dacă aş fi ştiut că munca noastră •» , „suplimentară” presupunea să scoatem cadavrele de acolo pentru a le duce tocmai la crematoriu, aş fi preferat să mor de foame decât s-o fac. însă când am priceput, era deja prea târziu. în sală erau probabil o sută sau o sută douăzeci de cadavre. Am fost obligaţi să facem trei drumuri ca să le putem transporta pe toate cu căruţa.

Ajunşi în faţa intrării în Crematoriul

III, kapo a trebuit să sune pentru ca cei din Sonderkommando să vină şi să recupereze căruţa cu cadavre. în afara lor, niciun detinut

J

nu putea intra şi ieşi viu din crematoriu. Aşadar, au golit ei înşişi căruţa, apoi ne-au adus-o înapoi.

Ati reuşit să întrezăriţi ceva? Curtea interioară, clădirea?

Nu, în ziua aceea n-am văzut nimic din crematoriu. Doar au întredeschis poarta. Nu- 1 puteam vedea decât pe cel care deschidea usa şi prelua căruţa şi pe alti trei deţinuţi aflati în interior. Auzisem că cei care lucrau la

5

crematoriu puteau face rost de linguri în plus ori de alte lucruri folositoare în lagăr. Aşadar, când am revenit a doua oară, l-am întrebat discret pe cel care a deschis poarta dacă nu are să-mi dea o lingură. Mi-a răspuns: *Nicht jetzt, später!—.* A treia oară când m-am dus, mi-a dat pur şi simplu două linguri. I-am dat una fratelui meu, însă am împărţit cele două linguri cu verii mei. Era foarte util să ai o lingură, fiindcă aşa reuşeai

să aduni tot de pe fundul gamelei şi nu pierdeai nicio calorie vitală din hrana ce ne era distribuită. Iar a mânca cu lingura creează iluzia că ai mai multă mâncare.

Din fericire, n-a trebuit să repetăm această treabă îngrozitoare. A doua zi, la momentul supei, kapo ne-a servit o porţie dublă, după cum ne promisese.

Ce ştiaţi despre locul în care erau duse cadavrele?

Ştiam că e crematoriul. La vremea J respectivă, ştiam deja ce înseamnă asta. Fiind în zona de carantinare, vedeam constant fumul ieşind pe coş şi era imposibil să te fereşti de mirosul înţepător de carne arsă care se răspândea în tot lagărul. Am aflat destul de curând că era locul de incinerare a morţilor, însă abia muncind în crematoriu am aflat că era şi locul în care oamenii erau gazaţi în masă de cum soseau.

Cum aţi fost selecţionat să faceţi parte din Sonderkommando?

Am petrecut trei săptămâni în carantină, apoi, într-o zi, am văzut

venind nişte ofiţeri germani. Nu vedeai prea des nemţi în lagărul de carantinare; în general kapo erau responsabili cu menţinerea ordinii. Aceşti ofiţeri au ajuns în faţa barăcii şi i-au dat ordin lui kapo să ne adune pe rânduri, ca la apel. Fiecare dintre noi a trebuit să spună ce meserie are sau ce ştie să facă. Chiar dacă nu aveai nicio meserie, toată lumea ştia că trebuie să minţi. Când mi-a venit rândul, am spus că sunt frizer. Leon Cohen, un amic grec care stătea mereu cu noi, a spus că e dentist, când, de fapt, el lucra la o bancă. Credea că va fi trimis într-un cabinet stomatologic şi că cel puţin va sta la căldură. Eu m-am gândit că mă voi alătura prizonierilor din *Zentralsauna.* Văzusem că nu era greu ce făceau şi că era cald. Numai că lucrurile nu s-

au petrecut deloc cum ne-am închipuit noi. Neamţul a ales optzeci de persoane, printre care ne-am numărat şi eu, fratele meu şi verii

mei.

A doua zi dimineaţa, în jurul orei nouă,

am plecat încolonaţi spre sectorul Blid *(Lager d—).* Era sectorul pentru bărbaţi de la Birkenau. Prima impresie pe care am avut-o când am intrat în *Lager d* a fost extrem de intensă. Grupul nostru a trecut mai întâi pe la baraca SS, aflată la intrarea în acest sector, unde se consemna cine intră şi cine iese din lagăr. După baracă, pe partea dreaptă, am zărit imediat un bazin plin cu apă. Am ridicat apoi privirea spre spânzurătoarea care se înălţa într-un colt al bazinului. Această

> >

privelişte m-a marcat enorm, ţin minte că mi-am spus atunci: „Ce primire plăcută ne-au rezervat!”.

Lager d era compus din două şiruri de barăci. Primele două, mai mari decât celelalte, erau folosite ca bucătării. în mijlocul tuturor acestor barăci se afla cea destinată Sonderkommando—. Intrând, am văzut un deţinut, singur, care părea să ne aştepte. Nu ştiu de ce s-a îndreptat spre mine, însă cert e că m-a întrebat prietenos: *Retst yiddish?*— în Grecia nu auzisem niciodată vorbindu-se idiş, însă de când mă aflam

în lagăr, fusesem obligat să mă adaptez şi, datorită brumei de germană pe care o învăţasem făcând speculă pe piaţa neagră cu soldaţii nemţi, reuşeam să vorbesc „idiş, iadiş, iodiş”. în fine, important e că reuşeam să ne înţelegem! M-a întrebat de unde sunt şi dacă îmi e foame. între închisoarea din Atena, călătoria de unsprezece zile şi cele trei săptămâni de carantină trecuse o lună şi jumătate de strâns cureaua până la punctul de a nu mai putea respira. Normal că mi-era foame! De mic ştiam ce-nseamnă să-ti fie foame, însă aici devenise o obsesie, o boală. Atunci s-a dus să aducă ceva de mâncare şi a revenit cu o

>

bucată mare de pâine şi cu dulceaţă. Pâinea era suficient de mare încât s-o împart cu fratele şi cu verii mei. Pentru noi, era ca şi când am fi mâncat caviar; un lux de neimaginat în acest iad pe pământ. M-a întrebat dacă ştiu ce muncă trebuia să facem.

>

l-am răspuns că puţin îmi pasă. Pentru mine, important era să am ce mânca, să

pot supravieţui. Mi-a răspuns că asta nu va fi o problemă, că va fi suficientă mâncare. Am rămas uşor perplex: cum e posibil ca într-un astfel de loc să fie „suficientă” mâncare? Mi-a explicat că, pe lângă mâncarea pe care o primim în mod normal, vom avea şi altele, însă nu mi-a spus nici ce, nici cum. Apoi m-a întrebat dacă ştiu cum se numeşte kommando-ul în care am fost repartizaţi. Cum nu aveam nici cea mai vagă idee, mi-a spus că suntem în „Sonderkommando”.

— Ce-nseamnă asta, Sonderkommando?

— Comando special.

— Special? De ce?

— Fiindcă vom munci în crematoriu... acolo unde sunt incineraţi oamenii.

Pentru mine, orice loc de muncă era la fel cu altul, deja mă obişnuisem cu viaţa în lagăr, însă nu mi-a spus nicio clipă că leşurile de incinerat erau ale unor persoane care ajungeau încă vii la crematoriu...

Mi-a mai spus că toţi cei care fac parte din Sonderkommando sunt „triaţi”

cu regularitate şi „transferaţi” într-un alt loc. Asta se întâmpla cu aproximaţie din trei în trei luni. Pe moment, n-am priceput că „triere” şi „transfer” sunt eufemisme care, în realitate, însemnau „exterminare”. însă nu mi-a luat mult să înţeleg că fuseserăm integraţi în Sonderkommando pentru a înlocui foşti deţinuţi care fuseseră „triati” şi ucişi—.

i

Omul acesta se numea Abraham Dragon. Adevărul e că n-am ştiut cum îl cheamă decât şaizeci de ani mai târziu, când l-am revăzut în Israel. I-am povestit această istorioară, nutrind vaga speranţă că poate este aceeaşi persoană care m-a întâmpinat cu atâta omenie şi pe care nu o mai revăzusem de atunci. Mi-a surâs, mişcat, spunându-mi că nici el nu-l uitase pe tânărul grec flămând care aterizase în Sonderkommando.

—„Toată lumea jos!” (în germ.).

— „Bărbaţii aici, femeile acolo!” (în germ.).

— Arhivele Muzeului Auschwitz-Birkenau arată că, după triere, din cele două mii cinci sute de evrei deportaţi în acelaşi timp cu Shlomo au intrat în lagăr trei sute douăzeci de bărbaţi, cu numere de înregistrare de la 182 440 la 182 759, şi trei sute douăzeci şi opt de femei, înregistrate cu numere de la 76

856 la 77 183. Toţi ceilalţi au fost trimişi imediat la moarte, în camerele de gazare.
— „Stânga, dreapta!” (în germ.).
— „Munca te face liber” (în germ.), infamul slogan postat deasupra porţii de intrare în lagărul de exterminare de la Auschwitz. înainte de război, germanii îl foloseau în lupta împotriva şomajului în masă, dar, pe măsură ce naziştii au ajuns la putere, *Arbeit macht Frei* a devenit un motto al ideologiei lor false şi brutale (n. red.).
— „Toţi la Birkenau!” (în germ.).
— La Auschwitz-Birkenau, termenul „crematoriu” *(Krematorium* în limba germană) desemna structura care reunea sala unde se dezbrăcau deportaţii, camera de gazare şi cuptoarele de incinerare. La Birkenau existau patru astfel de structuri, pe lângă primul crematoriu de la Auschwitz I. Crematoriile II şi III erau construite în oglindă, la fel şi crematoriile IV şi V. Au fost puse în funcţiune în intervalul dintre primăvara şi vara anului 1943. Pentru mai multe informaţii, vezi nota istorică de la p. 181.
—Drum principal care traversa lagărul în lungime (vezi planul lagărului de exterminare Auschwitz-Birkenau din coliţa foto).
— Toţi deţinuţii care intrau în lagăr treceau în mod obligatoriu prin procedurile de dezinfectare şi de înregistrare. Până la sfârşitul anului 1943, acestea aveau loc în două clădiri situate în incinta sectoarelor Bla (pentru femei) şi BIb (pentru bărbaţi) de la Birkenau. începând din decembrie 1943, noua construcţie de la *Zentralsauna* a servit drept loc principal pentru dezinfectarea şi

înregistrarea prizonierilor, fie ei bărbaţi sau femei.
— „Unde sunt mama şi surorile mele?” (în germ.).
— Lagărul de carantinare pentru bărbaţi *(Quarantänelager fur Männer)* era unicul sector al lagărului format dintr-un singur şir de barăci. Naziştii au instituit „carantina” pentru toţi prizonierii internaţi în lagăr, pentru a evita introducerea bolilor contagioase. Dacă erau semnalate astfel de epidemii, medicii SS rezolvau problema trimiţându-i la camera de gazare pe toti detinutii din baraca ce fusese contaminată.
>>>
— Deţinut care supraveghea munca sau conduita din baracă a celorlalţi deţinuţi (n. red.).
—„Cele cinci monede de aur!” (în germ.).
—„La uşă!” (în germ.).
—„Nu acum, mai târziu!” (în germ.).
—Vezi nota istorică de la p. 181.
[20] Baraca destinată Sonderkommando este baraca 11 din lagărul pentru bărbaţi (Blid). împreună cu baraca 13 (cea a *Strafkompanie,* unitatea de pedeapsă), de care o desparte cea a latrinelor, baraca Sonderkommando este izolată de toate celelalte.
[22] „Vorbeşti idiş?” (în idiş).
— în Y« februarie două sute de membri ai Sonderkommando au fost trimişi în lagărul LublinMajdanek pentru a fi exterminaţi.

CAPITOLUL III

Sonderkommando

Baraca Sonderkommando semăna cu toate celelalte, cu singura deosebire că era înconjurată de un gard din sârmă ghimpată şi de un zid de cărămidă care ne izola de restul barăcilor aflate în lagărul pentru bărbaţi. Nu aveam cum să comunicăm cu ceilalţi deţinuţi.

i Ï 5

însă n-am rămas aici mult timp, fiindcă după aproape o săptămână am fost transferaţi în dormitorul aflat chiar în incinta clădirii unde se afla crematoriul. Abia spre sfârşit, când au fost demolate crematoriile, cei din Sonderkommando au revenit să doarmă în baraca din lagărul pentru bărbaţi.

în prima zi, am fost trimişi la crematoriu, însă am rămas în curte, n-am intrat în clădirea propriu-zisă. La vremea respectivă, îi spuneam Crematoriul I, fiindcă nu ştiam de existenţa primului crematoriu care se

afla la Auschwitz I—. Erau trei trepte pe care urcându-le ajungeai în interiorul clădirii, însă, în loc să ne lase să intrăm, kapo ne-a

făcut turul locului. Un bărbat din Sonderkommando a venit să ne spună ce avem de făcut: să strângem buruienile şi să curăţăm cât de cât solul. Ceea ce făceam nu era foarte util, însă presupun că nemţii au vrut să ne ţină aproape şi la dispoziţia lor până când urmau să ne pună la treabă în crematoriu.

Curiozitatea mea înnăscută m-a împins să mă apropii de clădire, în încercarea de a vedea pe geam ce se petrece în interior. Deşi ni se interzisese categoric, m-am apropiat, pas cu pas, de fereastră. Dădea spre sala unde erau depuse cadavrele, adică, după cum am aflat mai târziu, la nivelul aflat deasupra camerei de gazare. Când am ajuns suficient de aproape pentru a arunca o privire înăuntru, ceea ce am văzut m-a făcut să încremenesc pur şi simplu. Erau îngrămădite acolo trupuri aruncate în neorânduială, unele peste

altele, în stivă. E vorba de cadavre ale unor oameni încă tineri. M-am întors la tovarăşii mei şi le-am povestit ce văzusem. Sau dus discret să se convingă la rândul lor, fără ca acel kapo să observe. S-au întors livizi, cu feţele descompuse, nici lor nu le venea să- şi creadă ochilor. Nici nu îndrăzneam să ne gândim la ce se putuse întâmpla. Abia mult
mai târziu mi-am dat seama că aceste cadavre erau „surplusul” din convoiul precedent. Nu reuşiseră să-i incinereze înainte de sosirea următorului convoi şi îi depozitaseră acolo pentru a face loc în camera de gazare.

Spre ora două după-amiaza, kapo ne-a pus să coborâm în camera care servea pentru dezbrăcare. Haine de toate soiurile erau aruncate pe jos, claie peste grămadă. Ni s-a dat ordin să facem mici pachete, folosindu-ne de cămăşi şi de jachete ca să putem astfel înfăşură şi prinde hainele. Apoi, trebuia să urcăm şi să depunem pachetele afară, în faţa scării. Presupun că a venit ulterior un camion să recupereze aceste pachete şi

să le ducă la barăcile din sectorul Canada—.

Spre cinci după-amiaza, kapo a dat din nou ordinul de adunare. Ni s-a părut evident că, la ora aceea, „adunare” însemna sfârşitul acelei zile de muncă dureroase. Din păcate, n-a fost cazul. Am ieşit din crematoriu, însă în loc să mergem spre dreapta şi să ne întoarcem la baracă, ne-au dirijat spre stânga şi am traversat o pădurice de mesteacăn. în Grecia nu văzusem astfel de copaci, însă la Birkenau erau peste tot în jurul lagărului. Mergând pe cărare, nu se auzea decât vântul suflând prin frunzişul argintiu. Dintr-o dată, am auzit murmur de voci venind din spatele nostru. La început, zgomotele se auzeau estompat şi în depărtare. Am ajuns în faţa unei căsuţe care se numea, după cum am aflat mai târziu, Buncărul 2, sau „Casa albă”. în acel moment, murmurul vocilor s-a auzit mai intens.

Puteţi descrie Buncărul 2 aşa cum l-aţi văzut atunci?

Era clădirea unei mici ferme, cu acoperiş de şindrilă, care aparţinuse în mod cert unor ţărani din zonă. Ni s-a

ordonat să ne aşezăm cu faţa spre o latură a casei, în apropierea drumului ce trecea pe dinainte. De unde ne găseam, teoretic nu se putea vedea nimic, nici la stânga, nici la dreapta. Se însera, iar murmurele se transformaseră între timp în zgomote distincte făcute de oameni care se apropiau de noi. Tot curios, m-am apropiat încercând să văd ce se întâmplă. Am văzut familii întregi aşteptând în afara căsuţei, bărbaţi tineri, femei, copii. Cu totul, trebuie să fi fost două sau trei sute de persoane. Nu ştiu de unde veneau, însă presupun că fuseseră deportaţi dintr-un ghetou polonez. Mai târziu, după ce am înţeles cum funcţionează sistemul de exterminare, am

putut deduce că aceşti oameni fuseseră trimişi la Buncărul 2 fiindcă celelalte crematorii erau pline. Acesta este şi motivul pentru care aveau nevoie de mână de lucru suplimentară: să facă treburile murdare în locul lor.

---

[22] Pentru informaţii suplimentare, vezi nota istorică de la p. 181.

— Sector aflat în interiorul lagărului de la Birkenau unde erau sortate şi depozitate obiectele de valoare precum şi cele personale ce aparţinuseră evreilor deportaţi. Numele vine de la asocierea cu statul Canada, considerat un simbol al avuţiei. Folosită iniţial de deţinuţi, denumirea a fost preluată de nazişti – *Effektenlager Kanada.*

Auschwitzi. Fosta clădire a fermei transformată în cameră degazan
Dávid Ölére, 1945

Laviu şi tuş pe hârtie
Muzeul Yad Vashem, Ierusalim, Israel

Auschwitz I. Fosta clădire a fermei transformată în cameră de gazare David Olère, 1945

Laviu şi tuş pe hârtie

Muzeul Yad Vashem, Ierusalim, Israel

Oamenii s-au dezbrăcat în faţa intrării sau într-o baracă?

Pe atunci, barăcile unde se dezbrăcau deţinuţii, aflate în faţa Buncărului 2, fuseseră demolate. în orice caz, eu nu le-am văzut, iar lumea era forţată să se dezbrace chiar acolo, în faţa uşii. Copiii plângeau. Frica şi suferinţa erau aproape palpabile; oamenii erau peste măsură de tulburaţi, cu adevărat demoralizaţi. Probabil că nemţii le spuseseră că mai întâi aveau să meargă la duşuri şi că după aceea vor primi de mâncare. Chiar dacă înţeleseseră care e adevărul, nu mai era mare lucru de făcut, nemţii ar fi executat pe loc pe oricine ar fi încercat să se împotrivească. Dispăruse orice urmă de respect pentru fiinţa umană, însă ştiau că, lăsând familiile împreună, evitau orice act disperat din partea lor.

în cele din urmă, au fost forţaţi să intre în căsuţă. Şi uşa s-a închis în urma lor. După ce toată lumea a intrat, a apărut un camion purtând însemnele Crucii Roşii pe părţile laterale. Din el a coborât un neamţ mai

i

degrabă masiv. S-a îndreptat spre o mică deschizătură situată în partea de sus a zidului căsuţei. Ca să ajungă acolo, a trebuit să se urce pe o scăriţă. A luat de acolo o cutie, a deschis-o şi a aruncat conţinutul înăuntru prin mica apertură. Apoi a închis-o la loc şi a plecat. Ţipetele şi urletele, care nu conteniseră, s-au înteţit după câteva clipe. Totul a durat zece sau douăsprezece minute, apoi nu s-a mai auzit niciun sunet.

Cât despre noi, ni s-a dat ordin să mergem în spatele casei. în drum spre locul indicat, am observat o strălucire ciudată venind din acea direcţie. Apropiindu-mă, am înţeles că era lumina rugului aprins din gropile de incinerare, la circa douăzeci de metri de locul în care ne aflam.

Vă amintiţi la ce v-aţi gândit văzând toate acestea?

E greu să-ţi dai seama după atâta vreme, însă cred că nu ne gândeam la nimic, nici măcar nu eram în stare să schimbăm o vorbă între noi. Nu pentru că ne-ar fi interzis cineva, ci fiindcă

eram pur şi simplu îngroziţi. Deveniserăm nişte roboţi, ne supuneam orbeşte ordinelor încercând să nu gândim, ca să putem supravieţui câteva ore. Birkenau a fost iadul pe pământ, nimeni nu poate înţelege, nici pătrunde logica acestui lagăr. De aceea ţin să povestesc ce
s-a-ntâmplat acolo, să relatez atât cât voi mai putea, bazându-mă doar pe amintirile mele, pe ceea ce sunt sigur că am văzut, nimic mai mult.

Aşadar, nemţii ne-au trimis în partea cealaltă a casei, acolo unde se aflau gropile de incinerare. Ne-au ordonat să extragem corpurile din camera de gazare şi să le aşezăm lângă gropi. Eu n-am intrat în camera de gazare, am rămas unde mă aflam, făcând drumuri între buncăr şi gropi. Alţii din Sonderkommando, mai experimentaţi decât noi, aveau sarcina să depună corpurile în gropi, asigurându-se că nu se stinge focul. Dacă corpurile erau prea apropiate, aerul nu avea loc să pătrundă, iar focul risca să se stingă sau să-şi piardă din intensitate. Asta iar fi

înfuriat pe kapo şi pe nemţii care ne supravegheau. Gropile erau în pantă, astfel încât din corpurile arzând se scurgea grăsime umană până într-un punct unde se formase un soi de rezervor pentru a o colecta. Când focul risca să se stingă, oamenii luau puţin din acea grăsime adunată în cuvă şi o aruncau în foc pentru a înteţi iar flăcările. Nam văzut aşa ceva decât în gropile comune de la Buncărul 2.

După două ore de muncă chinuitoare, s-a auzit tot mai aproape huruitul unei motociclete. Cei mai vechi au şoptit îngroziţi: *Malahamoves!* în acest loc am făcut cunoştinţă cu macabrul „înger al morţii”. Prin acest cuvânt în idiş, detinutii îl desemnau pe cumplitul ofiţer SS Moli—. Era de-ajuns să-ţi arunce o privire că începeai să tremuri. Nu ne-a luat mult timp să-i descoperim cruzimea şi plăcerea sadică de a ne tortura. Nici nu pusese bine piciorul pe pământ, că deja urla ca o bestie furioasă: *Arbeit!* „La muncă, porcilor – schweine – de evrei!”. Odată cu sosirea lui, ritmul s-a accelerat. Când şi-a dat seama că doi

căram un cadavru, s-a înfuriat şi mai mult şi a început să urle: *Nein! Nur eine Person fur tineri Toten!—.* Să cari un cadavru în doi nu era lucru uşor pe pământul noroios în care ţi se afundau picioarele. Dar de unul singur?! Nu ştiu cum am reuşit să rezist, mă simţeam epuizat.

La un moment dat, l-am zărit pe unul dintre cei care cărau cadavre cum se opreşte şi rămâne nemişcat. Cred că era cu câţiva ani
> > >
mai mare decât mine, să fi avut cel mult douăzeci şi cinci de ani. Toţi cei care treceau pe lângă el între buncăr şi gropi îl îndemnau
să se miste înainte să-l vadă Moli. însă el n- avea nicio reacţie şi a continuat să rămână nemişcat, privind în gol. Când l-a văzut Moli, s-a apropiat de el urlând: *Du verfluchter Jude!,* „Evreu împuţit! De ce nu munceşti, fiu de căţea evreiască? Mişcă!” Şi a început să-l lovească cu furie. Dar omul stătea nemişcat, ca şi cum nimic nu-l mai putea atinge; n-a schiţat niciun gest de apărare, nici măcar n-a încercat să se ferească de

lovituri. După părerea mea, îşi pierduse complet minţile, sufletul îi era deja în afara acestei lumi. Părea să nu mai simtă nici durerea, nici frica, înfuriat de această ofensă şi de lipsa de reacţie la loviturile lui, neamţul a scos pistolul de la centiron. Noi continuam să facem drumuri. L-am văzut împuşcându-l pe tânăr de la o distantă de numai câţiva metri. însă, i î '
ca şi când glonţul nu l-ar fi atins, omul a rămas în picioare, imobil. Cum putea să nu cadă secerat după acea lovitură fatală? Nu mai ştiam ce să credem. Neamţul, şi mai enervat, a tras al doilea foc cu acelaşi pistolet. Tot nimic; gloanţele, zgomotul, frica, nimic nu părea să-l atingă pe bietul om. Ne-am zis că asistăm la o minune, însă o minune care nu putea dura la infinit. Mă aflam lângă Moli când l-am văzut cum pune la loc pistolul în teacă şi scoate un altul, de calibru mai mare. A tras un foc şi bietul om a căzut secerat. Am
avut ghinionul să mă aflu în acel moment în apropierea lui. Mă întorceam de la groapa de incinerare, cu mâinile goale, pregătit să iau un alt cadavru.

Moli mi-a făcut un semn: *Du! Komm her!*— Mi-a dat ordin să iau cadavrul şi să-l duc la groapă împreună cu un alt deţinut. De-abia facuserăm câţiva metri, că a început să urle, ca şi cum îi venise o idee: *Halt!!! Ausziehen!*— A spus că hainele erau proprietatea celui de-Al Treilea Reich şi că nu puteau fi arse odată cu mortul, căci le-ar fi putut fi de folos şi altor deţinuţi. Ne-a ordonat să-l dezbrăcăm. Să dezbraci un mort al cărui trup nu se răcise încă, un om pe care l-ai cunoscut... Fireşte, nu aveam de ales, dacă voiam să n-o păţesc şi eu şi să am aceeaşi soartă cu a bietului om. Nu mai ştiam ce să credem, eram pe altă lume, ajunseserăm în iad. Când i-am aruncat corpul în groapa comună, am văzut focul înteţindu-se, ca atunci când arunci un lemn în şemineu, iar focul s-a aţâţat brusc, ca pentru a înghiţi mai bine trupul. Până atunci reuşisem cumva să-mi impun să nu mă gândesc la tot ce se întâmpla, trebuia să executăm orbeşte ce ni se ordona, fără să crâcnim. însă văzând corpul arzând, mi-a trecut prin minte că poate morţii aveau mai mult noroc decât viii; nu mai erau obligaţi să

suporte acest infern pe pământ, să asiste la cruzimea oamenilor.

Munca a continuat astfel până-n dimineaţa zilei următoare. Am muncit practic fără oprire timp de douăzeci şi patru de ore şi- abia apoi ne-au lăsat să ne întoarcem la barăci. însă, în pofida oboselii intense, n-am reuşit să dorm. Imaginile continuau să mă bântuie, iar gândul că trebuia să mă întorc acolo mă agita şi mai mult. După-amiază, a venit un kapo să ne spună că cei care munciseră în noaptea dinainte la Buncărul 2 nu trebuie să se întoarcă în noaptea aceea. Slabă consolare...

Momentul de respiro n-a durat mult. De a doua zi, a trebuit să ne întoarcem la muncă. Am fost trimis cu un grup de cincisprezece persoane la Crematoriul III. Cum spusesem că sunt frizer, *Unterkapo* care ne-a primit în crematoriu mi-a pus în mână o pereche de foarfece foarte lungi, de felul celor pe care le folosesc croitorii să taie materialele. Apoi am fost îndrumaţi spre camera în care eram repartizaţi să lucrăm. Cei mai vechi ne-au explicat pe

scurt ce avem de făcut.

Contactul cu mortii a fost imediat. Deportaţii dintr-un convoi precedent tocmai fuseseră gazaţi, iar cei din Sonderkommando se ocupau deja de ei şi scoteau cadavrele din camera de gazare. Erau depuşi într-un soi de atrium, apoi erau urcaţi în cuptoarele incineratoare. în acest spaţiu deschis, eu trebuia să tund morţii. Eram patru sau cinci care făceam asta. Doi „dentişti” veneau apoi să extragă dinţii de aur ai victimelor, care erau păstraţi într-o casetă specială de care nimeni nu avea voie să se atingă. Unul dintre ei era Léon Cohen care pretinsese că ar fi fost dentist. I s-a dat un cleşte stomatologic şi o oglinjoară să-l ajute să vadă mai bine în interiorul gurii. îmi amintesc că, înţelegând ce i se cere să facă, puţin a lipsit să nu leşine. La început, pe primele cadavre, treaba mergea destul de repede, le deschidea gura şi extrăgea dinţii de aur. însă, pe parcurs, a devenit tot mai dificil; cadavrele avuseseră timp să se întărească şi trebuia să le forţeze maxilarul ca să le poată deschide gura.

Ce aţi văzut din interiorul camerei de gazare când aţi ajuns acolo?

Nu mă număram printre cei obligaţi să scoată cadavrele din camera de gazare, însă ulterior mi s-a-ntâmplat s-o fac des. Cei care au primit această sarcină au început prin a trage cadavrele de mâini, însă, după câteva minute, mâinile li se murdăriseră şi deveniseră alunecoase. Dorind să evite atingerea directă a corpurilor, s-au gândit să folosească o bucată de pânză, dar, bineînţeles, şi materialul se murdărea şi se înmuia aproape imediat. Atunci fiecare s-a descurcat cum a putut. Unii au încercat să tragă corpurile cu ajutorul unei centuri, însă, în realitate, asta îngreuna şi mai mult treaba şi lua timp, fiindcă erau nevoiţi să strângă şi să desfacă apoi cureaua. Cel mai uşor era să foloseşti un baston, pentru a trage cadavrele de ceafa. Cel mai bine se poate vedea asta în desenele lui David Olere—. Nu duceam lipsă de bastoane, de vreme ce atâtea persoane în vârstă fuseseră trimise la moarte. Cel puţin ne scuteau să tragem

cadavrele cu mâinile goale. Iar asta însemna enorm pentru noi, nu atât pentru că era vorba de cadavre..., ci pentru că moartea lor numai uşoară nu fusese. Era o moarte urâtă, oribilă. O moarte forţată, grea şi diferită pentru toţi.

N-am mai povestit asta până acum. Totul este atât de apăsător şi de dureros, încât mi-a fost greu să vorbesc despre aceste imagini din camerele de gazare. Găseai oameni cu ochii ieşiţi din orbite din cauza efortului pe care-l făcuse organismul. Alţii sângerau peste tot, sau erau murdari de propriile excremente ori de ale altora. Sub efectul fricii şi al gazului asupra organismului uman, victimele eliminau tot din corp. Unele cadavre erau complet înroşite, altele erau livide, reacţia fiecăruia era diferită. însă toti suferiseră la

>

trecerea în moarte. Gândim adesea că se arunca gazul, şi gata, oamenii mureau. Dar ce moarte!... îi găseai încleştaţi unii de alţii; toată lumea căuta cu disperare să mai ia o ultimă gură de

aer. Gazul aruncat degaja acid de jos în sus, şi toată lumea căuta să respire, chiar dacă pentru asta erau nevoiţi să se caţere unii pe alţii până la moartea ultimului dintre ei. în opinia mea, n-am cum să fiu sigur de asta, multe persoane au murit înainte de a fi fost aruncat gazul. Erau atât de înghesuiţi unii în alţii, încât cei mai mici, cei mai slabi au murit în mod inevitabil sufocaţi.

La un moment dat, supus la această presiune, la această suferinţă, devii egoist şi nu te interesează decât un singur lucru: să te salvezi. Acesta era efectul gazului. Imaginea pe care o aveai dinaintea ochilor când deschideai uşa era atroce, cutremurătoare; e practic imposibil să-ţi închipui ce putea să însemne această oroare.

---

[11] SS-Hauptscharfiihrer Otto Moli a venit la Birkenau pentru a răspunde de buncărele 1 şi 2. După un stagiu ca Lagerfuhrer în sublagărele Fiirstengrube şi Gleiwitz I, a fost rechemat la Birkenau în mai 1944, unde a rămas până în septembrie ca şef al crematoriilor. Pe W decembrie Afo, Moli a fost condamnat la moarte în urma procesului de la Dachau. A fost executat prin spânzurare în închisoarea din Landsberg în 28 mai 1946.

—„Nu! O persoană, un mort!” (în germ.).

— „Tu, vino aici!” (în germ.).

— „Stai! Dezbracă-1!” (în germ.).

— David Olére, pictor evreu, francez de origine poloneză, a fost deportat din Franţa în martie 1943. Odată ajuns la Auschwitz-Birkenau, a fost integrat în Sonderkommando la Crematoriul III. Asemenea lui Shlomo, a fost unul dintre rarii supravieţuitori ai acestor comandouri speciale. Desenele sale, realizate la scurt timp după eliberare, sunt o mărturie vizuală excepţională privind procesul de exterminare în camerele de gazare. Unele dintre aceste desene sunt reproduse aici cu permisiunea amabilă a fiului său, Alexandre Oier, pentru a ilustra spusele lui Shlomo Venezia.

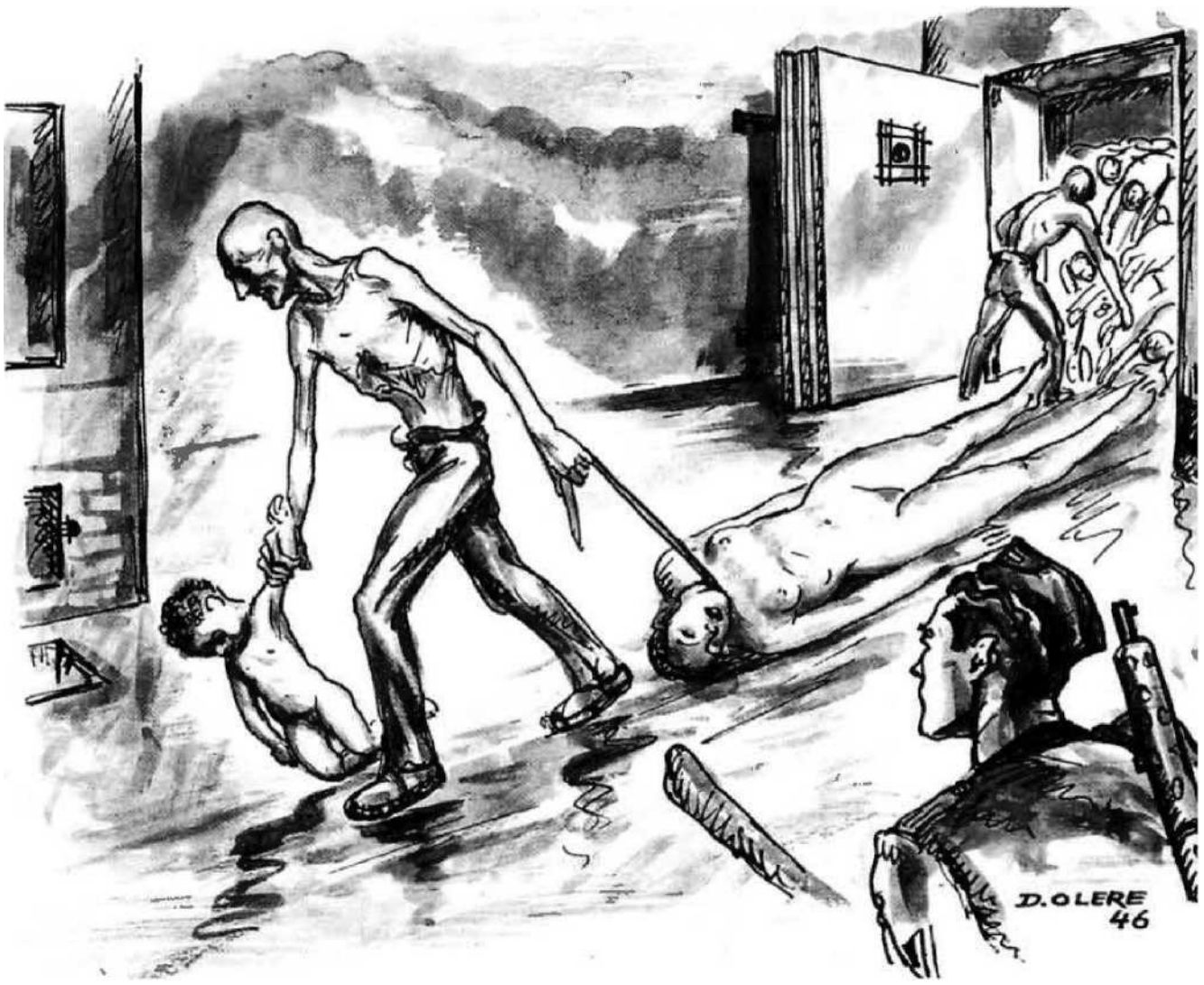

După gazare David Olere, 1946

Laviu şi tuş pe hârtie
Muzeul Luptătorilor din Ghetouri, Galileea, Israel

În primele zile, în ciuda foamei chinuitoare, îmi era imposibil să mă ating de bucata de pâine pe care o primeam. Miasma oribilă persista pe mâini, mă simţeam mânjit de acea moarte. Cu timpul, încetul cu încetul, a trebuit să ne obişnuim cu tot. A devenit un soi de rutină la care nu trebuia să te mai gândeşti.

Puteţi descrie în detaliu întregul proces de la sosirea unui nou convoi?

De fiecare dată când sosea un nou convoi, oamenii intrau pe poarta principală a crematoriului şi erau dirijaţi spre scara care ducea la subsol, în camera unde urmau să se dezbrace. Erau atât de numeroşi, încât coada se întindea ca un şarpe lung. Când intrau primii, ultimii erau tot la o sută de metri în urmă. După ce se facea trierea pe rampă, femeile, copiii şi bătrânii erau trimişi primii, apoi urmau bărbaţii. în sala în care trebuiau să se dezbrace, de-a lungul pereţilor erau cuiere numerotate şi nişte bănci din lemn pe care oamenii se puteau aşeza pentru a

se dezbrăca. Pentru a-i amăgi, nemţii le spuneau să fie atenti la numere şi să le retină, ca să-şi poată găsi mai uşor hainele când vor ieşi de la duşuri. După o vreme, au adăugat o nouă instrucţiune, aceea de a-şi lega cu şireturile pantofii între ei, pe perechi. în realitate, ideea era de a uşura sortarea lucrurilor când ajungeau la *Kanadakommando—.* Aceste instrucţiuni erau în general date de ofiţerii SS de gardă, însă cineva din Sonderkommando care vorbea limba deportaţilor le transmitea direct acestora instrucţiunile. Pentru a-i linişti pe oameni şi a se asigura că vor înainta mai repede şi fără să se împotrivească, nemţii le promiteau că vor avea parte de o masă după ce ies de la „dezinfectare”. Multe femei se grăbeau să ajungă primele şi să sfârşească cât mai repede posibil cu toate astea. Cu atât mai mult cu cât, terifiaţi, copiii se agăţau de mamele lor. Mai ales pentru copii, chiar mai mult decât pentru ceilalţi, trebuie că totul era straniu,

neliniştitor, sumbru, rece.

— Denumirea comandoului care muncea în sectorul Canada (n. red.).

Blocurile de la II la V de la Auschwitz II-Birkenau
David Olère, 1945

Laviu şi tuş pe hârtie
Muzeul Luptătorilor din Ghetouri, Galileea, Israel

După ce se dezbrăcau, femeile intrau în camera de gazare şi aşteptau, crezând că se găsesc într-o sală cu duşuri, văzând capetele de duş deasupra lor. Nu aveau cum să ştie unde se află de fapt. S-a-ntâmplat o dată ca o femeie, începând să aibă îndoieli când a văzut că nu curge apă, să se ducă să-i vorbească unuia dintre cei doi nemţi care păzeau uşa. A fost lovită cu brutalitate, de câteva ori, şi constrânsă să se întoarcă la locul ei; dorinţa de a pune întrebări i-a trecut imediat.

Apoi, la sfârşit, le venea rândul bărbaţilor să fie împinşi în camera de gazare. Nemţii credeau că dacă lasă la final vreo treizeci de bărbaţi puternici să intre în camera deja plină, aceştia vor reuşi, cu toată forţa lor fizică, să-i împingă înăuntru pe ceilalţi. Aşa a şi fost; mânaţi ca nişte vite de loviturile care se abăteau asupra lor, n-aveau încotro şi împingeau cu forţă să intre ca să scape de bătaie. De aceea cred că multi au murit sau trăgeau să moară înainte ca nemţii să fi dat drumul gazului înăuntru. Adesea, neamţului

răspunzător de supravegherea întregului proces îi facea plăcere să-i chinuie şi mai mult pe aceşti oameni care oricum urmau să moară. Aşteptând sosirea ofiţerului SS care trebuia să introducă gazul, se amuza
aprinzând şi stingând lumina, pentru a-i înspăimânta un pic mai mult. Când stingea lumina, se auzea un zgomot diferit venind dinspre camera de gazare; oamenii păreau că se sufocă de groază, înţelegând că-i aşteaptă moartea. Apoi aprindea lumina şi se auzea un soi de suspin de uşurare, ca şi cum lumea ar fi crezut că operaţiunea fusese anulată.

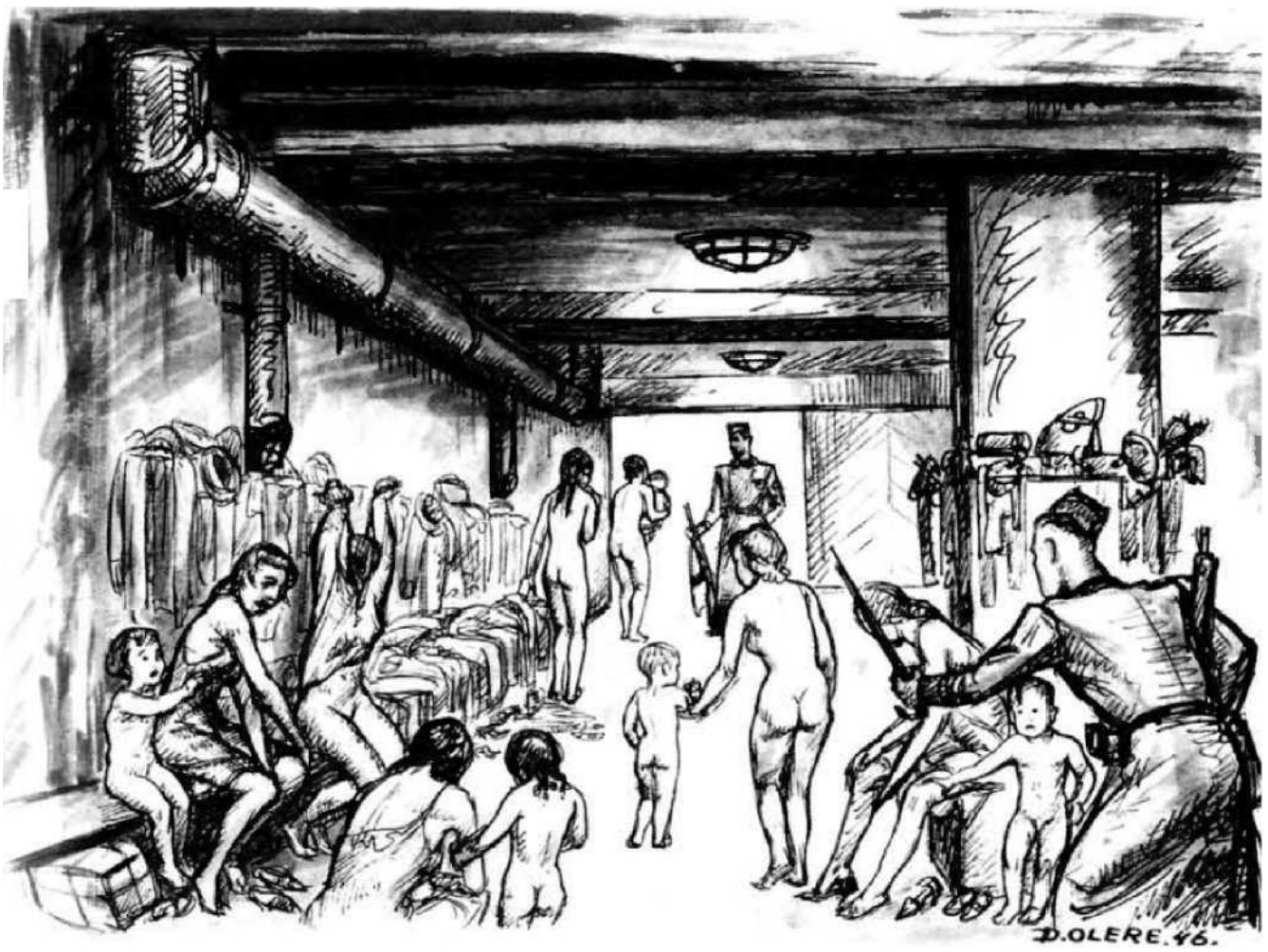

în sala de dezbrăcare
David Olere, 1946

Laviu şi tuş pe hârtie
Muzeul Luptătorilor din Ghetouri, Galileea, Israel

într-un final, sosea şi neamţul cu gazul. Lua cu el doi deţinuţi din Sonderkommando să-l ajute să ridice trapa spre exterior, cea aflată deasupra camerei de gazare, apoi introducea prin deschizătură Zyklon B[42]. Capacul era din beton şi era foarte greu. Sub nicio formă neamţul nu s-ar fi deranjat să-l ridice el însuşi, trebuia să fim doi pentru asta. Uneori eu, uneori alţii. N-am vorbit niciodată până acum despre asta; mi se face rău să recunosc şi să accept că noi eram cei care trebuia să ridicăm şi să lăsăm capacul după ce gazul era aruncat înăuntru. Dar aşa a fost.

Soldaţii SS purtau măşti de gaze?

Nu, n-am văzut niciun neamţ purtând vreodată mască, nici când arunca gazul înăuntru, nici când deschidea usa. Ştiu că

multi au susţinut că nemţii purtau măşti de gaze. Poate că aşa stăteau lucrurile în alte crematorii, dar în orice caz nu într-al nostru. Oricum, era inutil, pentru că operaţiunea se petrecea foarte rapid. Trebuia să deschizi, să arunci înăuntru

şi să închizi. însă neamţul

care introducea[3] gazul nu deschidea şi[3] nu închidea capacul cu mâna lui.

— Insecticid produs de firma germană Tesch & Stabenow, livrat lagărelor de concentrare naziste

Auschwitz, Majdanek, Sachsenhausen, Ravensbrück, Stutthof, Neuengamme, Groß Rose şi Dachau pentru a fi utilizat la exterminarea în masă a deţinuţilor (n. red.).

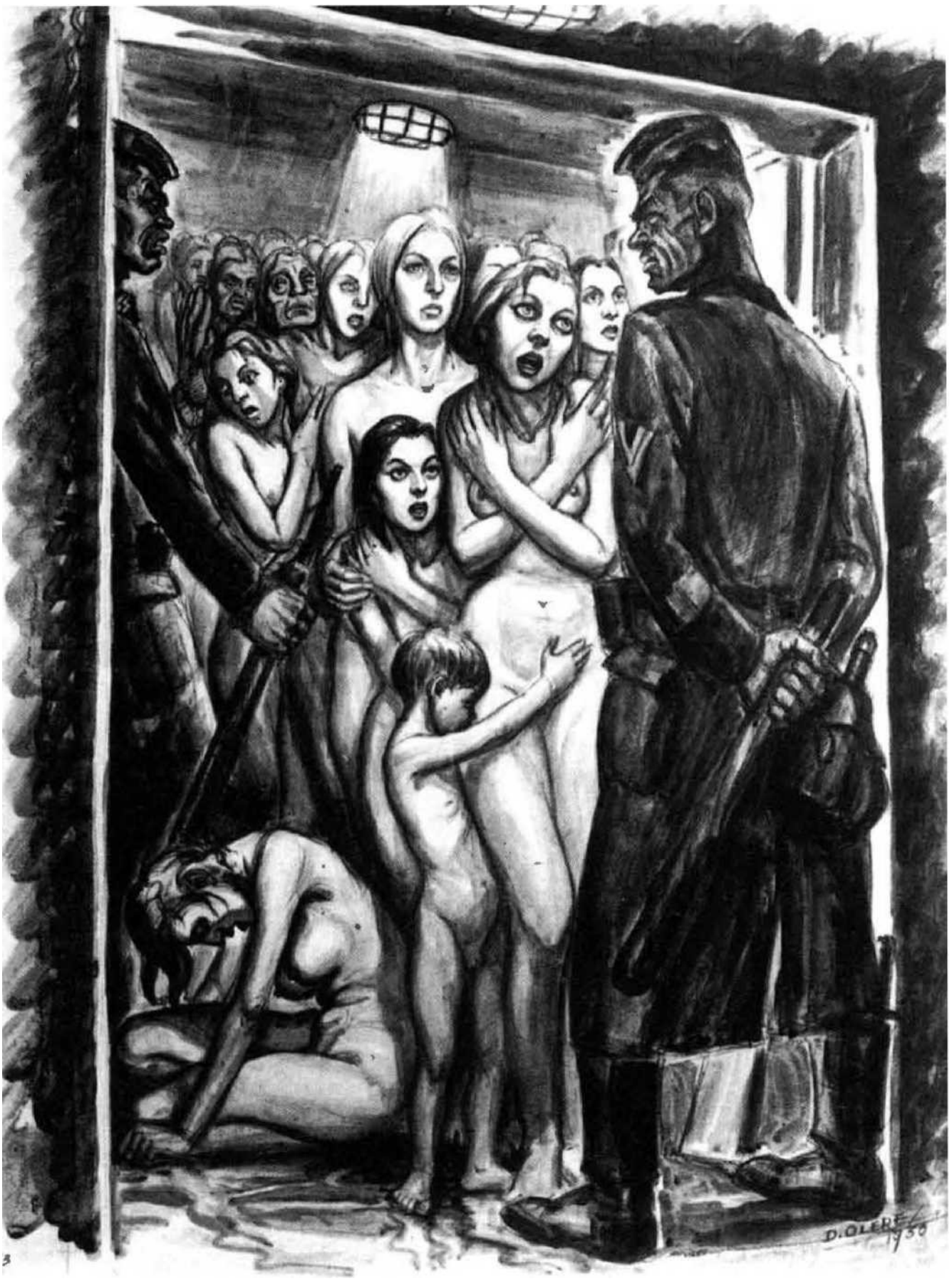

în camera de gazare
David Olere,
1950
Laviu și tuș pe hârtie
Colecție particulară

Odată ce era aruncat gazul, treceau zece sau douăsprezece minute până când zgomotele încetau complet şi nu se mai auzea niciun sunet, fiindcă nu rămăsese niciun suflet în viată. Atunci venea un neamţ să verifice dacă

murise toată lumea, uitându-se printr-un vizor plasat pe uşa groasă (dinspre interior, vizorul era protejat cu zăbrele, pentru a împiedica victimele să spargă sticla). După ce se asigura că toată lumea era moartă de-a binelea, deschidea uşa şi se îndepărta imediat, după ce pusese ventilaţia în funcţiune. Timp de douăzeci de minute se auzea un zgomot puternic, ca un uruit de motor care aspiră aerul. în cele din urmă, puteam intra şi începeam să cărăm cadavrele afară din camera de gazare. Un cumplit miros înţepător umplea încăperea. Nu puteai face diferenţa între mirosul specific al gazului şi mirosul ce provenea de la oameni şi de la dejecţiile umane.

Mai exact, dumneavoastră ce trebuia să faceţi ?

Mi s-a dat o foarfecă cu care trebuia să tund părul femeilor. Nu tăiam decât părul lung şi nu ne atingeam de bărbaţi. Cele mai de folos erau socotite cozile lungi, pentru că erau mai uşor de tăiat şi de transportat. Trebuia să-ţi foloseşti ambele mâini ca să poţi tăia cu foarfecă aceea mare. Apoi adunam părul tuns şi-l aruncam într-un sac mare. Un camion venea cu regularitate să preia sacii cu păr aşezaţi deoparte, care erau trimişi într-un loc din oraş unde erau depozitaţi.

Odată încheiată operaţiunea de tăiere a părului şi de extragere a dinţilor de aur, veneau două persoane să ia cadavrele şi să le aşeze într-un lift de marfă care le transporta de la subsol la parterul clădirii, spre cuptoarele de incinerare. Totul se afla la subsol: camera în care se dezbrăcau detinutii

şi camera de gazare. în funcţie de talia defuncţilor, că erau mari, mici, graşi, slabi, puteau fi plasate în acel elevator între şapte şi zece cadavre. La etajul superior, alte două persoane recuperau

trupurile şi trimiteau liftul înapoi. Ascensorul nu avea uşi, o latură era blocată de zid, însă odată ajunse sus, cadavrele erau descărcate pe partea opusă. Apoi corpurile neînsufleţite erau trase şi dispuse în faţa cuptorului, două câte două.

Părul nostru, dinţii noştri şi cenuşa noastră

David Olere, 1946

Laviu şi tuş pe hârtie
Muzeul Yad Vashem, Ierusalim, Israel

în fata fiecărei mufle stăteau trei bărbaţi a căror treabă era să bage cadavrele în cuptor. Corpurile erau aşezate pe un soi de targă, câte două, răsturnate, adică unul cu capul la picioarele celuilalt. Două persoane, aşezate de-o parte şi de alta a brancardei, o ridicau cu ajutorul unei scânduri lungi trecută pe dedesubt. O a treia persoană, aşezată în faţa cuptorului, ţinea mânerele de care se ajuta să descarce targa direct în cuptor. Trebuia să răstoarne cadavrele şi să retragă brancarda rapid, înainte să se încălzească prea mult metalul. Cei din Sonderkommando luaseră obiceiul să toarne apă pe brancardă înainte de a aşeza cadavrele pe ea, altfel corpurile rămâneau lipite de fierul încins. în acest caz, munca devenea mai dificilă, fiindcă trebuia să tragi cadavrele cu un soi de furcă şi rămâneau agăţate pe ea bucăţi de piele. Dacă se întâmpla aşa ceva, întregul proces era încetinit şi nemţii puteau să ne acuze de sabotaj. Aşadar trebuia să fii rapid şi îndemânatic.

în desenele lui David Olere, se vede un sânt cu apă în faţa cuptoarelor...

Era folosit în special pentru a transporta mai uşor corpurile între elevatoare şi incineratoare. Aruncam apă în aceste rigole, iar corpurile alunecau cu mai puţin efort din partea noastră. Nu aşa se întâmpla la Buncărul 2, unde şi cadavrele, şi picioarele noastre se afundau în noroi. Acolo, pentru a scoate trupurile din camera de gazare, nu era nevoie să arunci apă pe jos, solul era deja suficient de umed şi de moale de la toate cele. Când spun de la toate cele mă refer la sânge, fecale, urină, vomă, de toate... se întâmpla uneori să alunecăm şi să cădem în acest amestec.

Am spus că, în general, eu trebuia să-i tund, însă am lucrat uneori şi-n camera de gazare ca să scutesc măcar un pic vreun prieten ajuns la capătul puterilor. Munca pe care o făceam eu era mai puţin dură şi acceptam să fac schimb, atât cât să-i las răgaz tovarăşului meu să-şi tragă sufletul sau să ia o gură de aer proaspăt. Cel mai rău a fost la

început, când a trebuit să tragem afară primele cadavre, căci nu aveam pe ce să ne sprijinim. Corpurile erau atât de încolăcite, îngrămădite unele în altele; picioarele acolo, capul, aici. Cadavrele erau adunate claie peste grămadă pe o înălţime de peste un metru, un metru şi jumătate.

După ce goleam camera de gazare, trebuia s-o curăţăm complet, de sus până jos, fiindcă zidurile şi pardoseala erau murdare şi nu puteau fi lăsaţi înăuntru alţi oameni fără a risca să se îngrozească la vederea dârelor de sânge şi a tuturor urmelor rămase pe ziduri şi pe jos. Mai întâi, trebuia spălată pardoseala, aşteptai să se usuce şi apoi văruiai pereţii. Ventilatorul continua treaba, primenind aerul. Astfel, totul era pregătit pentru primirea unui nou grup. Chiar dacă, intrând, oamenii vedeau pardoseala udă nu li se părea nimic suspect, oricum li se spusese că vor merge la duşuri pentru dezinfectare.

Prin urmare, erau bine şterse toate urmele din camera de gazare. Dar la incinerator, ce se întâmpla cu cenuşa,

după ce erau arse corpurile?

Şi cenuşa trebuia înlăturată, pentru a nu lăsa nicio urmă. Cu atât mai mult cu cât anumite oase, cum sunt cele ale bazinului, nu ardeau bine, indiferent dacă era vorba de cuptoare sau de gropi de incinerare. De aceea, oasele cele mai dense trebuiau scoase şi zdrobite separat, şi abia apoi amestecate cu cenuşa. Operaţia se petrecea în curtea crematoriului, în spatele clădirii. De pildă, la Crematoriul III, locul pentru zdrobirea resturilor din cenuşă se afla într-un colt din apropierea spitalului şi a lagărului pentru ţigani. Odată măcinată bine, cenuşa era transportată cu un cărucior, iar un camion venea să o recupereze cu regularitate, apoi o arunca în râu. Mi s-a-ntâmplat în câteva rânduri să schimb locul cu unul dintre cei a căror treabă era să zdrobească resturile din cenuşă. Asta îmi dădea ocazia să ies puţin la aer curat şi să scap de atmosfera oprimantă şi fetidă din interiorul crematoriului.

în sala cuptoarelor de incinerare
David Olere, 1945

Laviu şi tuş pe hârtie
Muzeul Luptătorilor din Ghetouri, Galileea, Israel

Procesul de gazare-incinerare nu se oprea niciodată?

Munceam în două schimburi, unul de zi şi unul de noapte, însă lucrul nu trebuia să înceteze niciodată. Munceam pe bandă rulantă, neîntrerupt. O singură dată am fost constrânşi să oprim lucrul timp de două zile, din cauza unei probleme apărute la coş. Din cauza supraîncălzirii, se topiseră nişte cărămizi, ceea ce blocase evacuarea aerului. Pentru nemţi, să piardă două zile de muncă era o dramă. Un tânăr evreu polonez, acoperit cu pânză de sac spre a se proteja de funingine şi căldură, a deschis din lateral baza coşului (planşeul) în ideea de a extrage cărămizile care creau probleme. Am remarcat atunci cărămizile lucioase, acoperite cu straturi de grăsime umană. Din cauza întreruperii de două zile, reluarea lucrului la ultimele trei sute de cadavre a fost cumplită. Din cauza căldurii, s-au descompus. însă nu s-au întărit, cum se întâmplă în cazul persoanelor care mor de moarte naturală; corpurile gazate se topeau.

Am încercat să trag de un cadavru, însă pielea s-a rupt şi mia rămas în mână. A fost ceva îngrozitor.

Aşadar, munca era reluată imediat după sosirea unui nou grup. Şi ce făceaţi cât oamenii se aflau în camera în care se dezbrăcau?

în general, mă odihneam în aşteptarea momentului când trebuia să-mi reiau „munca”. însă uneori eram în sală să dau o mână de ajutor, ca lucrurile să se desfăşoare cât mai calm cu putinţă. Nu puteam fi mulţi, doar o mână de oameni. Nu cred că se poate spune sau numi „colaborare” dorinţa de a alina cât de cât suferinţa acelor oameni care

i

urmau să moară. De pildă, ajutam persoanele vârstnice să se dezbrace şi încercam să-i î

feresc pe oameni să fie loviţi.

Odată, am văzut o mamă cu două fiice care trebuie să fi avut în jur de doisprezece ani. Nu se dezbrăcau, stăteau nemişcate uitându-se împietrite la cei din jur. Erau din Belgia, cu siguranţă dintr-o familie bogată, distinsă. Ca să evit să fie lovite, le-am spus în franceză, în fine, în felul meu.

„Doamna, haide, repede, vine neamţul şi omoară pe voi în bătaie”.— Am priceput că-i era ruşine să se dezbrace în public. Atunci i-am spus: „Toată lumea nu vă vede! Nu vă îngrijoraţi” şi m-am aşezat cu spatele în faţa lor, să le ofer puţină intimitate. Cu coada ochiului, am văzut că se hotărâseră în fine să se dezbrace. Dacă neamţul le-ar fi văzut, cu siguranţă ar fi fost bătute. Cel puţin, le-am ajutat să evite asta. Şi duse au fost, cu toată lumea.

Oamenii încercau să vă pună întrebări?

Nu, din câte-mi amintesc. Erau cu desăvârşire socati de călătorie şi se îl? 1 concentrau doar asupra a ce aveau de făcut imediat. Unii stăteau nemiscati, încercând să priceapă ce urma să li se întâmple. Dezbrăcarea dura cel puţin o oră, o oră şi jumătate. Asta depindea de oameni; cu cât erau mai mulţi bătrâni, cu atât dura mai mult. Primii intraţi în camera de gazare puteau aştepta şi mai mult de o oră. Unele femei se grăbeau, ca să termine mai repede. Se gândeau că duşurile vor fi mai curate pentru primii veniţi, însă în fond, aşteptând

dezbrăcate atâta timp, aproape că sufereau mai mult decât ceilalţi.

Lucrurile se petreceau în acelaşi fel când era trimis la moarte un grup de prizonieri triaţi în interiorul lagărului?

Aceşti deţinuţi erau foarte rar trimişi la

> î ? 1

crematoriul nostru. Când, totuşi, ajungea la noi un asemenea grup, era cum nu se poate mai rău. Ştiau deja că sunt trimişi în camera de gazare, la moarte sigură. De obicei, petrecuseră o vreme într-o baracă izolată, până când nemţii socoteau că sunt destul de mulţi pentru a fi trimişi la camera de gazare, evitând astfel să risipească Zyklon B. Camera era foarte mare şi, cu cât era mai plină, cu atât nemţii aveau nevoie de mai puţin gaz ca să-şi ucidă victimele.

în general, oamenii aceştia erau atât de slăbiţi, de bolnavi şi de resemnaţi, încât nu mai aveau putere să se opună. în jargonul lagărului, îi numeam „musulmani” pe aceşti deţinuţi, împinşi dincolo de limita puterilor, care ajunseseră piele şi os. Cred că acest

termen vine de la poziţia pe care o aveau când picau de epuizare în timpul apelurilor interminabile; făceau tot posibilul să nu cadă şi-şi adunau ultimele puteri să stea în picioare, dar când, în cele din urmă, îi lăsau definitiv forţele, genunchii li se îndoiau sub greutatea corpului, iar capul, prea greu, li se ducea în faţă. Cădeau astfel la pământ în poziţia pe care o iau musulmanii la rugăciune. Dacă nu-i omora pe loc, atunci kapo le nota numărul pentru următoarea triere.

Şi ce se întâmpla când prizonierii ajungeau în crematoriu?

Erau siliţi să se dezbrace fără să protesteze. Când nu erau destul de numeroşi, nemţii îi obligau să treacă imediat prin poarta de serviciu care ducea direct la atrium. îmi amintesc că, la un moment dat, a izbucnit în rândul lor o mică revoltă spontană. Oamenii au refuzat să coboare cele câteva trepte, s-au blocat la intrare şi nimeni nu mai putea coborî. însă n-au avut timp să facă mare lucru. Moli, care se afla în apropiere, a sosit imediat şi a început să

urle. Constatând că răcnetele lui nu sunt de-ajuns, a luat un fel de pisălog uriaş pe care-l foloseam de regulă să zdrobim rămăşiţele umane şi, cu toată puterea, l-a repezit peste capetele celor care se aflau cel mai aproape de el. Le-a sfărâmat desigur capetele cu forţa lui. Ceilalţi, înspăimântaţi, n-au avut de ales şi au înaintat, chiar dacă ştiau exact spre ce se îndreaptă.

Dar persoanele prea slăbite, care erau trimise la crematoriu cu camionul, aveau aceeaşi soartă?

Persoanele care soseau cu camionul erau, cel mai adesea, cele rămase să aştepte în vagoane. Când sosea un tren, oamenii care nu mai puteau merge, bolnavii, cei cu handicap, bătrânii erau urcaţi în camioane şi depuşi în curtea crematoriului. însă, de regulă, erau mai degrabă trimişi la crematoriile IV şi V şi mai puţin la noi, la Crematoriul III, şi nici la II. Doar când nu mai aveau loc acolo, doar atunci erau trimişi la crematoriul unde ne aflam noi. De cele mai multe ori, nu trimiteau mai mult de treizeci de persoane. Camioanele îi

descărcau pe o platformă, ca şi când ar fi descărcat nisip. Bietele victime cădeau unele peste altele. Oameni care, în mod normal, abia se puteau ţine pe picioare... Durerea suferită în cădere şi umilinţa trebuie să fi fost cumplite. Noi trebuia să-i ajutăm să se ridice, să se dezbrace şi îi conduceam în incinta clădirii, spre locul unde un soldat SS îi aştepta să-i execute cu sânge rece, unul câte unul.

Pentru noi, a fost de departe cea mai cumplită muncă de îndeplinit... Nimic nu poate fi mai greu de suportat decât să conduci oameni spre moarte şi să-i susţii în timp ce sunt executaţi. O dată, a trebuit să ajut o femeie în vârstă să se dezbrace. Ca orice vârstnic, ţinea la lucrurile ei. Şi-apoi, să stea dinaintea unui bărbat pe care nu-l cunoştea, biata de ea, a fost peste măsură de tulburată. De câte ori încercam să-i scot ciorapii, ea şi-i trăgea la loc; eu lăsam o parte, ea o ridica pe cealaltă. Toată treaba devenea periculoasă, fiindcă dacă neamţul aştepta prea mult, puteam să plătesc cu propria-mi viaţă. Nu mai

ştiam ce să fac... am început să mă enervez. E una dintre acele situaţii care

>

mi-au rămas în minte... eram cu nervii la pământ, am apucat-o cu putere să-i scot ciorapii. Eram în stare să-i rup, numai să-i lase din mână. Biata de ea, apăra ce putea, însă a sfârsit asemenea celorlalţi.

— în limba franceză în text.

Femei goale, la descărcare
David Olere, 1946

Laviu şi tuş pe hârtie
Muzeul Luptătorilor din Ghetouri, Galileea, Israel

în cazuri ca acesta, unde stătea soldatul SS?

Urcând cele trei trepte, ajungeai în sala cuptoarelor de incinerare. Trebuia să te plasezi în spate, pe partea unde ieşea cenuşa. Neamţul se aşeza de regulă în capăt, uşor ascuns de colţul ultimului cuptor. Treceam prin faţa lui, ca şi cum am fi urcat treptele spre mansardă. Victimele nu-l puteau vedea şi, imediat după ce treceam de el, trăgea de la mică distanţă, direct în ceafa. După o vreme, au schimbat metoda, preferând să folosească un pistol cu aer comprimat, fiindcă glonţul pistoletului era prea mare şi, tras de aproape, la impact, spulbera capul victimei. Iar să fie astfel împroşcat cu sânge îl deranja teribil pe neamţ. Cel care însoţea victima trebuia să

> >

deprindă o oarecare tehnică; trebuia să ţii victimele de urechi, cu ambele braţe întinse, neamţul trăgea, şi, înainte ca cel ucis să cadă, trebuia să-i apleci capul, fiindcă altfel sângele ţâşnea ca dintr-o arteziană. Dacă, Doamne fereşte! un strop de sânge îl atingea pe

soldatul SS, mânia lui se îndrepta împotriva noastră şi nu şovăia să ne pedepsească şi chiar să ne omoare pe loc. E ceea ce era cât pe ce să păţească fratele meu. Pe atunci, era deja cu mine la Crematoriul III. N-a reuşit să aplece capul victimei suficient de repede, iar sângele l-a împroşcat pe neamţ. Din întâmplare, nu mă aflam prea departe şi am intervenit spunând în germană: *Das ist mein Bruder!^.* Asta ar fi putut să-mi creeze şi mie probleme, dar, în schimb, neamţul s-a liniştit şi ne-a lăsat în pace. Din acel moment, fratele meu s-a sustras mereu, evitând, în măsura posibilului, această cumplită muncă. Pentru mine, cel mai greu era când trebuia să-l las pe mort să cadă. Să simţi toată greutatea omului în această cădere pe care o însoţeai fără voia ta. îmi provoca suferinţă să aud corpul căzând la pământ, chiar dacă ştiam că e deja mort, şi atunci mă străduiam să atenuez căderea.

Iată, cei din Sonderkommando erau obligaţi să facă genul ăsta de treburi. Nu pot fi negate, nu se poate spune că

aşa ceva n-a existat ori că nu e adevărat. Şi totuşi, în acest *CSÎL,* recunosc că mă simt întrucâtva părtaş, chiar dacă nu eu i-am omorât cu mâna mea.

N-aveai de ales; nu exista nicio altă posibilitate în iadul acela! Dacă aş fi refuzat să mă supun, neamţul m-ar fi atacat pe mine şi m-ar fi ucis pe loc, doar pentru a da un exemplu. Din fericire, aceste grupuri nu erau prea des trimise la crematoriul în care lucram. Cel mult de două sau de trei ori.

Alţii care făceau parte din Sonderkommando mi-au povestit cum se petreceau lucrurile la Crematoriul V. Se pare că, acolo, camioanele descărcau victimele încă vii în gropile deschise care ardeau sub cerul liber. N-am văzut cu ochii mei aceste lucruri, deci nu pot confirma, însă mi se pare a fi perfect posibil să nu se fi deranjat să omoare oamenii înainte de a-i arunca în flăcări. La noi, lucrurile astea luau mai mult timp, fiindcă nemţii trebuiau să-i omoare unul câte unul.

Aţi fost vreodată la crematoriile IV şi

V, aţi putut constata singur diferenţele faţă de crematoriile II şi III?

Da, m-am dus acolo de patru sau de cinci ori, să-l văd pe fratele meu care a muncit acolo în primele luni. Ulterior, am reuşit să-l aduc la crematoriul meu, fiindcă munca era mai bine organizată, prin urmare o idee mai puţin dificilă. O deosebire ar fi că la crematoriul meu nu existau gropi comune, trupurile erau incinerate în cuptoare. Numai că dincolo, cuptoarele erau de multe ori defecte ori insuficiente, şi atunci corpurile trebuiau arse în gropi sub cerul liber. Când aveau nevoie de mână de lucru suplimentară, îi cereau lui Lemke, kapo care răspundea de mine, să trimită câţiva oameni pentru a-i ajuta. Aşa s-a-ntâmplat să mă duc acolo în câteva rânduri, însă era mereu un pretext să-l văd pe fratele meu.

îmi amintesc că, pe drum, când ne întorceam de la Crematoriul IV, neamţul îi dădea ordin vărului meu, Yakob Gabbai, să cânte. *Greco! Singen!,* îi spunea el. Yakob avea o voce baritonală frumoasă şi începea să cânte în greacă

cântece patriotice pe care nemţii nu le puteau înţelege. Se auzea răsunând în tot lagărul un cântec ale cărui versuri aveau următorul înţeles: „Drapelul meu grecesc, O, Doamne, cât îl iubesc! Măicuţă, mai bine mor decât să-mi abandonez vreodată patria.” Ca şi când grecii, învingători, ar fi pătruns subit în lagăr.

N-am intrat niciodată în interiorul crematoriilor IV şi V, deci pot relata doar despre ceea ce am văzut din exterior. De multe ori mă minunez când mă gândesc la asta. Eram atât de curios, şi-atunci cum se face că n-am încercat niciodată să intru şi să văd ce era înăuntru? Dacă mi-ar fi trecut prin minte, fie şi pentru o secundă, că aveam să supravieţuiesc, probabil aş fi notat totul pentru a putea povesti mai târziu, însă... în fine, n-am văzut acolo decât gropi. Erau un soi de bazine mari, trupurile erau aduse în faţă şi plasate înăuntru de oameni din Sonderkommando care ştiau cum să procedeze. Dacă-mi amintesc bine, chiar la intrare erau două gropi, pe-o latură a

clădirii crematoriului. Ştiu că istoricii susţin că existau mai multe gropi, însă eu, la momentul când m-am aflat acolo, n-am văzut funcţionând decât două. Semănau cu gropile pe care le-am văzut funcţionând la Buncărul 2, cu singura deosebire că gropile de la Crematoriul V erau completate de cuptoare incineratoare.

Crematoriile IV şi V erau mai mici decât crematoriile II şi III, cuptoarele funcţionau mai prost, la o capacitate mai mică. Gropile comune făceau posibilă accelerarea ritmului de eliminare a cadavrelor, fiindcă durează mult să arzi şapte sute de corpuri în cuptoare atât de mici. Mai ales că incineratoarele nu funcţionau corect. La noi, se putea ajunge chiar şi la o mie opt sute de persoane.

în medie, întregul proces de exterminare a unui convoi trebuia să dureze şaptezeci şi două de ore. Să-i ucizi lua puţin, mai mult dura incinerarea cadavrelor. Aceasta era principala problemă a nemţilor: să facă să dispară acele corpuri. Cu gropile,

mergea mai repede.

Când aţi fost la crematoriile IV şi K *eraţi obligat să-i ajutaţi pe ceilalţi?*

Teoretic, da, ar fi trebuit să-i ajut. Kapo ne puteau spune, de pildă, să cărăm cadavrele din locul în care se aflau până la groapă. Numai că aceia care ne dădeau ordine nu erau kapo de la crematoriul meu. Şi atunci nu riscam mai nimic dacă obstrucţionam, făcând totul mai lent şi nu cum ar fi trebuit.

Nu eram personalul fix, ci doar nişte simple ajutoare, un surplus. Nu aveam a ne teme că nu facem lucrurile la timp sau că vom fi socotiţi vinovati.

îmi amintesc de un incident teribil, la care am asistat pe când mă aflam acolo. Moli, faimosul *Malahamoves,* i-a luat în vizor pe doi fraţi greci, pe Alberto şi Râul Jachon, şi le-a dat ordin să aducă un lighean în care el a vărsat un lichid inflamabil. Apoi, blestematul de Moli i-a obligat să se descalţe şi să-şi bage picioarele în lighean. După care a aruncat înăuntru un chibrit, iar lichidul a luat foc brusc. Evident că cei doi au sărit afară, să se protejeze, ceea ce,

fireşte, l-a scos din minţi pe Moli. Dorind să se „amuze” în continuare, i-a pus să se caţere pe gardul de sârmă ghimpată lăsându-i să creadă că, dacă vor reuşi să treacă de partea cealaltă vor fi liberi, în acel moment, nu trecea curent prin gard. Cei doi au reuşit să ajungă aproape până sus. Numai că, bineînţeles, Moli n-avea de gând să-şi ţină promisiunea şi a tras cu pistolul, omorându-i ca pe nişte câini.

Fratele dumneavoastră muncea atunci în acel crematoriu?

Da, însă, de fapt, am reuşit să-l văd doar o singură dată la Crematoriul IV. Chiar dacă m-am dus de câteva ori acolo cu unicul scop de a-l vedea, n-am avut noroc, n-am reuşit să-l găsesc. Când l-am văzut, în cele din urmă, ştiam deja că munca în crematoriul lui era mai teribilă şi mai dură decât într- al meu.

i

Cel puţin noi nu eram obligaţi să transportăm corpurile neînsufleţite la groapă. Chiar mai mult decât să fiu cu el, voiam să mă asigur că nu va rămâne în locul acela. Şi- atunci, am făcut tot ce mi-a stat în puteri să-l aduc lângă mine.

Totodată, îmi doream să petrecem împreună ultimele noastre clipe de viaţă. Eram convins că, după încheierea celei de-a treia luni, se va face o triere şi cei din Sonderkommando vor fi eliminaţi. Nu mă aşteptam să trăiesc mai mult de trei luni în lagăr, aşa că, văzând că se apropie termenul, m-am dus la Lemke, kapo care răspundea de crematoriul nostru. Era un evreu polonez, un tip cumsecade şi respectat de toţi. Acei kapo repartizaţi la crematorii nu erau ca ceilalţi din restul lagărului. Toţi erau evrei şi nu băteau detinutii, nu foloseau violenta sadică împotriva noastră; în mare măsură, ei sunt cei care, împreună cu alţi câţiva, au organizat revolta din octombrie.

Lemke era un individ mai curând rezervat, nu vorbea mult şi nu se încredea cu uşurinţă

> •> •> în oameni. Se mulţumea să ne spună: *Hevre!* „Băieţi, la treabă!”. Singurul risc, dacă nu ne conformam, era să ne nominalizeze la următoarea triere. însă eu am reuşit să stabilesc o legătură cu el, n-aş spune că era o relaţie de amiciţie, ci de

încredere. Asta mi-a permis să mă duc la el şi să-l rog, în stilul meu şi cu germana mea aproximativă, să intervină, dacă era posibil, pentru a-l transfera pe fratele meu. M-a întrebat dacă fratele meu este robust şi dacă e un om serios şi de caracter. I-am răspuns afirmativ; era foarte musculos, fizic mai puternic decât mine, şi i-am povestit că adeseori formam un duet, eu cântând la muzicuţă, el dansând. Pe moment, n-am înţeles prea bine de ce îmi pusese aceste întrebări. însă important este că a acceptat. Ulterior mi-am dat seama că se gândea deja la revoltă şi că-şi dorea să aibă de partea lui oameni cu fizic şi caracter puternic.

Pentru a-l aduce pe fratele meu de la Crematoriul IV la Crematoriul III, a trebuit să fie schimbat un *Stück,* adică o „bucată”, fiindcă nu eram socotiţi a fi altceva decât nişte simple piese, cu un altul. Lemke s-a pus de acord cu kapo de la Crematoriul IV. într-o zi, când patru de la noi au plecat cu un ceaun să ia supa de la *Lager d,* unul dintre ei, un grec destul de vârstnic, i-a luat locul fratelui meu care venise acolo de la

Crematoriul IV în acelaşi moment. în acest fel mi s-a alăturat Maurice la Crematoriul III. Pentru nemţi şi

J)

kapo, nu era nicio diferenţă, o „bucată” de-o parte sau de alta... important era să iasă la socoteală numărul de oameni. Nici măcar nu verificau numerele de înregistrare, pentru ei eram nişte simple *Stücke.*

Afirmaţi că aceşti kapo din Sonderkommando nu recurgeau la violenţă. Ce ne puteţi spune despre soldaţii SS de la crematoriu?

Soldaţii SS din crematoriu nu erau i numeroşi. De regulă, erau câte doi soldaţi SS alocaţi la fiecare crematoriu, unul ziua şi unul noaptea. Erau mai mulţi la sosirea unui nou convoi, dar Ia post nu existau decât doi gardieni. Majoritatea timpului, stăteau în ghereta lor de unde nu ieşeau decât la sosirea convoaielor şi să ne supravegheze, dar asta doar din când în când. Totuşi, în mod normal, nu era necesar să ne controleze prea des, de asta se ocupau kapo. Dacă nu terminam totul în decurs de trei zile, însemna că n-am muncit

destul. De obicei însă, kapo intervenea înainte.

Sonderkommando era un caz special. în general, soldaţii SS care ne supravegheau ne lăsau în pace. Nu se luau de noi fiindcă munca noastră era prea importantă în ochii lor, încât căutau să nu ne scoată din ritm. Fireşte, cu excepţia lui Moli care răspundea de toate crematoriile. Acest blestemat „înger al mortii” era mai rău decât toti. De cum ajungea la crematoriu, venea sfârşitul lumii, încât până şi gardienii nemţi se temeau să nu fie acuzaţi de ceva şi de tot. Moli se folosea de orice pretext să urle, să terorizeze lumea şi să pedepsească. Au mai fost şi alţii: la crematoriul meu, îmi amintesc de un gardian care era o adevărată brută. Era masiv, avea faţa lată, însă nu-mi amintesc cum îl chema. Semăna cu unul dintre soldatii SS desenaţi de David Olere. Acestui individ îi facea plăcere să omoare victimele cu mâna lui.

în fapt, asasinarea victimelor cu un glonţ nu ridica niciun fel de probleme pentru niciun neamţ, cu excepţia unui

singur soldat SS pe care l-am cunoscut. De altfel, nici măcar nu era german, ci olandez, un bărbat pe care l-am considerat mereu mai uman decât ceilalţi. I-am vorbit la un moment dat şi el mi-a povestit cum s-a înrolat voluntar în trupele SS, fiindcă avea încredere în rigoarea şi eficienţa germanilor. Când a înţeles cum stăteau de fapt lucrurile, era deja prea târziu pentru el. Trebuia neapărat să rămână şi să nu comenteze, altfel risca să fie trimis pe frontul rusesc sau să fie pur şi simplu eliminat. Evita pe cât posibil să fie nevoit să omoare el însuşi oameni. Când se găsea în astfel de situaţii, prefera să apeleze la un alt SS pentru a nu lua viaţa nimănui cu mâna lui. Totuşi, pentru a-i împiedica pe nemţi să-şi dea seama cât îl tulbură acest lucru, trebuia să se prefacă a fi la fel de dur ca ei. Şi atunci, dorind să creeze impresia că bate frecvent deţinuţii, elaborase un întreg sistem prin care reuşea să nu le facă rău victimelor. Folosea un baston de bambus, fisurat pe mijloc. Când lovea, durerea era minimă, însă zgomotul pe care-l făceau cele două extremităţi

atingându- se crea impresia unei plesnituri puternice de bici. Este singurul SS pe care l-am cunoscut şi despre care ştiu să se fi comportat în acest fel. Ceilalţi erau toti nişte brute înrăite, nişte animale fără pic de omenie. Când trebuia să ucidă, o făceau fără milă. Creau în jur un haos enorm spre a-i înfricoşa pe oameni şi a-i deruta imediat ce soseau. Cu membrii familiilor despărţiţi, copiii terorizaţi, loviţi, nimeni nu mai ştia cum să reacţioneze altfel decât intrând în rând, şi aşa reuşeau să facă din noi ce voiau.

— „E fratele meu!” (în germ.).

Portretul gardianului SS Georges, unul dintre cei mai cruzi călăi din la<

David Olere, 1947

Laviu şi tuş pe hârtie

Colecţie particulară

Olandezul era mai uman, chiar am avut o discuţie cu el când a intrat la un moment dat în camera incineratoarelor în care mă aflam singur. Recuperasem dintre hainele rămase o foarte frumoasă muzicuţă marca Hohner. întâmplarea face că ştiam să cânt la muzicuţă, fiindcă avusesem norocul să am una în copilărie. Ocazional, când puteam lua o pauză şi-i lăsam pe ceilalţi să continue fără mine, urcam în cămăruţa asta pătrată şi scoteam muzicuţa să mă destind sau, pur şi simplu, mă aplecam pe fereastră să iau puţin aer. într-un fel, această încăpere era refugiul meu. Era micuţă, avea o fereastră şi, în centru, o uriaşă conductă de aerisire a cuptorului, din cărămidă, de formă pătrată, care traversa întreaga încăpere. într-o zi, pe când mă aflam acolo cântând încetişor la muzicuţă, uşa s-a deschis brusc, iar în cadru a apărut acest SS olandez. M-am ridicat imediat şi mi-am scos şapca, iar el, intrând în încăpere, mi-a spus cu un gest încurajator: *Spiel!—.* Am şovăit pentru o clipă, însă el a insistat. Şi-atunci am cântat prima melodie care mi-

a venit în minte. I-a plăcut foarte mult şi mi-a spus că vrea să înveţe şi el să cânte. Nu ştiam să citesc notele, aşa că i-am spus că ştiu să cânt doar după ureche. Atunci mi-a făcut semn să-i dau instrumentul, să facă o încercare. Cel mai surprinzător lucru a fost că a luat muzicuţa şi şi-a lipit-o de buze fără să se îngrijească s-o şteargă înainte, aşa cum face toată lumea în mod firesc. A încercat să cânte la muzicuţă, însă n-a reuşit decât să scoată câteva sunete abia perceptibile. Mi-a dat-o înapoi, dezamăgit, şi atunci am început să discutăm.

A fost vreodată obligat să facă trieri în Sonderkommando?

Nu, era un simplu gardian. Şi-apoi, întâmplarea face că, atunci când am intrat în Sonderkommando, munca era de aşa natură încât nu s-a făcut nicio triere în grupul meu. Dimpotrivă, a crescut permanent numărul celor care lucrau la crematorii. Cei mai vechi ne-au spus cum se făceau trierile. Nu era ca-n celelalte părţi ale lagărului. La noi, venea neamţul la kapo şi îi spunea câte

persoane trebuiau „transferate”. Ştiam că „a transfera” însemna „a elimina”. Kapo era cel care hotăra pe cine să trimită şi, de regulă, îi alegea pe ultimii veniţi. Trebuie să spun că evreii polonezi se ajutau între ei, în timp ce noi, sefarzii, ne aflam în general într-o poziţie mai nesigură. Este motivul pentru care am încercat să-i câştig încrederea lui Lemke, acel kapo care răspundea de noi.

Ne aşteptam în fiecare clipă să aibă loc o triere şi să vină sfârşitul. De pildă, când ne trimiteau la *Sauna* pentru duş. Nu era atât pentru dezinfectare, fiindcă în Sonderkommando ne puteam schimba destul de des hainele, ca să evităm riscul de epidemie din cauza păduchilor. Scopul lor era să ne deprindă cu „ieşirile” în grup mic. Astfel, dacă voiau să ne elimine, le-ar fi fost mult mai uşor să pretindă că ne trimit la *Sauna.*

Şi când mergeaţi la Sauna, nu vă întrebaţi dacă era pentru ultima oară?

Nu, nu aveai de ce să te gândeşti la asta. Din contră, pentru noi era aproape

o uşurare. Unii mă întrebau dacă n-ar fi fost mai bine să sfârşim odată. Poate, presupun că da. însă eu nu mă gândeam la nimic, trebuia să mergi mai departe, zi de zi, fără să-ţi pui întrebări: să-ti continui viata, chiar dacă era oribilă. Din câte ştiu, nimeni din Sonderkommando nu s-a sinucis. Ce ştiu însă e că unii spuneau că vor cu orice preţ să trăiască. Eu unul, ştiu că aş fi preferat să mor. însă, de fiecare dată, îmi reveneau în minte spusele mamei: „Cât timp mai respiri, înseamnă că trăieşti”. Stăteam prea mult în proximitatea morţii, însă mergeam înainte, zi după zi. Cred că-ţi trebuie o forţă deosebită să poţi suporta toate astea, forţă morală şi fizică.

Totuşi, era un om în Sonderkommando foarte slab şi cu siguranţă bolnav. Cred că era un intelectual polonez, o persoană respectată, fiindcă toţi îl lăsau în pace. Lemke îl proteja, iar gardienii nu ziceau nimic. Nu l-am văzut muncind vreodată. Era scutit şi să iasă la apel. Până-n ziua în care a venit Moli şi a cerut ca toată lumea să iasă în curte.

Pentru acest om, a fost sfârşitul. Dar e o poveste lungă care trebuie spusă de la început...

Totul s-a întâmplat la scurtă vreme după ce am ajuns în Sonderkommando. Deţinuţii din lagăr încă munceau la prelungirea căii ferate. Cei care se aflau la capătul platformei, adică în apropierea crematoriului, erau evrei din Rhodos care vorbeau ladino ca şi noi. Auziseră că la crematoriu munceau nişte greci şi că noi nu duceam lipsă de nimic. Neamţul îi lăsa să cânte în timp ce munceau, şi atunci au născocit o melodie pe care o cântau în ladino şi în care ne cereau să le

trimitem haine şi mâncare. După ce-am ezitat la început, le-am pregătit un pacheţel cu o pâine rotundă înfăşurată în cămăşi, pe care 1am aruncat prin gardul de sârmă ghimpată. Primul pachet a trecut, iar gardianul neamţ care supraveghea prizonierii i-a lăsat să-l ia. însă fix în momentul când îl aruncam pe al doilea, a apărut motocicleta lui Moli. A descins în crematoriu şi, scos din minţi, a cerut să afle cine aruncase pachetul. Cum nu avea timp să rezolve cazul pe loc, a promis că va reveni în ziua următoare

să-i pedepsească pe vinovaţi.

S-a tinut de cuvânt şi s-a întors a doua zi de

> >

dimineaţă. S-a dat imediat ordinul de

>

adunare în faţa crematoriului, însă la apel lipseau două persoane: cel pe care eu îl numesc „intelectualul” şi... eu. Din întâmplare, în ziua respectivă mă aflam afară, într-o zonă îndepărtată, unde trebuia să zdrobim oasele rămase în cenuşă. Departe de ceilalţi, absorbit de gândurile mele, nu i-am auzit pe kapo anunţând adunarea. Un kapo m-a găsit şi mi-a comandat să mă grăbesc. Am luat-o imediat la fugă, în urletele lui *Malahamoves.* Eram terorizat, închipuindu- mi ce avea să-mi facă. Nu reuşeam să-mi iau gândul de la ce păţise bărbatul ucis în faţa mea, la Buncărul 2. Aveam în colţul gurii un muc de ţigară şi, pe cap *Miitze* (şapca) pe care trebuia s-o scoţi în mod obligatoriu în faţa unui neamţ. Alergam şi l-am văzut pe Moli în ultima secundă, când am dat colţul clădirii să merg la locul apelului. Am scuipat mucul de ţigară, însă aproape am ratat să-mi scot

şapca. Bineînţeles, a început să urle. Apoi m-a lovit, punându-mi şi piedică să cad. Trebuia să te scoli imediat, altfel pedeapsa era şi mai aspră. M-a lovit a doua oară, am căzut din nou şi m-am ridicat. Apoi mi-a spus să intru în rând. Am fost convins că avea să profite şi să mă împuşte în spate. Nu ştiu dacă am zburat sau am alergat, în tot cazul, am intrat în rând într-un timp record.

Cel care aruncase pachetele şi-a spus numele. Toţi ştiam că, dacă nimeni nu scoate o vorbă, pedeapsa va fi colectivă şi extrem de usturătoare. A fost pedepsit să i se aplice douăzeci şi cinci de lovituri. în sistemul sadic

[5]

pe care-l inventaseră nemţii, întotdeauna un deportat era obligat să-i aplice loviturile peste spate tovarăşului său. Nemţii verificau dacă loviturile erau suficient de puternice, iar dacă nu, cei doi erau pedepsiţi împreună. Eu pot spune că am avut noroc; cu doar două lovituri, am scăpat uşor.

Cât despre „intelectual”, a fost obligat să coboare, în ciuda tuturor explicaţiilor date de kapo. Nu-l văzusem niciodată

bine. Era palid la faţă, slab şi bolnav. După părerea mea, trebuie să fi avut peste patruzeci şi cinci de ani. înainte de a coborî, reusise să ascundă o pătură sub cămaşă şi să pară astfel mai puţin slab decât era în realitate. Moli, furios că a fost lăsat să aştepte după el, a dat ordin să fie biciuit. A ales un rus pentru treaba asta, arătându-i cu ce forţă să-l lovească pe bietul om. La început, protejat de pătură, nu a suferit foarte mult sub arsura loviturilor. însă, în loc să simuleze durerea, a stat indiferent. Moli era destul de obişnuit cu acest gen de pedeapsă, încât să ştie cum ar fi trebuit să reacţioneze un deţinut. Nu s-a lăsat păcălit multă vreme şi i-a poruncit prizonierului să- şi dea jos pantalonii. Când a văzut pătura, furia lui a crescut şi pur şi simplu l-a masacrat cu sălbăticie pe bietul om sub loviturile pe care i le-a aplicat.

Au existat tentative de evadare printre membrii Sonderkommando?

Din câte ştiu eu, nu s-a-ntâmplat decât o singură dată în cursul perioadei cât m-am aflat în Sonderkommando. Ştiu că în

afara

Sonderkommando au fost mai multe şi că unii s-au salvat. însă când au povestit despre asta, nimeni nu i-a crezut. Guvernele conduse de Churchill şi de alţii nu erau interesate de evrei, voiau doar să câştige războiul. Dacă ar fi vrut să-i salveze pe evrei, ar fi putut-o face mai devreme. în tot cazul, în privinţa oamenilor de la crematoriul meu care au încercat să evadeze, ştiu că n-a fost nimic premeditat. Au încercat riscând totul, când s-a ivit ocazia.

E vorba de doi greci: Hugo Venezia (care era fiul lui Baruch despre care am vorbit înainte) şi Alex Errera. Nimeni nu vorbeşte despre povestea lor, însă Errera, Alekos cum îi spuneau grecii, a fost un adevărat erou, înainte de a fi fost deportat, fusese căpitan în marina greacă şi era un om respectat de noi toti. într-o zi, nemţii le-au dat ordin să

i)

însoţească un camion venit să preia cenuşa şi s-o arunce în râul Sola. Trebuia să împrăştie cenuşa în apă, aşezând o prelată pe mal, şi să recupereze ultimele fire de cenuşă cu o

lopată spre a se asigura că nu rămâne nici cea mai mică urmă.

în ziua respectivă, am ştiut că s-a-ntâmplat ceva când am auzit sunând alarma. în lagăr existau câteva tipuri de sirene, însă cea care suna prelung anunţa o situaţie gravă. Pentru nemţi, evadarea unui detinut din Sonderkommando era un lucru deosebit de grav, pur şi simplu nu-i puteau îngădui să scape cuiva care văzuse camerele de gazare în interior. Au sporit imediat numărul gardienilor din jurul crematoriului şi au dat ordin să se facă apeluri interminabile în tot lagărul. Ştiu că, pentru unii, apelul a durat toată noaptea, însă nu a fost şi cazul nostru, fiindcă nemţii nu voiau să ne întrerupă din lucru prea mult timp.

Am aflat ce se întâmplase când s-a întors Hugo Venezia. Ne-a povestit că soldatul SS care-i însoţea se aşezase în faţă, lângă şofer, iar ei doi rămăseseră singuri în spate, lângă transportul cu cenuşa celor incineraţi. înainte de-a ajunge la râu, Errera pusese la punct un plan pe care i l-a împărtăşit lui Hugo,

prevenindu-l asupra a ce urma să facă. Errera trebuia să-l lovească pe gardianul care venea să le deschidă uşa, în timp ce Hugo, profitând de factorul surpriză, s-ar fi dus să-l atace pe şofer, apoi ar fi sărit în apă. Când s-a oprit camionul, au aşteptat să se apropie gardianul SS să le spună să coboare şi, în timp ce acesta le deschidea, Errera l-a lovit în cap cu lopata, lăsându-l fără suflare. Auzind zgomotul, şoferul care citea un ziar s-a uitat în oglinda retrovizoare şi a sărit din camion cu pistolul în mână. Hugo Venezia ne-a povestit că n-a putut face nimic, a rămas încremenit de frică în faţa şoferului care aţintea pistolul asupra lui. Era un tânăr de nici optsprezece ani, în timp ce Errera avea experienţă şi, în mod cert, mai multă tărie de caracter. Fără a mai aştepta, Errera s-a aruncat în râu şi a început să înoate către malul celălalt. Şoferul a tras asupra lui, însă glonţul pistolului automat nu- 1 mai putea atinge. Atunci, luând mitraliera gardianului rămasă pe jos, neamţul a tras din nou cu faimoasele gloanţe dum-

dum făcute să explodeze în interiorul corpului şi să provoace vătămare maximă. Errera a fost rănit la coapsă, însă a continuat până când a ajuns pe malul celălalt. A fost dată alarma, iar vânătoarea care a fost organizată imediat a durat toată noaptea şi în ziua următoare. Probabil însă că rana a fost foarte gravă, că Errera a pierdut mult sânge şi n-a supravieţuit încercării de a evada. Trupul lui neînsufleţit a fost găsit şi adus înapoi la Crematoriul II. între timp, Hugo, adus de şofer, ne-a povestit tot ce văzuse. Chiar a doua zi, nemţii au venit şi l-au luat, iar de atunci nimeni nu l-a mai văzut vreodată. Cât despre Errera, a fost adus pentru autopsiere. Apoi, corpul său, complet dezmembrat şi ciopârţit, a fost expus pe o masă în curtea crematoriului. Ne-au obligat să trecem unul câte unul pe lângă masă, să vedem chipul deformat şi de nerecunoscut al fostului

nostru tovarăş. Nemţii erau extrem de *a* î nervoşi şi cine-şi ferea privirea primea câteva lovituri de baston. Apoi l-am

purtat la camera cuptoarelor şi am recitat un *kadiş* înainte de a-l incinera. Despre această istorie nimeni nu vorbeşte niciodată, fiindcă nimeni n-a studiat cu adevărat care a fost soarta grecilor aflaţi la Birkenau.

---

[21] „Cântă!” (în germ.).

CAPITOLUL IV

Sonderkommando (continuare)

Din clipa în care am început să muncim în crematoriu, nemţii ne-au trimis să dormim înăuntru. Exista un loc amenajat, sub acoperiş, deasupra camerei cuptoarelor. Clădirea avea o mansardă care era destul de înaltă; până la pat puteai sta foarte bine în picioare. Spre deosebire de celelalte barăci din lagăr unde deţinuţii erau obligaţi să se înghesuie câte cinci într-o cuşetă murdară, aici fiecare avea propriul pat. Cele două şiruri de paturi erau despărţite de un fel de raft care se întindea pe toată lungimea încăperii. Pe această poliţă erau aproape două sute de urne identice, perfect aliniate. Am vrut să ştiu ce conţineau aceste urne, aşa că am luat una şi am deschis-o. Era umplută cu o pulbere foarte fină, de culoare cenuşie, având deasupra un mic medalion care purta un număr. Probabil

era numărul de înregistrare al unui detinut. Am aflat mai târziu că nemţii păstrau aceste urne pentru rudele

prizonierilor. Cu siguranţă nu erau făcute pentru evrei, ci pentru creştinii morţi în lagăr, de foame, de boli sau din cine ştie ce alte motive. Nemţii anunţau familia că prizonierul murise de pe urma unei boli şi că puteau veni să ia cenuşa contra sumei de două sute de mărci. Fără îndoială că cenuşa din urne era cenuşa amestecată a mai multor persoane şi poate că urna nu conţinea nici urmă din persoana nominalizată.

Va amintiţi de alti membri ai Sonderkommando care erau cu dumneavoastră? Aţi văzut evrei francezi, de pildă?

îmi amintesc de câteva persoane, în special de grecii care erau cu mine. însă majoritatea membrilor Sonderkommando erau polonezi. Unii veneau din diferite alte ţări ale Europei de Est, însă toţi se-nţelegeau între ei vorbind idiş, cu excepţia noastră, a grecilor, care vorbeam ladino între noi.

N-am văzut francezi, altfel aş fi vorbit în franceză cu ei. De pildă David Olere, nu ştiam că fusese deportat din Franţa. Pentru mine era un polonez care vorbea idiş. Nu 1am auzit vorbind vreodată în franceză, dar oricum, o spun încă o dată, nu vorbeam prea des între noi. În majoritatea cazurilor, nici măcar nu ştiam cum se numesc ceilalţi. Când aveam nevoie de ceva, spuneam simplu: *Du!~.* Eu chiar o rupeam puţin în germană, însă unii greci, care nu vorbeau deloc idiş, nu ştiau niciun cuvânt în germană. în general, făceam semne şi gesturi cu mâna, cu picioarele, ne înţelegeam cum puteam.

Erau şi neevrei printre voi?

Nu, toţi cei care munceam în Sonderkommando eram evrei. După ştiinţa mea, singurele excepţii erau câţiva prizonieri de război ruşi trimişi la crematoriu. însă ei nu munceau, în tot cazul, eu nu i-am văzut muncind vreodată. Tot ce făceau era să recupereze ce se putea de prin hainele victimelor. La Crematoriul II, era un prizonier polonez care nu era evreu. Se

numea Karol, era criminal de drept comun. Cu totii eram convinşi că fusese trimis aici să spioneze pentru nemţi. Era mereu îngrijit şi se purta ca o scursură. Oamenii căutau să-l evite pe cât posibil. Voi avea ocazia să vorbesc din nou despre el când vom discuta despre revolta Sonderkommando.

Cât despre puţinii ruşi de care v-am spus, ei fuseseră mai întâi închişi forţat în lagărul

Auschwitz I. Insă când ajungeau să se adune prea mulţi laolaltă, organizau neîncetat planuri de evadare. Şi atunci, pentru a evita acest lucru, nemţii i-au separat şi i-au repartizat în mai multe sectoare ale lagărului. La crematoriul unde mă aflam, trebuie să fi fost şase sau opt, toţi militari. îmi amintesc mai ales de doi dintre ei; unul se numea Mişa, iar celălalt, Ivan. Dacă nu mă înşel, era şi un al treilea pe nume Saşa. Ivan era cel mai tânăr, avea o faţă rotundă, de copil. Comunicând cu mâinile şi picioarele, am aflat că fuseseră luaţi prizonieri în timp ce încercau să se paraşuteze în spatele

liniei frontului.

Nu i-am văzut muncind în niciun crematoriu. Kapo nu le cerea să facă nimic, îi lăsa în pace, fiindcă ei nu erau aici să muncească, ca noi, evreii. Exista o mare ostilitate între ruşi şi polonezi, mai ales faţă de evreii polonezi. însă cu noi, evreii din Grecia, nu aveau nimic de împărţit. Nu făceau decât un singur lucru: beau vodcă, mâncau salam şi fumau ţigări. într-o zi, un rus m-a invitat să-i ţin companie la ospăţ. Mi-a spus: *Grecki, idi ciouda!* „Grecule, vino aici!”. Am ezitat să mă apropii de el, pentru că nu înţelesesem ce mi-a spus şi eram convins că mă insultase, după cum aveau ruşii obiceiul să se poarte cu toată lumea. Când mam apropiat, ruşii mi-au întins un pahar cu vodcă. Pentru mine, a fost prima oară când am gustat aşa ceva, dar m-au forţat să dau paharul peste cap. M-am înecat, aproape să mor. Un rus mi-a întins o bucată de pâine şi mi-a spus să trag adânc aer în piept inspirând din pâine. Doar aşa mi-a trecut senzaţia de arsură.

N-aveau absolut nicio problemă să-şi procure câtă vodcă şi câtă mâncare

doreau. După ce soseau grupurile de prizonieri şi după ce aceştia se dezbrăcau, ruşii se alăturau deţinuţilor a căror sarcină era de a împacheta hainele (aşa cum făcuserăm şi noi în prima zi la crematoriu). însă, în loc să facă efectiv pachetele ce urmau să fie trimise la Canada, ei aveau un singur scop: scotoceau să găsească obiecte de valoare ascunse în haine. Toată lumea făcea acest lucru, unii căutau fiindcă voiau să mănânce, alţii, doar pentru a găsi obiecte de valoare. Astfel puteau fi recuperate diverse lucruri şi să nu-ţi mai fie foame. Şi mai profitam să ne schimbăm hainele când se uzau prea mult. Era de-ajuns să le aruncăm peste stiva de haine care erau trimise la Canada şi să ne servim, discret, din grămada rămasă de la victime. Trebuia doar să fii atent şi să nu fi prins asupra faptului, însă, în general, totul se petrecea fără incidente. Şi apoi, ruşii aveau un sistem propriu pentru a face schimburi cu aceste obiecte şi aşi procura vodcă sau mâncare provenind din afara lagărului. Aceste lucruri pătrundeau în lagăr cu ajutorul

Vorarbeiter (maiştrilor) polonezi din oraşul Oswişcim—. îşi asumau riscuri serioase, dar câştigau mult în schimb. Spre exemplu, un ziar vechi în schimbul unui inel din aur. în general, aceste schimburi foarte riscante treceau prin mai multe mâini şi se petreceau cu discreţie, în momentul în care oamenii mergeau să aducă supa. Kapo trimitea patru persoane să aducă supa (în timp ce doi oameni ar fi fost suficienţi), fiindcă era singurul moment când cei din Sonderkommando puteau intra în contact cu ceilalţi deţinuţi şi deci cu exteriorul. Totuşi, nu era simplu, fiindcă nemţii, pentru a ne împiedica să comunicăm, îi lăsau mereu pe cei din Sonderkommando să treacă primii, cu prioritate. Cert e că nu trebuia să aşteptăm niciodată. Şi totuşi, au reuşit să stabilească, chiar şi aşa, contacte.

Cu toate acestea, puteau exista relaţii între cei din Sonderkommando şi alti deţinuţi?

Da, cei care erau desemnaţi de kapo să se ducă după supă reuşeau să stabilească unele contacte. De altfel,

aşa a putut fi organizată o parte a revoltei. Lagărul pentru femei a fost o altă cale. Pentru asta, trebuia corupt gardianul german să accepte să conducă deţinuţii în lagărul pentru femei şi să închidă ochii. Lemke organiza mese din când în când în schimbul bijuteriilor pe care i le dădeam ori de câte ori găseam aşa ceva, mese la care îi invita pe paznicii germani pentru a-şi asigura o oarecare bunăvoinţă din partea lor. Dar e clar că faptul de a merge în tabăra femeilor nu a servit doar pentru organizarea revoltei. Chiar dacă aceste cazuri erau extrem de rare, presupun că unii au mers să-şi vadă logodnicele. Şi odată ajunşi înăuntru, dacă făceau ceva cu acele femei, asta nu mai ştiu, n-am fost acolo, deci nu pot spune.

Şi, după dumneavoastră, o făceau?

Da, cred că unii au facut-o. Sincer său fiu, eu n-aş fi putut. Nu-mi închipui cum puteau să aibă vreo dorinţă. După eliberare, am auzit zvonuri absurde despre ce s-ar fi petrecut în Sonderkommando cu femeile moarte.

Dar toate astea sunt simple minciuni, bârfe morbide lansate de indivizi care voiau să tulbure apele şi să-i discrediteze pe cei din Sonderkommando. N-am auzit niciodată de aşa ceva în cele opt luni cât am fost acolo.

în schimb, îmi amintesc că într-o zi, printre cadavrele scoase din camera de gazare, oamenii au găsit corpul unei femei incredibil de frumoase. Avea frumuseţea perfectă a statuilor antice. Cei care ar fi trebuit s-o aşeze în cuptor nu se puteau hotărî să facă să dispară o imagine atât de pură. I-au păstrat trupul neînsufleţit lângă ei cât de mult au putut, însă, într-un final, n-au avut încotro şi au fost nevoiţi s-o ardă... şi pe ea. Cred că a fost singura dată când am „privit” ceva cu adevărat. în rest, totul se făcea mecanic, nu era nimic de văzut. Nici chiar în vestiar nu dădeam prea mare atenţie oamenilor; nu aveam dreptul să ne înduioşăm.

Şi totuşi, uneori eram afectaţi, căci nu avea cum să nu te atingă sufleteşte, ca în ziua când i-am văzut sosind pe o

femeie cu fiul său care încercaseră să se ascundă în curtea crematoriului... Făceau parte dintr-un convoi venit de la Lodz. Cu totul, trebuie să fi fost trimise la crematoriul în care munceam o mie şapte sute de persoane. Lucrurile s-au desfăşurat ca de obicei. Oamenii au intrat în camera de gazare, neamţul a aruncat gazul înăuntru, apoi ne-am început activitatea macabră. Am muncit ca de obicei toată ziua, apoi ne-a înlocuit schimbul de noapte. A doua zi dimineaţă, în jur de ora opt sau nouă, unul dintre oameni a venit să ne spună, uluit, că în curtea crematoriului se afla o femeie însoţită de un băieţel de vreo doisprezece ani. Nimeni nu-şi putea explica cum reuşiseră să ajungă acolo, iar la o privire mai atentă părea clar că făceau parte din grupul trimis la moarte cu o zi înainte. Ne-am uitat unii la alţii uimiţi. Apoi m-am dus la ea, încercând să înţeleg ce se întâmplase. Nu ştiu dacă încercase să sară gardul sau dacă se strecurase printre trunchiurile copacilor şi gardul de sârmă ghimpată. Nu prea îmi explic cum ar fi putut face aşa ceva, fiindcă totul era închis şi,

neîndoielnic, ar fi trebuit să se caţere pe gard. Cert este că a rămas ascunsă împreună cu fiul ei. Iarba care crescuse înaltă în acea lună de vară le-a permis să se ascundă de privirile gardienilor. însă s-au pomenit în faţa gardului de sârmă ghimpată şi n-au mai avut pe unde să evadeze. Când mama a înţeles că n-au cale de scăpare, s-a îndreptat spre crematoriu în speranţa de a se putea
salva astfel. Nu se mai oprea din plâns şi repeta necontenit că lucrase mult în ghetou fiind croitorească pentru soldaţii germani şi că le putea fi utilă în continuare.

Gardianul neamţ care era de serviciu a
văzut că e o problemă şi a ieşit în curte să vadă ce se întâmplă. Femeia l-a implorat, repetând ceea ce ne spusese şi nouă. Spre a o calma, neamţul i-a spus: „Aveţi dreptate, doamnă, o să vedem ce putem face, urmaţi- mă.” însă toată lumea ştia: urma să-i omoare, odată intrati în crematoriu. Nu-mi amintesc dacă le-a spus să se dezbrace pentru a trece mai întâi pe la dezinfectare, însă

n-a pierdut vremea şi i-a ucis pe amândoi cu un singur glonţ tras în ceafă. După aceea, nemţii ne-au pus să tăiem buruienile înalte crescute între zid şi gardul de sârmă ghimpată în ideea de a evita pe viitor astfel de „incidente”.

Credeţi că această femeie care a fost adusă din ultimul ghetou din Polonia a ştiut unde e trimisă?

N-am de unde să ştiu ce credea ea exact, însă cert e că deportaţii care trecuseră prin ghetouri ştiau mult mai multe decât cei care nu trecuseră pe-acolo. Nu-şi mai făceau iluzii, erau epuizaţi, din punct de vedere psihologic erau la capătul puterilor după toţi acei ani petrecuţi în ghetou. La sosire, se lăsau conduşi spre „igienizare” fără a înţelege cu adevărat şi fără a mai încerca măcar să

>

înţeleagă ce se petrece.

Sigur e că exista o diferenţă între cei care veneau din ghetouri şi ceilalţi. Spre exemplu, cei care proveneau din Olanda sau din Ungaria mai aveau încă ceva obiecte de valoare asupra lor şi îşi mai

păstrau întrucâtva forţele, în timp ce deportaţii aduşi din ghetouri nu mai aveau decât păduchi, nimic altceva. Se vedea clar că cei mai multi dintre ei îşi pierduseră până şi dorinţa de a mai trăi. Văzându-i atât de resemnaţi, m-am întrebat adeseori dacă noi n-am fi putut face ceva: să refuzăm; să nu ne mai supunem ordinelor. Doar că nu aveai de ales, cei care refuzau erau asasinaţi cu un glonţ tras în ceafă şi cazul era rezolvat.

Aţi văzut pe cineva să fi refuzat să intre în Sonderkommando?

Da. într-o zi, trei tineri evrei religioşi aduşi din Ungaria au fost traşi deoparte pentru a se alătura celor din Sonderkommando. încă mai purtau caftanele, pălăriile, perciunii. Au refuzat să se supună ordinelor date de nemţi.

Nu i-am văzut intrând, însă ştiu c-au fost puşi să se dezbrace şi că au urcat cele trei trepte asemenea tuturor celor care au fost executaţi prin împuşcare. Aşa au murit. Presupun că imediat au fost aleşi alţii să le ia locul. Nemţii î

aveau de unde alege.

Au fost şi religioşi printre voi?

Unii dintre noi îşi făceau zilnic rugăciunile. Ştiu că în alte locuri din lagăr era imposibil sau prea periculos, însă la noi riscul era mic, fiindcă nemţii nu urcau niciodată în mansarda în care dormeau cei din Sonderkommando. Puteam găsi şi recupera cu uşurinţă cărţi de rugăciuni, cu toate că oamenii aceştia nu aveau nevoie de ele, fiindcă ştiau rugăciunile pe dinafară.

Eu n-am fost niciodată prea religios ori practicant, nici măcar credincios. M-am mulţumit mereu să respect cele Zece Porunci. La Birkenau, nu mă preocupa acest lucru; nefiind credincios, îl lăsam pe Dumnezeu în afară. însă chiar nu înţeleg cum de ei continuau să-l invoce: „Adonai, Adonai”—... Ce credeau? Că avea să vină Adonai să-i salveze? Aşa ceva nu se putea. Eram nişte simpli muritori încă în viaţă şi pe punctul de a trece graniţa cu moartea.

Se vorbeşte des despre solidaritatea dintre deţinuţi. Cum ati trăit-o?

Solidaritatea exista doar când aveai

destul pentru tine. Altfel, dacă voiai să supravieţuieşti, trebuia să fii egoist. La crematoriu, îţi puteai permite să fii solidar, fiindcă fiecare avea suficient pentru sine încât să supravieţuiască. Nu mă refer la faptul de a ajuta un tovarăş şi de a-l înlocui puţin, cât să- 1 laşi să-şi tragă sufletul. Vorbesc despre faptul de-a avea suficientă mâncare. Pentru cei care n-aveau destul de mâncare, solidaritatea devenea ceva imposibil. Şi atunci, chiar şi dacă trebuia să furi de la cineva ca să supravieţuieşti tu, mulţi o făceau. Noi aveam destulă mâncare încât ne puteam permite să încercăm să le trimitem şi celorlalţi din lagăr, chiar dacă asta presupunea să-ţi asumi anumite riscuri. De pildă, în cursul săptămânii, cei care mergeau să aducă supa pentru Sonderkommando o mai lăsau de multe ori pe drum prizonierilor care munceau la prelungirea căii ferate. Le lăsam cazanul nostru încă plin şi luam cazanul lor deja golit. Nu ne lipsea mâncarea, fiindcă toată lumea din Sonderkommando avea destulă pâine şi o cantitate suficientă de conserve. Chiar dacă deportaţii aduşi la crematoriu

ajungeau fără valize şi cu mai nimic prin buzunare, erau atât de numeroşi, încât reuşeam să găsim destule lucruri pe care să le punem bine. în altă parte, aşa ceva era imposibil. A fi solidar era un lux pe care puţini şi-l puteau permite; un dumicat dat cuiva era o îmbucătură mai puţin pentru tine...

Cum îi priveau ceilalţi deţinuţi din lagăr pe membrii Sonderkommando?

N-am avut niciun fel de contact cu ceilalţi prizonieri din lagăr, aşa că nu am de unde să ştiu. N-am fost niciodată trimis să aduc
>
cazanul cu supă şi n-am fost niciodată în lagărul pentru femei. în schimb, am aflat mai târziu că unii ne invidiau pentru ceea ce presupuneau ei că am fi avut în plus. Alţii credeau că eram întrucâtva răspunzători pentru ceea ce se petrecea în crematoriu. însă e total fals: doar nemţii erau cei care ucideau. Noi eram constrânşi să muncim acolo, în timp ce colaboratorii sunt îndeobşte voluntari. Este important să rămână scris că noi n-am avut de ales. Oricine refuza era imediat ucis cu un glonţ tras

în ceafa. Pentru nemţi, nu era mare lucru: ucideau zece, alţi cincizeci soseau în locul lor. în schimb, pentru noi, era o problemă de supravieţuire, să ai ce mânca... Nu exista altă cale. Pentru nimeni. Şi-apoi, nu mai puteam raţiona corect, nu ne puteam gândi la ceea ce se întâmplă... deveniserăm nişte roboţi, mergeam înainte fără să gândim.

Astăzi, mi se întâmplă adeseori să-mi pun întrebarea: ce-aş fi făcut dacă m-ar fi obligat să ucid? Ce-aş fi făcut? Nu ştiu. As fi refuzat,

J î > ■

chiar ştiind că voi fi omorât pe loc?

V-aţi pus vreodată această întrebare pe când vă aflaţi încă în lagăr?

Nu, în lagăr, nu, niciodată. Acolo, nici măcar nu aveai posibilitatea să-ţi pui astfel de întrebări. Abia după eliberare au început să mă frământe aceste întrebări. Munca noastră era să-i ajutăm pe vârstnici să se dezbrace..., dar dacă ne-ar fi cerut să-i omorâm? Nemţii

>

erau în stare de toate perversiunile, doar să ne umilească. De pildă, ca amuzament, neamţul îi ordona tatălui

să-şi biciuiască fiul.

> ?

Dacă tatăl refuza, atunci era invers, îi comanda fiului să-şi lovească tatăl. Tatăl îi spunea el însuşi fiului să asculte, iar dacă cei doi refuzau, atunci erau amândoi biciuiţi, de multe ori până-şi dădeau sufletul. Aşa stăteau lucrurile, totul era făcut cu sadism. Trebuia să ai noroc să eviţi asemenea situaţii. Şi când nu aveai cum să le eviţi, atunci decizia era cumplită, nu mai erai propriul tău stăpân, nu mai controlai nimic.

Nu aveam de ales, trebuia doar să ne obişnuim. Chiar foarte rapid. în primele zile, reuşeam cu greu să înghit pâinea gândindu- mă la toate cadavrele pe care le atinsesem. Dar ce puteai face? Trebuia să mănânci... După două sau trei săptămâni, te obişnuiai şi cu asta. Te obişnuiai cu orice. Cum mă obişnuisem cu duhoarea morţii. După o vreme, nu mai simţeai nimic. Intrasem în carusel şi el se învârtea. Nici măcar nu ne mai dădeam seama, nu ne mai gândeam la nimic! în primele zece sau douăsprezece zile, am fost permanent şocat de enormitatea crimei, dar după

aceea încetezi să te mai gândeşti la asta. După prima zi, n-am reuşit să închid ochii toată noaptea. M-am gândit la această situaţie îngrozitoare, la felul în care mă lăsasem prins şi cum ajunsesem aici. Şi azi, continuă să mă frământe toate aceste întrebări.

Spre deosebire de mine, fratele meu n-a vrut niciodată să meargă în şcoli şi să le vorbească elevilor ca martor al celor întâmplate. îmi spune de multe ori: „Gândeşte-te, dacă mi se întâmplă mie să cred că aşa ceva nu a putut exista, c-a fost vorba de un coşmar! Atunci, închipuie-ţi ce-ar gândi alţii!”. în ceea ce mă priveşte, consider că ăsta este motivul pentru care cei care pot povesti trebuie s-o facă, tocmai fiindcă e atât de imposibil de imaginat. Noi, cei din Sonderkommando, poate că am avut condiţii de supravieţuire cotidiană mai bune decât ale celorlalţi. N-am suferit la fel de mult de frig, am avut mai mult de mâncare, am avut de suportat mai puţină violenţă, însă am văzut ce-a fost mai rău, ne aflam în crematoriu cât era ziua de lungă, în inima iadului pe pământ.

Şi dacă aţi fi avut posibilitatea să schimbaţi locul cu cineva din lagăr?

De îndată! Pe loc aş fi făcut-o. Fără să stau pe gânduri şi să-mi spun că poate nu voi avea ce mânca. Aş fi făcut-o imediat, fără o clipă de ezitare, cu riscul de-a muri lent de foame. Deşi ştiu cât de grea e povara foamei şi suferinţa atroce pe care o provoacă, puţin miar fi păsat. Chiar şi-n timpul „marşului morţii” şi după aceea, în lagărele spre care am

fost evacuat şi unde am suferit ca oricare alt deţinut, m-am simţit uşurat la gândul de a fi plecat de la crematoriu.

Nu v-aţi gândit niciodată serios să evadaţi?

Nu, era imposibil, mai cu seamă pentru un membru al Sonderkommando. întreaga lume era sub ocupaţie şi atunci unde să mă fi dus? Nu vorbeam poloneză, iar riscul de a fi denunţat de ţăranii polonezi era prea mare. Cât am fost eu la Birkenau, singurii care au încercat să evadeze au facut-o fără premeditare, când s-a ivit o ocazie excepţională. Bineînţeles, mă refer la Errera, însă el a fost prins şi ucis.

Vi se întâmpla să vorbiţi despre viitor sau să vă gândiţi la viitor?

Nu, singurul meu orizont era momentul când urma să fiu ucis. Unii spun că au rezistat fiindcă nu şi-au pierdut speranţa că vor fi eliberaţi într-o bună zi. însă eu nu mă

>

gândeam că aş putea scăpa vreodată din infernul acela. Nu cred ca vreun om din Sonderkommando să fi păstrat o speranţă atât de naivă. Nu exista nicio cale de a scăpa de acolo. Poate doar o minune... însă nimeni nu mai credea în miracole. Mergeam înainte, zi de zi, ştiind că se apropie sfârşitul.

Totuşi, în ciuda a toate, se strecura uneori în noi un firicel de speranţă, ca atunci când am aflat de atentatul împotriva lui Hitler. în ziua respectivă, nemţii parcă înnebuniseră de furie, însă, în noi, asta a trezit un vag licăr de speranţă. Sau când aflam că un apropiat de-al nostru este încă în viată. Ca în ziua când am

>

văzut-o, sau am crezut c-o văd, pe sora mea... în ziua respectivă, mă aflam din

întâmplare la Crematoriul II. Mi se întâmpla să trec pe acolo când nu era rândul meu să lucrez, fiindcă voiam să mă alătur prietenilor mei din Grecia. Crematoriul II dădea spre lagărul pentru femei. în acea zi, stăteam sprijinit în coate la fereastră, absorbit de gânduri, când mi s-a părut că zăresc silueta surorii mele stând cu faţa spre mine, în spatele gardului din sârmă ghimpată dinspre lagărul pentru femei. Privind retrospectiv, nu ştiu dacă am recunoscut-o sau dacă doar mi-am dorit s-o recunosc. Acceptasem deja ideea că nu aveam să le mai revăd vreodată pe mama şi pe cele două surori mai mici. însă păstram speranţa că sora mea mai mare, Raşela, fusese trimisă la muncă. Mă gândeam de multe ori la ea, aşa cum s-a întâmplat şi-n ziua aceea, în timp ce mă uitam pe fereastră spre lagărul pentru femei. Era spre sfârşitul zilei, soarele se retrăsese făcând loc unei lumini cenuşii, ceata obişnuită de la Birkenau ştergea contururile, când, deodată, am zărit o siluetă. Eram prea departe să pot distinge clar, însă mi s-a părut c-o recunosc pe sora mea. Am

strigat: „Raşela!!!” Ecoul mi-a purtat vocea şi ea mi-a răspuns în ladino: „Da. Cine e? Shlomo! Shlomo! Ce faci? Cât mă bucur să te aud!” Nu puteam vorbi prea mult, şi-atunci i-am spus să se întoarcă a doua zi în acelaşi loc şi la aceeaşi oră, că am un pachet pentru ea. într- adevăr, a doua zi, la aceeaşi oră, aceeaşi siluetă s-a apropiat. Pregătisem să-i arunc o bocceluţă cu câte ceva de-ale gurii şi câteva obiecte care-i puteau fi de folos în lagăr. Din nou, am convenit să ne regăsim a doua zi. Şi la fel am făcut timp de cinci sau şase zile. Dar, într-o seară, ea n-a mai apărut şi mi-am zis că fusese transferată sau, mai rău, trecuse prin triere. De atunci, nu am mai ştiut nimic despre ea.

Când am revăzut-o pe sora mea, mult mai târziu – trecuseră doisprezece ani de la eliberare – locuia cu soţul ei, Aaron, în Israel. M-am dus s-o vizitez la Haifa. în taxiul care ne ducea la ea, am început să plâng. în doisprezece ani câţi trecuseră de la deportarea mea, nu plânsesem niciodată... de fapt, o singură dată, de furie. Insă, brusc, emoţia de a-mi revedea sora a făcut să tâs- nească la

suprafaţă tot veninul pe care-l acumulasem în toti aceşti ani. Nu conteneam să vorbesc şi să plâng. Cât despre sora mea, ea nu scotea o vorbă. Ţinusem în mine toată durerea... mama... tot ceea ce văzusem! Când mi-am revenit cât de cât, i-am vorbit de istorioara cu pachetele aruncate peste gard. Nu ştia despre ce vorbesc. Mi-a spus că n-a rămas în lagărul pentru femei de la Birkenau. Şi eu care-mi asumasem atâtea riscuri pentru o femeie pe care n-o cunoşteam şi care se prefăcuse că e Raşela! Remarcasem atunci că vocea era puţin diferită, însă acolo totul era diferit... şi-apoi nu reuşeam să văd clar, nu vedeam decât o umbră. Şi totuşi, am fost fericit să ştiu că am putut-o ajuta pe acea femeie, sigur avea nevoie de tot ce i-am dat la fel de mult ca şi sora mea.

Vreun membru al Sonderkommando, din anturajul dumneavoastră, a recunoscut vreodată pe cineva din familia sa în camera de gazare?

Da, mi s-a-ntâmplat chiar mie... S-a petrecut cu puţin timp înainte de

izbucnirea revoltei, prin urmare, erau ultimele gazări în crematoriu. La sosirea unui grup de prizonieri triaţi la spitalul lagărului, mă găseam din întâmplare în camera unde se dezbrăcau detinutii. Trebuie să fi fost două sau trei sute de persoane şi toţi ştiau pentru ce sunt trimişi aici. Deodată, am auzit pe cineva strigând: „Shlomo!” Am fost surprins şi m-am întors să văd cine mă cunoştea. Apoi, vocea aceea a repetat: „Shlomo! Nu mă recunoşti?”. Privindu-l pe bărbatul care mi se adresase, l-am recunoscut într-un final pe vărul tatălui meu, Leon Venezia. Vocea i se schimbase şi era numai piele şi os. Fusese deportat odată cu mine, în acelaşi convoi, numai că, la triere, nu fusese ales pentru Sonderkommando. Mi-a povestit că lucrase la canalizarea de apă. Primise o lovitură la genunchi. Genunchiul i se umflase şi fusese dus la spital. Numai că spitalul nu era un loc unde să te faci bine, iar cine nu se vindeca pe cale naturală în câteva zile risca să fie trimis la triaj pentru camera de gazare. Din nefericire, este exact ce

a păţit şi el; fără îngrijiri medicale, genunchiul i s-a umflat şi mai mult şi l-au ridicat la momentul trierii. M-a implorat să merg şi să vorbesc cu SS-*Unterscharfiihrerul* care era de gardă, să încerc să-l conving să fie luat în Sonderkommando. M-am străduit să-i explic că n-ar fi servit la nimic, fiindcă eram toţi în aceeaşi situaţie. însă, el a insistat şi, ca să-l liniştesc, m-am dus totuşi să-l văd pe neamţ. Mi-a răspuns printr-un gest: *Ah! Das ist Scheißegal!*— M-am întors la Leon şi, ca să-i abat gândurile, l-am întrebat dacă-i e foame. Ştiam că de mult trebuie să nu fi mâncat mare lucru. Mi-a răspuns da, bineînţeles. Am dat fuga să iau de sub pat o bucată de pâine şi o conservă cu sardine şi am coborât în fugă pentru că nu doream să risc să fi fost deja... I- am dat tot. Nici n-a stat să mestece, a înghiţit tot ca pe apă, atât de înfometat era. Apoi, i-a venit şi lui rândul să intre în camera de gazare. Se afla printre ultimii şi neamţul a început să urle. L-am prins pe Leon de braţ, iar el a continuat să-mi pună toate aceste

întrebări care m-au dat peste cap tulburându- mă nespus: „Cât durează până mori? Suferi mult?”. Nu ştiam ce răspuns să-i dau şi atunci l-am minţit spunându-i că nu durează mult, că nu suferi. în realitate, să trăieşti între zece şi douăsprezece minute străduindu-te să inspiri aer e prea mult, însă i-am îndrugat minciuni încercând să-l liniştesc, să-l

> >

îmbărbătez. Neamţul a început să răcnească,

iar atunci ne-am îmbrăţişat şi el a intrat. A

> J 5 intrat ultimul, iar neamţul a trântit uşa după el. Colegii mei m-au susţinut şi m-au dus de acolo să nu fiu nevoit să-l văd când urma să se deschidă uşa camerei de gazare. Fusese deja îngrozitor să-l văd în halul ăsta. Când l- au urcat în faţa cuptoarelor, oamenii ne-au strigat pe mine şi pe fratele meu, pentru a rosti un

kadis înainte de a-i fi incinerat corpul.

A mai existat un episod despre care ţin să vorbesc. într-o zi, mă aflam la o scoală unde le povesteam copiilor prin ce-am trecut, când o fetită m-a întrebat dacă a ieşit cineva viu din camera de gazare. Colegii ei au râs de ea, ca şi când n-ar fi înţeles nimic. Cum să supravieţuieşti în aceste condiţii gazului letal studiat special pentru a ucide pe toată lumea? Este imposibil. Şi totuşi, oricât de absurdă poate părea, întrebarea ei era pertinentă, deoarece acest lucru chiar s-a întâmplat cu adevărat.

Puţini sunt cei care au fost martori şi pot vorbi despre acest episod, şi totuşi el e real, într-o zi, în timp ce lumea, ca de obicei, începuse să muncească după sosirea unui nou convoi, unul dintre cei însărcinaţi să scoată trupurile neînsufleţite din camera de gazare a auzit un zgomot ciudat. Nu era foarte surprinzător să auzi zgomote bizare, fiindcă uneori organismul victimelor continuă să emane gaze. însă, de data

aceasta, omul susţinea că zgomotul era diferit. Ne-am oprit din lucru şi am ciulit urechile, însă nimeni n-a auzit nimic. Ne-am zis că pesemne o fi auzit voci. Câteva minute mai târziu, s-a oprit din nou şi ne-a spus că de data asta e sigur că a auzit un horcăit. Am fost foarte atenţi şi am auzit şi noi un zgomot. Era un soi de scrâşnet. La început, sunetele se auzeau la distanţă unele de altele, apoi intervalul dintre ele s-a micşorat până s-a auzit ca un plânset continuu pe care noi l-am identificat ca fiind un plâns de nou-născut. Cel care îl auzise primul a dat fuga să vadă de unde provenea exact acel zgomot. Sărind peste trupuri, a găsit sursa acelor mici ţipete. Era vorba de o fetiţă de nici două luni, încă agăţată de sânul mamei ei, din care încerca zadarnic să sugă. Plângea pentru că nu mai simţea laptele curgând. Omul a luat bebeluşul şi l-a scos din camera de gazare. Ştiam că-i imposibil s-o ţinem cu noi. Imposibil s-o ascundem sau să-i înduplecăm pe nemţi s-o accepte. într-adevăr, imediat ce gardianul a văzut bebeluşul, n-a părut deloc tulburat că trebuie să ucidă un

sugar. A tras un foc şi
acea fetiţă care supravieţuise în mod miraculos gazului a murit. Nimeni nu avea cum să supravieţuiască. Toată lumea trebuia să moară, inclusiv noi: era doar o chestiune de timp.

în urmă cu câţiva ani, am avut ocazia să-i cer directorului unui mare spital de pediatrie din Roma să-mi spună dacă poate explica acest fenomen. Mi-a răspuns că nu este imposibil ca pe acel copil, aflat pe punctul de a fi alăptat, forţa suptului la sânul mamei să îl fi izolat, limitând absorbţia gazului letal.

Vă mai amintiţi de alte chipuri, de alte persoane pe care le-aţi întâlnit întâmplător înainte să moară?

Da, îmi amintesc de un bărbat în jur de patruzeci de ani care a fost adus într-un convoi de deportaţi aduşi din Belgia. Se afla în sala de autopsie, aşezat pe lespedea din piatră. L-am văzut din întâmplare, trecând prin faţa încăperii a cărei uşă rămăsese întredeschisă. Am văzut imediat că o parte a feţei şi gâtului său era deschisă, sfâşiată, sângerândă. De cum m-a văzut, mi-a

spus în limba franceză: „Vreau să mor”. „Ce-aţi făcut?”, l-am întrebat arătând spre capul lui. Mi-a explicat că a încercat să se sinucidă cu o lamă de ras, în tren. I se vedea carotida, însă nu-şi atinsese venele importante, iar tăietura nu era mortală. Nemţii îl plasaseră acolo aşteptând să se ocupe de cazul lui. Presupun că l-au executat puţin după aceea. Nu l-am mai revăzut.

Vă referiţi la sala de autopsie a Crematoriului II?

Nu. E adevărat că sala de autopsie se afla în Crematoriul II. în Crematoriul III, care era identic, însă construit în oglindă, sala de autopsie servea în realitate la topirea aurului. Exista o masă şi, de regulă, doi evrei cehi specializaţi în topirea aurului făceau lingouri din bijuteriile şi dinţii din aur recuperaţi de la victime. în această sală l-am văzut pe bărbatul acela.

N-am intrat niciodată în adevărata sală de autopsie din Crematoriul II pentru că n-am avut niciodată un motiv deosebit să intru acolo. Totuşi odată, pe când mă aflam în Crematoriul II, a fost

adus un ofiţer rus pentru a fi analizat de dr. Nyiszli, medicul evreu ungur care era asistentul lui Mengele. Erau prezenţi pentru a asista la autopsie numeroşi ofiţeri SS. Presupun că era şi Mengele printre ei, însă nu ştiam cum arată şi nu l-aş fi recunoscut. Când au sfârsit, a trebuit să luăm cadavrul pentru a-l duce în sala cuptoarelor. Bietul om, rămas deschis, avea matele ieşite afară. Nu ne mai impresiona nimic, însă să-i vezi intestinul târât pe jos, întinzându-se pe şase sau opt metri, această imagine ne-a marcat.

îmi amintesc şi de momentul în care a sosit un convoi neobişnuit cu italieni. Presupun că erau italieni, i-am văzut doar sosind la rampă, n-au fost trimişi în crematoriul la care eram. Din fericire, aş putea spune, fiindcă mi-ar fi fost greu să văd italieni sau greci trimişi la gazare în crematoriul meu. Am dedus că sunt italieni, din cauza faptului că acel convoi era însoţit de soldaţi care purtau fesul, ciucurele şi muscheta caracteristice uniformei militare italiene. La sosirea trenului, nemţii n-au deschis imediat uşile

pentru a-i lăsa pe deportaţi să coboare. Aceştia au rămas în tren, în timp ce nemţii au adunat soldaţii italieni, câte douăzeci sau douăzeci şi cinci în rânduri de câte doi. I-au trimis pe Lagerstrasse. Nu ştiu ce-au păţit, însă presupun că s-au alăturat prizonierilor de război, doar dacă n-au fost cumva executaţi. N-am mai auzit niciodată vorbindu-se despre ei. De-abia după plecarea lor, deportaţii evrei au fost lăsaţi să coboare din tren şi au fost trimişi la moarte într-unul din celelalte crematorii.

Aţi văzut ţigani în crematoriul unde vă aflaţi?

Deloc. N-au fost trimişi la crematoriul meu. Mă gândesc că după lichidarea lagărului pentru ţigani, toţi au fost trimişi la Crematoriul IV spre a fi gazaţi. — Totul s-a sfârşit în cursul unei singure nopţi. Chiar dacă crematoriul în care mă aflam era foarte aproape de lagărul lor, n-am văzut şi n-am auzit nimic când a fost închis acest sector.

De altfel, n-am văzut neevrei gazaţi. Am aflat că ţiganii au fost trimişi la

camera de gazare, dar nu i-am văzut cu ochii mei. Singurii neevrei pe care i-am văzut la crematoriu erau rusii care se aflau cu noi în Sonderkommando, însă ei nici măcar nu munceau. Odată, am întâlnit în incinta crematoriului o tânără poloneză care nu era evreică. Era o tânără care luptase în Rezistenţă, arestată pentru a fi aruncat în aer un tren, sau pentru că încercase s-o facă, nu ştiu exact. A fost prinsă în viaţă şi escortată la crematoriu. Nemţii au lăsat-o în camera unde se afla coşul de fum, cât au stat să se

gândească ce să facă cu ea. Am intrat întâmplător şi am văzut-o stând la fereastră. Când m-a văzut, a început să ţipe la mine în poloneză, cu un aer îngrozit: *Zyd!*— Am priceput că nu-i simpatiza prea mult pe evrei... Atunci n-am insistat, am închis usa şi f 5 5 am lăsat-o în pace. Aş fi vrut s-o ajut, însă nu părea să fie de acord. Nu ştiu ce a păţit după aceea, însă e foarte probabil că a fost executată cu un glonţ în ceafă.

Care erau relaţiile cu prizonierii polonezi neevrei?

La Birkenau nu m-am intersectat cu adevărat cu ei, cu excepţia acelui kapo din perioada de carantinare. în schimb, ştiu că pregătirea revoltei Sonderkommando s-a făcut în coordonare cu Rezistenţa poloneză din lagăr şi din exterior. însă circula printre noi zvonul că luptătorii din Rezistenţă aflaţi în afara lagărului tărăgănau lucrurile cât de mult puteau şi profitau ca să ceară încontinuu tot mai mulţi bani pentru a cumpăra arme. Cert este că nu conteneau să amâne momentul declanşării revoltei. Pentru noi, fiecare zi pierdută corespundea unui număr de alte sute de victime şi apropierii tot mai sigure de sfârşitul nostru. Pentru ei, fiecare zi scursă însemna o acumulare de fonduri necesare înarmării Rezistentei şi tot mai multe speranţe că vor fi salvaţi de trupele sovietice care avansau. însă dacă i-am fi aşteptat pe ruşi, revolta n-ar mai fi avut loc înainte de luna decembrie: de-abia atunci a fost momentul când am început să auzim tot mai aproape tirurile de artilerie.

— „Tu!” (în germ.).

[52] Denumirea în limba polonă a localităţii Auschwitz (n. red.).
— „Domnul nostru” (în ebr.), denumire ebraică târzie dată lui Dumnezeu, înlocuind doar onomastic pe Iahve, nu privind şi cultul (Ion M. Stoian, *Dicţionar religios,* Editura Garamond, Bucureşti, 1994) (n. red.).
— „Nu-mi pasă!” (în germ.).
— Primii ţigani deportaţi la Auschwitz-Birkenau au ajuns în lagăr la începutul lunii decembrie 1942, înainte chiar de publicarea decretului lui Himmler care prevedea deportarea ţiganilor la Auschwitz-Birkenau (16 decembrie 1942). începând din februarie 1943, au fost internaţi sistematic în lagăr, fără a trece prin triere, şi menţinuţi în sectorul Bile *{Zigeunerlager:* lagăr pentru familiile de ţigani). în 22 martie 1943, o primă *Aktion* a dus la moartea a o mie şapte sute de ţigani suspectaţi de a fi bolnavi de tifos. Alţi cinci sute au fost gazaţi în luna mai. în perioada mai-august 1944, mulţi ţigani au fost transferaţi în lagăre din interiorul Reichului. Cei rămaşi (2 897 de persoane) au fost exterminaţi în camerele de gazare de la Birkenau în noaptea de 2 spre 3 august 1944, în timpul închiderii *Zigeunerlager.*
— „Evreu!” (în polonă).

CAPITOLUL V

Revolta Sonderkommando şi desfiinţarea crematoriilor

Ideea de revoltă exista cu mult înainte

ca eu să ajung în lagăr. A rezistat diverselor trieri numai datorită anumitor kapo, cum au fost Lemke şi Kaminski, care erau aici de multă vreme şi şi-au asumat organizarea revoltei. Kaminski era şeful tuturor kapo din crematorii, dar mai era şi principalul creier al revoltei şi un om pe care toată lumea îl respecta. împreună cu câţiva alţi kapo, a reuşit să aranjeze contacte cu exteriorul şi să coordoneze un mic grup de persoane implicate în organizarea revoltei. Contactele aveau loc, după cum am mai spus-o, fie în momentul când se duceau să aducă supa, fie în secţiunea pentru femei a lagărului la care unii membri ai Sonderkommando aveau acces în mod excepţional. Ei transmiteau banii care treceau prin mai multe mâini înainte să ajungă la luptătorii din Rezistenţă aflaţi în afara lagărului. Unul dintre cei care stabileau aceste contacte se numea Alter. Era un evreu polonez masiv şi foarte pretenţios cu care m-am bătut o dată din cauza unei şepci pe care refuza să i-o restituie prietenului meu. N-am aflat decât mai târziu de ce se ducea

atât de des în sectorul femeilor şi la bucătărie. în realitate, mergea să recupereze pulberea explozivă pe care i-o procurau unele dintre deţinutele evreice care munceau în fabrica din apropierea lagărului.—

Eram prea tânăr şi ajunsesem de mult prea puţin timp pentru a fi pus la curent cu pregătirile. N-am fost informat, ca de altfel nici ceilalţi membri ai Sonderkommando, decât în ultimul moment. Habar n-am avut ce se petrece. Trebuia ca totul să rămână secret, pentru a evita situaţia în care unul dintre noi, mai slab din fire şi vulnerabil, s-ar fi putut duce să le raporteze nemţilor ce ştie, în speranţa că şi-ar putea salva pielea. Totul se petrecea în cel mai mare secret, iar kapo nu se încredeau decât în cei pe care-i cunoşteau bine. Abia cu două zile înainte de declanşarea revoltei devenise clar că se

>

pregăteşte ceva. însă nimeni nu îndrăznea să vorbească deschis despre asta. Plutea în aer, dar nu era nimic confirmat.

în ajunul zilei programate pentru izbucnirea revoltei (mi se pare că era într-o vineri, deşi ştiu că alţii susţin că era sâmbătă), am fost avertizaţi fiecare-n parte de kapo care răspundea de noi. Cea mai importantă parte a revoltei trebuia să aibă loc la Crematoriul II. în fiecare zi, în jur de ora şase seara, treceau prin faţa porţii Crematoriului II gardieni SS pentru a-şi ocupa poziţiile de peste noapte în turnurile de pază închise. Mergeau foarte relaxaţi, fără să se grăbească, cu mitralierele pe umăr, iar uneori îi puteai chiar auzi cum glumesc şi râd. Planul prevedea ca, în momentul în care aceştia trec, unii dintre noi să deschidă poarta, să-i atace şi să-i omoare, apoi să-i dezarmeze. Acest moment avea să dea semnalul revoltei în toate celelalte crematorii.

Totul fusese programat în cele mai mici detalii. în final, se hotărâse să nu se mai ţină cont de luptătorii din Rezistenţă aflaţi în afara lagărului, fiindcă refuzau să convină asupra unei date. în opinia mea, revolta a fost declanşată în acel moment de

Sonderkommando, fiind clar că urmau să sosească ultimele convoaie din Ungaria şi că, foarte curând, nu mai avea să rămână nimeni de gazat. Şi atunci ne venea nouă rândul.
Trebuia încercat totul, până la capăt. Chiar dacă speranţa era deşartă, eram cu toţii convinşi că mai bine era să acţionezi şi să fii ucis, decât să mori fără să fi încercat nimic.

Lemke ne-a spus să ne pregătim, fără să folosească cuvântul „revoltă”. Mi-a spus pur şi simplu: „Fii pregătit, vom face ceva să încercăm să plecăm din locul ăsta”.

Atunci, am pus deoparte o jachetă şi o pereche de pantaloni pe care să-i folosesc la momentul fugii. Ca regulă, trebuia să facem o gaură în dosul şi-n partea laterală a pantalonilor pentru a coase în locul lor o bucată de material reiat cu numărul de identificare. De această dată, n-am făcut gaura, pur şi simplu am cusut materialul reiat, astfel încât să-l pot scoate cu uşurinţă şi să trec neobservat odată ajuns în afara lagărului. Am ascuns aceste haine în

încăperea care servea drept depozit pentru cărbuni.

Aţi sperat că planul va funcţiona?

Da, bineînţeles, toată lumea a crezut-o. Speram nu atât că vom supravieţui, cât mai ales că vom face ceva; măcar să ne ridicăm, fiindcă aşa nu se mai putea continua. Era clar că unii dintre noi îşi vor da viata acolo. însă că muream sau nu, ceea ce trebuia făcut era să ne revoltăm. Nimeni nu-şi punea problema dacă planul avea să meargă sau nu, important era să facem ceva!

Revolta trebuia să izbucnească la sase seara, în ziua respectivă, spre ora două după amiază, a ajuns la rampă un convoi cu deportaţi. Erau foarte multi. în mod normal, în

decurs de mai puţin de o jumătate de oră de la sosirea convoiului, gardienii care însoţeau trenul ar fi fost înlocuiti de soldaţi SS din lagăr care deschideau vagoanele şi escortau prizonierii către *Sauna* sau la crematorii, însă, de data asta, nimic n-a mişcat, n-a venit nimeni. Nu înţelegeam de ce convoiul staţionează pur şi simplu acolo, de ce nu

se ocupă nimeni de el. Mai târziu, am aflat că un ofiţer SS şi doi subofiţeri s-au dus la Crematoriul IV şi au făcut apelul a două sute de oameni din Sonderkommando, strigându- i după numărul lor de înregistrare şi dându-le ordin să coboare. Cei care se pregăteau de revoltă şi-au închipuit că nemţii intraseră la bănuieli şi voiau să-i elimine înainte de izbucnirea rebeliunii. Nimeni n-a vrut să coboare.

Toate acestea le-am aflat mai târziu, de la unul dintre cei ce se aflau printre ei, pe nume Isaac Venezia (încă un Venezia, însă nici el nu se număra printre rudele mele) şi care a reuşit să ajungă până la crematoriul nostru. Eu nu l-am văzut, însă fratele meu mi-a relatat ce a auzit din gura lui. A spus că oamenii din Crematoriul IV incendiaseră saltelele, declanşând astfel revolta mai devreme, convinşi că cineva îi trădase. Se pare că au avut timp să ucidă trei nemţi înainte de a sosi întăririle. Au dat foc crematoriului şi au încercat să

evadeze. însă aproape toţi au fost ucişi pe loc.

De la crematoriul nostru se putea vedea o coloană de fum neobişnuit ridicându-se din

i

clădirea Crematoriului IV. însă eram prea departe şi lipsiţi de orice mijloace de comunicare pentru a înţelege ce se petrece. Un neamţ a dat alarma şi, în scurt timp, neam pomenit blocaţi în incinta crematoriului. Situaţia era exact aceeaşi în Crematoriul II, cu singura deosebire că mulţi încercau să fugă de acolo. Din păcate, n-au reuşit să ajungă prea departe.

Eu n-am văzut imediat ce se întâmplă. Lemke îmi spusese să cobor în subsol cu unul dintre ruşi şi să-l aştept pe gardianul neamţ. Era conform planului, însă nu mi-a spus ce am exact de făcut. Am coborât amândoi.

Rusul şi-a aprins o ţigară şi a scos un pumnal şi o toporişcă ascunse sub haine, pe care mi le-a arătat facându-mi semn să aleg. Am priceput imediat ce urma să se petreacă şi am ales toporişca. Mi se părea mai uşor să

lovesc cu o toporişcă. Nu făcusem niciodată aşa ceva, însă acum trebuia s-o fac, mi-am spus că toporişca îmi asigura o distanţă mai mare faţă de victimă decât pumnalul. Ţinând toporişca în mână şi tremurând de frică, trebuia să-l aştept pe neamţ să coboare. în ziua aceea, era de gardă paznicul căruia-i plăcea să ucidă oameni. Kapo trebuia să-i spună că se blocase la subsol o conductă de apă şi că trebuia să coboare să verifice. însă n-a mai coborât, probabil fusese prevenit în legătură cu ceea ce se întâmpla la Crematoriul IV şi ne bănuia că vrem să-i întindem o cursă.

Astfel am aşteptat mai bine de două ore, cu armele pregătite. într-un târziu, a coborât fluierând unul dintre colegi. Era semnalul convenit pentru a nu fi confundat cu gardianul. Ne-a anunţat că planul eşuase şi ne-a spus să urcăm cu ceilalţi. Totul era în fierbere. Nemţii ocupaseră deja curtea.

Ce ştiaţi despre ce se petrecea în acele momente în Crematoriul IV?

Nimic. Abia a doua zi am aflat ce se

petrecuse, căci soldaţii SS au încercuit crematoriul nostru, împiedicând pe oricine să iasă. Purtau uniforme militare şi mitraliere grele, ca şi când s-ar fi pregătit să plece la război. Lemke ne-a salvat viata ordonându-

ne să nu mişcăm. La Crematoriul II, cei care au încercat să evadeze au fost toti ucişi. Dacă

Lemke n-ar fi fost atât de ferm, şi alţii ar fi

încercat probabil să forţeze porţile. însă noi am rămas pe loc.

Soldatul SS care era de gardă la crematoriul nostru, şi care a fugit de cum a înţeles că riscă să fie omorât, s-a întors, susţinut de întăriri. L-a chemat pe rusul care de regulă se ocupa de întreţinerea bicicletei sale. în perspectiva revoltei, rusul dezumflase pneurile bicicletei pentru a-l încetini pe neamţ, dacă acesta ar fi vrut să dea fuga să informeze *Kommandantur—.* Când şi-a dat seama, neamţul, nebun de furie, l-a bătut pe rus de mai să-l omoare sub ochii noştri. Măcar eu eram recunoscător pentru un lucru: avusesem

timp, după ce urcasem de la subsol, să ocolesc crematoriul spre a-mi recupera hainele ascunse în sala unde erau depozitaţi cărbunii. Am rupt imediat numărul cusut, fiindcă dacă l-ar fi găsit intact şi cu numărul meu deasupra şi-ar fi dat imediat seama de intenţia mea de a fugi.

Am stat toată noaptea fără să mişcăm. N-au intrat la noi.

A doua zi, nişte nemţi au cerut să iasă treizeci de persoane pentru a continua munca întreruptă şi nefinalizată din Crematoriul II. Am hotărât să fac parte din acest grup de treizeci de persoane, pentru că pierdusem orice speranţă de a supravieţui altfel. Soldatii încercuiau în continuare crematoriul şi era doar o chestiune de timp până când ne-ar fi atacat, dacă nu ieşeam de bunăvoie. Contrar bănuielilor mele, nu ne-au omorât pe loc. Am fost trimişi la Crematoriul II. Acolo, doi sau trei prizonieri care nu încercaseră să evadeze şi erau încă în viată

ne-au povestit ce se întâmplase. La momentul respectiv, încă nu ştiam că

ceilalţi, cei care încercaseră să scape, fuseseră deja capturaţi şi lichidaţi cu toţii. Ne-au spus ce păţise Karol, acel kapo criminal de drept comun care, pe cât se pare, a fost cel care îi turnase şi dezvăluise planul revoltei. L-au lovit şi l-au aruncat în furnalul de incinerare, îmbrăcat cum era.

Ne-am reluat munca de incinerare a corpurilor rămase în camera de gazare. Seara ar fi trebuit să vină schimbul să ne înlocuiască. Numai că am muncit treizeci şi sase de ore încontinuu, fără să-i pese cuiva. într-un târziu, ne-au permis să ne ducem sus şi să ne odihnim. Atunci, au fost aduse şi aşezate în curtea crematoriului trupurile deţinuţilor evadaţi, pentru a fi apoi cărate la cuptoare şi incinerate. însă alti deţinuţi sunt cei care-au

I > >

făcut-o. N-au vrut ca oamenii din Sonderkommando să incinereze cadavrele colegilor lor, temându-se ca acest lucru să nu provoace o nouă rebeliune. Mai târziu, ultimele persoane care au refuzat să plece de la Crematoriul III deodată cu mine au fost

transferate la Crematoriul II şi ni s-au alăturat.

Crematoriul III nu a mai fost folosit începând din acel moment şi a fost dezafectat la puţină vreme după încheierea revoltei. Crematoriul IV era deja scos din funcţiune, fiindcă cei din Sonderkommando reuşiseră să-l arunce în aer la momentul revoltei. Era la început de octombrie şi doar Crematoriul II

continua să funcţioneze. însă nu în acelaşi i)
ritm ca înainte; convoaiele nu mai soseau cu aceeaşi frecventă.

Deci nu aţi suferit represalii reale?

Eram convinşi că aveau să urmeze, că nemţii ne foloseau, având încă nevoie de noi, şi că nu mai putea dura mult. Nu ştiu câţi oameni mai erau încă în viată la crematoriile

J
IV şi V, însă probabil că nu puteau fi mulţi. Practic, eram singurii rămaşi în viaţă.

Nemţii au făcut lista viilor şi mortilor şi au

J > J >
ajuns la concluzia că lipseau două

persoane. L-au chemat pe Kaminski, *Oberkapo* al crematoriilor, pentru a afla de la el cine lipsea şi unde se aflau acele persoane. Era vorba de Ivan, un rus, şi de Karol, polonezul. Kaminski a trebuit să le explice ce se întâmplase cu Karol şi le-a spus că fusese incinerat. Au refuzat să-l creadă. Atunci, pentru a le demonstra că spune adevărul, a fost obligat să caute în cenuşă până când a găsit butonii metalici de la vesta pe care o purta Karol. Am aflat ulterior că, pe la patru dimineaţa, nemţii au venit să-l ia pe Kaminski. Nu l-am mai revăzut de atunci.

Totuşi, Ivan lipsea în continuare şi, pentru că nu era de găsit pe nicăieri, alarma a continuat să sune. într-un final, după două săptămâni, Ivan a fost descoperit ascunzându-se într-un sătuc. A fost adus înapoi, în viaţă, şi a fost ucis în crematoriu. Toţi ceilalţi ruşi au fost transferaţi în altă

J î 5 >

parte. Rămăseserăm singuri la crematoriu, iar nemţii au început să ne urmărească îndeaproape. De-acum nu mai aveam libertate de mişcare în

interiorul

crematoriului. Ba chiar au adus soldaţi nemţi ca întăriri, să ne supravegheze mai atent. Aceşti soldaţi intrau în curtea crematoriului pentru prima oară. Dintre ei, am remarcat un militar SS care părea curios să vadă ce se află înăuntru. A ezitat, probabil că nu avea dreptul să intre. Şi totuşi, a coborât, însă a revenit aproape imediat. Presupun că n-a mers mai departe de camera unde se dezbrăcau deportaţii. N-a văzut cadavrele. Voia să ştie, dar, în realitate, n-a văzut nimic.

în afara supravegherii mai stricte, nu v-au aplicat nicio altă pedeapsă?

După câteva zile, au venit la crematoriul nostru un ofiţer şi doi soldaţi. Au sunat î > i adunarea şi ne-au pus să intrăm câte cinci în sala cuptoarelor. în timp ce aşteptam în faţa uşii, eram cu toţii convinşi că aveau de gând să ne omoare. Nu auzeam ce se petrece înăuntru şi nu vedeam pe nimeni ieşind. Eu m-am aşezat la coadă printre ultimii. Ca de obicei, de altfel, fiindcă în cazuri de acest fel prefer să-mi las timp să

înţeleg ce se întâmplă, pentru a fi cât mai bine pregătit cu putinţă. Fumam ultimele ţigări pe care le mai aveam, de frică şi din disperare. Conveniserăm cu cei care trebuiau să intre înaintea noastră ca, dacă-şi vor da seama că vor fi ucişi, să ne avertizeze, începând să strige. Am fi reacţionat cumva, într-un gest disperat, fie şi ştiind că n-avem nicio şansă de scăpare, numai să nu ne lăsăm omorâţi ca oile.

După ce a venit rândul nostru să intrăm, ne-au ordonat să formăm patru grupe de câte cinci prizonieri şi să ne aşezăm în faţa cuptoarelor. Doi soldaţi SS stăteau în cele două colţuri ale încăperii, cu faţa spre noi. Ofiţerul era la mijloc şi dădea ordine. Ne-a pus să ne dezbrăcăm. Mi-am spus atunci în sinea mea: „Până aici mi-a fost, ăsta e sfârşitul!” Apoi ne-a comandat să ne aşezăm hainele într-o grămăjoară, la distanţă de doi metri în fata noastră. Am rămas astfel nemişcaţi, goi, asudând şi aşteptând să vedem ce are de gând să facă. în încăpere au intrat
doi nemţi care au început să percheziţioneze toate hainele. După

care, constatând că nu aveam nici cuţite, nici revolvere, şi nici arme de orice fel, ne-au ordonat să ne îmbrăcăm la loc. Şi am fost obligaţi să ne reluăm munca.

Spuneaţi că practic n-au mai venit alte convoaie. Şi atunci, ce făceaţi?

Spre sfârşitul lunii octombrie, a venit ordinul să începem distrugerea crematoriilor. Am continuat să muncim ocazional în Crematoriul II, când mai sosea, totuşi, câte- un convoi. Este crematoriul care a rămas cel mai mult timp activ, fiind folosit la incinerarea ultimelor cadavre. însă cel mai mult am muncit să demolăm celelalte crematorii. Ne-a luat multă vreme, fiindcă nemţii ne-au pus să demontăm şi să scoatem tot, bucată cu bucată. Structurile erau foarte solide şi fuseseră proiectate să reziste timp îndelungat. Ar fi putut foarte bine să dinamiteze clădirile, însă voiau să demonteze metodic interiorul întregii structuri: cuptoarele, uşile camerei de gazare şi tot restul. Iar acest lucru trebuia să fie făcut de membrii echipei Sonderkommando, noi fiind

singurii care aveam voie să vedem interiorul camerelor de gazare. în schimb, când a urmat demontarea structurii exterioare, au fost repartizaţi să îndeplinească această muncă alţi deţinuţi, printre care femei de la Birkenau şi bărbaţi aduşi de la Auschwitz I.

J > >

Din când în când, reuşeam să mă infiltrez în grupul celor care munceau afară, la distrugerea structurii exterioare. Asta mi-a permis să iau puţin aer curat şi să aflu veşti despre cei pe care-i cunoşteam. într-o zi, pe când mă aflam afară cu un grup pe cale să demonteze un turn de pază, mi-a intrat un cui ruginit în palmă. La început, durerea a fost suportabilă, numai că rana s-a infectat rapid. Durerea mi-a urcat pe braţ, până sub axilă, ganglionii s-au inflamat şi am început să simt o durere atroce. Am făcut febră, numai că cei din Sonderkommando nu aveau voie să meargă la spital ca restul deţinuţilor. Un medic evreu, membru al unităţii Sonderkommando, mi-a spus că rana

trebuia deschisă, ca să lase puroiul să iasă.

Aşa încât a luat un bisturiu şi mi-a spus să mă aşez pe un scaun. Trei sau patru bărbaţi m-au ţinut strâns, fiindcă, fireşte, nu mi s-a făcut anestezie. în timp ce medicul se pregătea să deschidă rana, am auzit tiruri de armă venind dinspre curtea crematoriului. Cei care aveau acces la fereastră s-au apropiat şi au văzut o camionetă cu cinci sau sase ruşi aduşi de la Auschwitz la crematoriul nostru. Socotind că urma să fie omorâti, rusii au sărit din camion şi s-au năpustit asupra soldaţilor. Erau depăşiţi numeric de nemţi şi au fost masacraţi, murind ca niste câini. îmi amintesc ce mi-a trecut atunci prin minte: „Sunt bolnav şi sunt ajutat să mă vindec, iar oamenii ăştia sănătoşi sunt măcelăriţi ca îi > animalele”.

Doctorul a continuat, mi-a deschis braţul şi am văzut o puzderie de stele în faţa ochilor! A ieşit o grămadă de puroi. Nu aveam bandaj să pansăm rana, dar printre lucrurile care au venit odată cu victimele am găsit nişte hârtie igienică. Şi asta mi-a servit drept bandaj, cu un

pic de apă de colonie în chip de alcool pentru dezinfectarea rănii. M-am pus pe picioare în câteva zile, căci eram încă destul de robust. Evident, nu puteam în niciun chip spune că sunt bolnav. Din fericire, munca nu mai era la fel de epuizantă, şi astfel am putut evita să-mi folosesc mâna şi să las să se vadă că am o problemă.

Aţi primit veşti despre persoane cunoscute?

Da, printre deţinuţii aduşi să muncească la distrugerea crematoriilor l-am regăsit pe cumnatul meu, care supraveghea un grup de prizonieri de la Auschwitz. Era un tâmplar iscusit şi, fiind în lagăr de multă vreme, reuşise să-şi găsească un loc care-i asigura anumite avantaje. Ar fi putut să nu vină să facă această muncă, însă şi el voia să înţeleagă ce se petrece în aceste clădiri şi să afle veşti despre noi. Reuşise s-o găsească pe sora mea şi chiar s-o pună la adăpost, găsindu-i un loc într-un kommando de croitorese. Când l-am văzut, l-am rugat să-i dea surorii mele un săculeţ pe care-l găsisem, cu câţiva

dinţi din aur...

îi găsisem scotocind prin curtea crematoriului. Ştiam că cei din Sonderkommando obişnuiau să ascundă diverse obiecte de valoare, îngropându-le. în ceea ce ne privea, deja nu mai aveam mare lucru, fiindcă nu mai soseau convoaie şi nu mai puteam pune destulă mâncare deoparte. Şi-atunci, am convenit cu un alt grec din Salonic, pe nume Shaul Hazan, să devină *Shutaf-ul* meu, adică „partenerul” meu în aceste căutări. Indiferent ce găseam, împărţeam automat la doi. Când unul căuta, celălalt stătea de pază. Aşa a găsit, în timp ce scotocea în pământ, un sac plin cu dinţi din aur. L-am ascuns imediat în alt loc. Din când în când, mergeam să luăm câte un dinte pe care-l schimbam pe o bucată de pâine.

Şi căutările mele au fost răsplătite. Mi-am amintit că unul dintre gardienii germani de la Crematoriul II avea mereu un câine lângă el. într-o zi, câinele s-a apropiat un pic prea mult de gardul electrificat şi a murit. Pentru neamţ, moartea acestui câine a

reprezentat o adevărată tragedie, pentru că viaţa unui câine era, în ochii lui, mai preţioasă decât viaţa a o mie de evrei. în ziua respectivă, s-a răzbunat pe noi şi nu ne-a lăsat o clipă de răgaz. într- un final, le-a dat ordin unor ruşi să împăieze câinele. Carnea câinelui n-a luat în totalitate drumul pubelei, fiindcă ştiu că unii deţinuţi au mâncat din ea. Până şi fratele meu a

[3] gustat-o.

Neamţul pusese să fie construită pentru câinele lui o cuşcă foarte frumoasă, în curtea

[3] [*]

Crematoriului II. Semăna cu o căsuţă de

[3]

cărămidă, având în fata intrării un covoraş. Şi cuşca trebuia să dispară, fiindcă trebuia distrus tot ce ţinea de crematorii. Am simtit o

[3] [3]

satisfacţie deosebită când am distrus cuşca

[3] [3]

aceea. Am luat un târnăcop şi m-am năpustit asupra ei. îmi venea să omor pe toată lumea, să nimicesc totul, căci tot ce puteam distruge

din acest loc mă făcea fericit, voiam să sfârşesc odată cu toate astea. Să distrug cât mai mult... Nu ştiam ce ne puteau face încă; dar cu cât distrugeam mai mult, cu atât mă simţeam mai bine. Acest câine a avut dreptul la mai mult respect şi confort decât noi. Eram fericit să-i distrug cuşca. Şi solul din interiorul cuştii era acoperit cu cărămizi. Le- am spart una câte una, până când am observat un obiect strălucitor ascuns sub pavaj. Am îndepărtat cărămizile şi am găsit o splendidă tabacheră din aur. Un mecanism lateral transforma tabachera în brichetă. Am deschis-o şi am găsit înăuntru o bancnotă împăturită de o mie de dolari. Nu mai văzusem aşa ceva! Am dat imediat fuga să-i arăt *Shutaf-ulm* meu descoperirea şi am ascuns-o împreună în altă parte în curte.

în ziua când l-am revăzut pe cumnatul meu, am hotărât să-i dau partea mea de pradă ca s-o ajut pe sora mea. M-am dus la Shaul să-l previn. A încercat să mă convingă să mă răzgândesc. Se temea să nu ne vadă cineva şi să ne găsească ascunzătoarea. Am insistat, iar el n-a

avut încotro şi a acceptat. Din păcate, a avut dreptate, fiindcă cineva ne văzuse şi când, mai târziu, s-a întors să-şi ia partea, n-a mai găsit nimic.

I-am dat surorii mele partea care-mi revenea din prada de dinţi din aur. Voiam s-o ajut să-şi asigure suficientă mâncare, să capete putere şi să nu se îmbolnăvească. Schimbasem deja tabachera pe două pâini rotunde, o bucata de cârnat şi cam asta a fost tot. Aceasta era valoarea unui dram de mâncare în lagăr... Cel puţin, asta ne-a ajutat să supravieţuim câteva zile în plus.

Pe atunci, puţinii care mai rămăseseră din Sonderkommando au fost nevoiti să se întoarcă să doarmă în lagărul pentru bărbaţi, când lucrările de demontare a crematoriului au ajuns la acoperiş. Prin urmare, am revenit în baraca izolată din lagărul pentru bărbaţi, exact acolo unde ne petrecuserăm primele nopţi ca membri ai Sonderkommando. Eram nici şaptezeci de suflete în baracă, aşa încât nu duceam lipsă de spaţiu, aveam unde să ne ascundem lucrurile. în continuare, ni se interzisese categoric să luăm

legătura cu ceilalţi deţinuţi. De regulă, gardianul SS ne însoţea până la intrarea în sectorul pentru bărbaţi al lagărului şi-l însărcina pe unul dintre noi să se asigure că nimeni nu iese din baracă. Dacă, în ciuda interdicţiei, vreunul ar fi ieşit, cel însărcinat cu supravegherea era la rândul lui aspru pedepsit.

În seara zilei de 17 ianuarie, gardianul SS ne-a însoţit în mod excepţional până la baracă şi ne-a spus că aveam interdicţie absolută de a ieşi. Chiar a adăugat, de parcă n-am fi ştiut deja: „Vai de cel care încearcă!”. Nevoia lui de a repeta ceva evident pentru noi ni s-a părut dubioasă. Cu atât mai mult cu cât, în ziua respectivă, întorcându-ne la baracă, ne-am intersectat cu numeroase şiruri de deţinuţi care ieşeau din lagăr ca şi când s-ar fi dus la muncă, deşi se însera (trebuie să fi fost în jur de şase seara). Pe drum, am reuşit să întreb discret pe cineva: *Was ist?*— Iar omul mi-a răspuns în şoaptă: *Evakuieren!*— Nu mi-a fost greu să înţeleg că, dacă toată lumea era evacuată, în afara membrilor Sonderkommando cărora li

se dăduse ordin insistent să nu se miste din loc, înseamnă că aveau de gând să ne prindă în cursă ca pe şoareci şi să ne lichideze. Am intrat în baracă, însă abia se îndepărtase neamţul că am ieşit cu totii şi ne-am alăturat

> 5 J Ï

discret grupurilor care ieşeau pe poarta lagărului...

S-au format mai multe grupuri de câteva mii de deţinuţi fiecare, fiindcă era imposibil să trimiţi pe toată lumea în acelaşi loc. Iniţial, am fost trimişi la Auschwitz I, pentru a ne alătura altor deţinuţi care erau şi ei pregătiţi să fie evacuaţi. Deja era târziu în noapte. La Auschwitz I, l-am regăsit pe fratele meu şi alte persoane pe care le cunoşteam, de pildă, pe losif Mano, vărul cumnatului meu, şi pe mulţi alţii. Fiecare dintre noi a primit pentru drum trei raţii de pâine cu un strop de margarină. De frică să nu mi le fure cineva, am preferat să le mănânc pe toate imediat, să am măcar asta în stomac.

Era iarnă pe deplin. Afară totul era îngheţat ori acoperit cu zăpadă. Era un

frig atroce, însă mă simţeam fericit, ştiind că urma să părăsesc acest loc şi, mai ales, fiindcă reuşisem să scap de lichidarea programată pentru cei din Sonderkommando. Din când în când, în cursul nopţii, trecea printre deţinuţi câte un neamţ urlând: Wer *hat im Sonderkommando gearbeitet?—.* Bineînţeles, nimeni nu-i răspundea. Au continuat să pună tot drumul această întrebare, căci alt mijloc de a ne depista nu aveau. în acea noapte, cea care a precedat „marşul morţii”, după cum 1-am numit, n-am dormit deloc. Nu era loc pentru toată lumea şi am petrecut noaptea înghesuit în ceilalţi, în picioare. însă am avut norocul să intru într-o clădire, spre deosebire de unii care au petrecut noaptea sub cerul liber.

A doua zi de dimineaţă, am părăsit Auschwitz. în coloana mea trebuie să fi fost cinci sau şase mii de persoane. Am mărşăluit zile întregi, tot câte cinci, în acel ger cumplit. Noaptea ne opream în câte un sat sau în vreun grajd şi trebuia să ne descurcăm cum puteam să ne găsim un loc convenabil de odihnă

măcar pentru o clipă. Cei mai descurcăreţi dintre noi reuşeau să găsească un locşor înăuntru, ceilalţi rămâneau afară. Mulţi au murit îngheţaţi de frig noaptea sau le-au degerat picioarele. Dacă nu mai puteau merge, erau omorâţi pe loc. Ne târâm picioarele, ne era sete, frig, foame..., însă trebuia să mergem, să mergem, să continuăm să mergem. Cei care se prăbuşeau de epuizare rămâneau în urmă şi erau executaţi de soldatii SS care închideau coloana. Detinutii erau forţaţi să arunce corpurile pe marginea drumului.

Asta a durat zece sau douăsprezece zile.

Aţi întâlnit civili pe drum?

Da, adeseori, deşi nemţii s-au ferit să ne ducă prin oraşe, preferând drumurile lăturalnice pe care se aflau doar ferme izolate. Locuitorii ne priveau trecând, cu siguranţă erau la rândul lor terorizaţi. Aş vrea să-i pot mulţumi cum se cuvine acelei bătrâne poloneze pe care am întâlnit-o a doua zi. Nea aruncat trei sau

patru pâini mari. M-am numărat printre norocoşii care au prins o pâine. Nemţii interziceau strict aşa ceva, însă când a putut, femeia le-a aruncat, apoi s-a îndepărtat.

M-am descurcat de multe ori şi am găsit tot felul de lucruri pe drum, altfel n-aş fi supravieţuit. într-o seară, spre exemplu, neam oprit într-un hambar. Intrând, am zărit o mică lucarnă pe jos. Am spart-o cu gândul de a trece prin ea. Trebuia să cobori, însă nu se vedea nimic. Le-am spus fratelui meu şi lui Iacob să mă prindă de mâini şi să mă coboare încet. Nu era foarte adânc, iar ceilalţi au coborât după mine. Ţăranul amenajase un mic beci la nivelul solului să pună la păstrare în nisip recolta lui de cartofi. De cum i-am văzut, ne-am aruncat pe ei şi i-am înfulecat.

Altă dată, am dormit într-un grajd, în fân. Locul era destul de mare, iar fânul ne-a ţinut cât de cât cald. Eram pur şi simplu morţi de oboseală şi fără putere, iar nemţii ne lăsau să dormim doar câteva ore şi ne puneau să pornim din nou la drum în zori. De astă dată, câţiva

dintre noi ne-am hotărât să rămânem ascunsi în fân, însă nemţii ne-au avertizat urlând că vor da foc hambarului după ce se pune coloana în mişcare. Ne-am grăbit să ne alăturăm celorlalţi, strecurându-ne în coloană.

După trei sau patru zile, am ajuns la o mică gară de ţară unde ne aşteptau trenuri cu vagoane deschise, de felul celor folosite pentru a transporta cărbuni. în tren, eram atât de înghesuiţi încât nu ne puteam mişca. Era imposibil să te aşezi. Ninsoarea ne sfichiuia obrazul în ritmul roţilor de tren. Astfel am continuat vreme de două zile, fără opriri şi fără să mâncăm nimic.

Era tot mai clar pentru toată lumea că, în cele din urmă, nemţii ne vor abandona undeva să nu le încetinim fuga. Cred că, din acest motiv, puţini dintre cei aflaţi în preajma noastră au încercat să evadeze. Deşi, în realitate, da, câteva persoane au încercat să scape când s-a ivit ocazia. Când trenul s-a oprit, un neamţ le-a dat voie să coboare să-şi facă nevoile. Mulţi

au profitat şi au fugit, însă nu ştiu unde s-au putut duce. Eu n-am făcut nicio încercare, fiind sincer convins că la un moment dat ne vor abandona în câmp deschis, pentru a putea fugi ei mai uşor din faţa trupelor sovietice. Şi-apoi, eram sigur că nu aveau unde să ne ducă. Nu am vrut să risc să fiu împuşcat încercând să evadez şi să fiu ucis înainte ca nemţii să ne lase liberi. Numai că momentul ăsta nu s-a ivit şi am petrecut încă patru luni pe câmp.

Au murit multe persoane în cursul „marşului” de evacuare?

Da, au murit enorm de mulţi oameni. însă nu-i vedeam neapărat, fiindcă oamenii cădeau din picioare de epuizare şi rămâneau la pământ până când erau executaţi de ultimii soldaţi SS din coloană. Sunt unii pe care am încercat să-i ajutăm când erau la capătul puterilor. Ca de pildă băiatul acela al cărui prenume l-am uitat. Fratele lui, Jacquot Maestro, era un tip isteţ şi simpatic, care ne-a transmis de multe ori informaţii în lagăr. Pe drum, băiatul a început să verse sânge. Ca să nu-l

abandonăm, eu şi încă unul l-am cărat, să-i dăm timp să-şi revină. Noi, cei care proveneam din Sonderkommando, aveam ceva mai multă forţă decât ceilalţi şi, pe cât ne stătea în putinţă, încercam să ne ajutăm prietenii.

În schimb, în vagonul meu, un tip pe care nu-l cunoşteam a murit lângă mine. Era un iugoslav, bietul de el începuse să semene cu un schelet. Murise, însă eram atât de înghesuiţi, încât cadavrul lui a rămas în picioare, sprijinit de mine şi de fratele meu fără ca măcar să ne dăm seama. Omul era mort, şi noi deveniserăm ca animalele. Primul meu reflex a fost să-l caut prin buzunare, cu ideea absurdă că poate păstrase ceva comestibil. N-am găsit decât o cruce de lemn pe care am păstrat-o spunându-mi că dacă, printr-o minune, voi ajunge să fiu din nou liber, voi putea fi primit mai bine de ţărani dacă vor crede că nu sunt evreu. Apoi, am reuşit să facem puţin loc, am întins cadavrul pe jos şi ne-am aşezat peste el. A doua zi, când trenul s-a oprit să se reaprovizioneze cu cărbuni, i-am spus neamţului că era un mort în

vagonul nostru. Am priceput că mi-a răspuns să-l arunc. însă, când l-am ridicat, ne-a spus: *Nein! Nicht hier. Später!—.* După ce trenul a pornit, a trebuit să aruncăm cadavrul peste marginea vagonului, fiindcă începuse să miroasă.

Trenul s-a oprit într-un loc unde şinele fuseseră bombardate şi a trebuit să

> continuăm pe jos încă o zi. Apoi, ne-au îmbarcat pe şlepuri de marfa pe Dunăre. Frigul era insuportabil, dar măcar aveam un acoperiş deasupra capului. Pentru prima oară după atâta timp, ne-au împărţit supă şi am petrecut noaptea pe şlep. A doua zi dimineaţa, spre ora cinci, ne-au pus să coborâm de pe şlep şi am traversat un pod pe care se afla un panou indicator către Linz. Aşa am ştiut că ne aflăm în Austria. în timp ce traversam oraşul, am văzut o femeie care- şi ducea gunoiul. Când am trecut pe lângă lada de gunoi, am urcat pe trotuar şi-am deschis rapid capacul. Am luat din zbor un pumn de coji de cartofi pe care le-am strecurat sub cămaşă. Şi alţii au încercat să

> J J

mă imite, însă i-a văzut un gardian care i-a lovit cu patul puştii. Am reuşit să păstrez şi să mănânc cojile de cartofi;

miroseau îngrozitor... însă era ceva de mâncare! Ceva mai încolo, am traversat un câmp cultivat. Cu picioarele încercam să scurmăm pământul, în speranţa că vom găsi resturi de recoltă. Am avut noroc, căci am reuşit să pun mâna pe un cartof întreg. Seara, am dormit lângă un coteţ de găini. Mai mulţi dintre noi ne-am străduit să prindem o găină, dar fără succes. Aş fi fost în stare să mănânc o găină crudă, dac-aş fi
prins-o! Totuşi, am găsit ouă pe care le-am înghiţit pe loc. A doua zi, am ajuns la capătul călătoriei. La Mauthausen.

---

[52] Roza Robota, care lucra în *Canada,* şi Ella Gärtner, care muncea la *Weichsel-Union,* au fost spânzurate de nazişti pentru că le dăduseră pulbere explozivă membrilor Sonderkommando.
—Centrul de comandă (în germ.).
—„Care-i treaba?” (în germ.).
—„Evacuarea!” (în germ.).
—„Cine a muncit în Sonderkommando?” (în germ.).
—„Nu, nu aici, mai încolo!” (în germ.).

CAPITOLUL VI

Mauthausen, Melk şi Ebensee

Nu ştiu exact în ce zi am ajuns la Mauthausen, însă cred că era la sfârşitul lunii ianuarie. Coloana noastră de deţinuţi a intrat în lagărul de concentrare pe imensa poartă principală. în dreapta porţii, se găsea un edificiu masiv pe care trebuia să-l ocoleşti pentru a ajunge la *Sauna.* Eram încă numeroşi, în ciuda victimelor decedate pe parcurs; a fost nevoie de două zile ca toată lumea să treacă pe la *Sauna.* însă, înainte de a pătrunde în incintă, nimeni nu ştia ce se află în clădire. Detinutii intrau câte cinci deodată, însă nimeni nu i-a văzut ieşind.

Am dormit afară timp de două nopţi, aşteptând să intru printre ultimii în *Sauna.* Eram cu fratele meu, cu verii mei şi cu alti

prieteni de la Auschwitz. Soldaţii treceau cu regularitate prin faţa noastră întrebându-ne: Wer *hat im Sonderkommando gearbeitet?.* Dorind să nu fim descoperiţi, i-am propus fratelui meu să ne dăm alt nume de familie.

În loc de „Venezia, urma să spun, dacă aş fi fost întrebat, că mă numesc „Benezia”. Fratele meu n-a vrut să-şi dea alt nume şi mi-a spus că poate ar fi mai bine să ne despărţim, dacă voiam să avem şanse mai mari ca cel puţin unul dintre noi să supravieţuiască.

în cele din urmă, am intrat şi noi; ne-am liniştit când am constatat că era vorba doar

de *Sauna,*[3] pentru dezinfectare. Era mai degrabă mică. Şi aşa cum făcusem în prima zi la Birkenau, a trebuit să ne dezbrăcăm complet, iar alţi deţinuţi ne-au ras pe cap şi pe tot corpul. Apoi, ne-au dat câte un număr, însă, spre deosebire de Auschwitz, numărul nu mai era tatuat; Auschwitz a fost singurul lagăr de concentrare unde prizonierii au fost tatuati. Ne-au dat un

fel de brăţară metalică

având o plăcuţă. Pe a mea, era scris numărul 118554. Era numărul meu de înregistrare de la Mauthausen. Când m-au întrebat cum mă cheamă, am răspuns „Benezia”, iar ei au înţeles greşit şi au trecut „Benetti”.

După ce am ieşit de la duşuri, ni s-a cerut să ne aliniem în şiruri de câte cinci, în zăpadă şi în ger, aşa goi şi uzi cum eram. A trebuit să aşteptăm până când ne-am adunat într-un şir de cincizeci de persoane şi abia apoi ne-am îndreptat încolonaţi spre baraca ce se afla undeva în spate şi în stânga. Şi dacă am fi fost îmbrăcaţi, frigul ar fi fost insuportabil. Goi puşcă, proaspăt ieşiţi de sub duş... Nimeni nu-şi poate închipui suferinţa. însă cel care ne însoţea a rămas impasibil, i-a aşteptat pe toţi şi ne-a forţat să nu mergem prea repede spre baracă. Văzută din exterior, nu se deosebea de cele care se aflau la Birkenau, cu singura diferenţă, dacă-mi aduc bine aminte, că trebuia să urci două trepte înainte de a intra. înăuntru nu se găsea nimic, nici măcar un pat.

Singurele puncte pozitive erau linoleumul de pe jos şi geamurile intacte ale ferestrelor care ne mai izolau întrucâtva de frigul de afară.

Ati rămas dezbrăcati şi aşa v-ati culcat?

Sigur. Goi şi îndesaţi unii în alţii ca sardelele, fiindcă nu era destul loc să încapă toată lumea. A doua zi de dimineaţă, spre ora zece sau unsprezece, au venit doi ofiţeri SS să ia cu ei aproximativ trei sute de persoane. Au făcut apelul strigându-ne în ordine alfabetică. M-am pomenit în grup cu cei doi veri Gabbai, însă nu şi cu fratele meu. în fine, ne- au trimis într-o altă baracă să ne dea ceva de îmbrăcat. Am primit şi o porţie de supă, apoi ne-au îmbarcat în nişte vagoane şi ne-au transferat la un alt lagăr: Melk.

Drumul n-a durat mai mult de sase sau

şapte ore. Barăcile erau diferite faţă de cele pe care le cunoşteam, în sensul că erau mai lungi. Apoi trebuia să urci câteva trepte ca să poţi intra. înăuntru erau dispuse în şir paturi supraetajate,

dar tot nu era suficient loc pentru toată lumea. Cei care nu reuşeau să-şi găsească un pat gol aveau probleme, pentru că nimeni nu voia să-şi împartă locul cu altcineva. Trebuia să te străduiesti să-ti faci loc în acest sistem, chiar dacă asta însemna să dai din coate. Nu reuşeam să-mi găsesc un loc în fiecare zi, însă, în general, mă descurcam destul de bine.

Munca era organizată în trei ture de câte opt ore fiecare (la care se adăugau alte două ore cât dura drumul până la şantier şi încă două ore retur). La întoarcere, mai erau tot atâtia oameni care dormeau şi era nevoie să

3 3

faci ceva ca să-ţi găseşti un loc. Şi trebuia să fii puternic să-l poţi împinge pe celălalt şi să-i iei locul. De aceea am spus că n-a existat solidaritate între noi. Dormeam pe un soi de saltea de paie, aşa îmbrăcaţi. Dacă ne-am fi dezbrăcat sau descălţat, s-ar fi găsit cineva să ne fure, de pildă, încălţările. Iar pentru a le recupera, trebuia să le răscumperi cu raţia ta de pâine.

în ce consta munca pe care o făceaţi?

Am muncit într-un kommando al zidarilor, pe un şantier care aparţinea unor civili austrieci. Munca pe care trebuia s-o facem în acest lagăr era să săpăm galerii în munte. Când ajungeam la locul marelui şantier, maiştrii chemau un anumit număr de persoane pentru un anumit tip de muncă. Cu cumnatul, verii şi prietenii mei, am reuşit să formăm un mic grup de cincizeci de persoane care ne cunoşteam între noi. Făceam în aşa fel încât să rămânem împreună şi de fiecare dată faceam acelaşi tip de muncă. Maiştrii şi ceilalţi supraveghetori erau austrieci, însă mai erau prezenţi pe şantier şi gardienii SS şi kapo. Grupul din care faceam parte trebuia să sape galeriile, ceea ce prezenta avantajul de a sta mereu în căldură, departe de gardienii germani care rămâneau afară. Din când în când, intrau civili austrieci care ne controlau. însă, în general, nu erau nevoiti să intre în munte ca să-şi dea seama

> 5

dacă lucrăm cu suficientă rapiditate. Era de ajuns să vadă ritmul în care ieşea din galerie

banda transportoare umplută cu pământ. A fost vorba de muncă forțată, așa că nu aveam i

parte nici de suficientă mâncare, nici de suficientă odihnă, însă, pe de altă parte, nu era o muncă istovitoare.

Dar cum se comportau în general cu voi civilii austrieci?

Nu ne dădeau ordine, ci doar instrucţiuni privind ceea ce avem de făcut. Aveau nevoie de mână de lucru, însă nu era problema lor dacă eram mai mult sau mai puţin rapizi în timp ce lucram. în mod sigur realizau că unii dintre noi erau atât de slăbiţi că abia îşi puteau ridica braţele. Uneori, ridicau tonul, însă n-au recurs la violenţă. în orice caz, e vorba de cei pe care i-am văzut. Cât despre alţii, nu ştiu.

Şi totuşi, într-o zi, n-am avut noroc. N-am reuşit să mă strecor în grupul meu obişnuit. Probabil că altcineva se strecurase în grup ca să evite o muncă mult mai grea. Astfel mi-a luat locul şi am fost obligat să merg să muncesc într-un alt kommando. M-am pomenit într-un grup care lucra în exterior, în afara galeriei. Munca era să ne

înhămăm la vagonete care transportau ciment. Ajungând lângă galerie, trebuia să urcăm cu vagonetul într-un lift, iar apoi să-l împingem pe şine până la locul unde se aflau deţinuţii care aveau nevoie de ciment. Această muncă era îngrozitor de grea.

M-am pomenit că trag de vagonet alături de un italian care nu era evreu. Nu l-am întrebat cum îl cheamă, singurul lucru de care-mi amintesc este că mi-a spus că e sicilian. Nici măcar nu ne trecea prin minte să vorbim între noi. Ce rost avea să-ti risipeşti energia? La un moment dat, am simţit cum vagonetul devine tot mai greu apăsându-mă pe spate. M-am oprit din tras, iar vagonul s-a oprit în loc. Italianul se prefăcea că trage însă, în realitate, mă lăsa pe mine să suport singur toată greutatea încărcăturii. M-am enervat, fiindcă nu se punea problema să fac singur întreaga muncă. Dacă lanţul de lucru ar fi fost

>

încetinit din cauza noastră, germanul sau un kapo ar fi venit să ne bată. Am repornit. în primii metri, greutatea s-a

echilibrat iarăşi, însă după câteva clipe, am simţit cum se lasă toată greutatea pe umerii mei şi nu m-am înşelat, căci oprindu-mă, s-a oprit şi vagonetul. Atunci chiar că m-am înfuriat şi 1am ameninţat că-l calc în picioare dacă mă mai lasă să duc greul de unul singur. Eram atât de nerăbdător să se sfârşească odată ziua aceea de muncă şi nu voiam să risc să mănânc bătaie din cauza lui! A doua zi, din fericire, am reuşit să mă alătur din nou grupului meu.

în acea perioadă a anului, a fost extrem de frig. Kapo care răspundea de baraca noastră voia să-i aducem la întoarcere lucruri care-i puteau servi drept combustibil să-şi încălzească cămăruţa în care stătea. în schimb, ne dădea un strop de supă în plus. Uneori, foloseam materialul gros în care era transportat cimentul, alteori aduceam bucăţi de lemn. Cum era interzis să intrăm în lagăr cu ceva, le făceam bucăţele şi ni le înfăsuram

cumva în jurul trunchiului, sub cămaşă. Asta ne ajuta să nu ne mai fie atât de

frig pe drum, fiindcă vântul rece se strecura mai greu pe sub hainele noastre, având această mică protecţie. însă, într-o zi, la intrarea în lagăr, grupul nostru a fost controlat de gardieni. Toată lumea şi-a descheiat cămaşa pentru a se debarasa de bucăţile de lemn, înainte ca nemţii să le găsească asupra noastră. Dacă am fi fost prinşi cu ele, ne puteam trezi cu o ploaie de lovituri, în chip de pedeapsă exemplară şi pentru ceilalţi. Au făcut acest lucru pentru a recupera lemnul şi a-l folosi pentru nevoile proprii.

Ce mâncaţi?

înainte de a pleca din lagăr, primeam un soi de ceai, bineînţeles fără zahăr, a cărui singură calitate era de a fi fost cald. în jur de unsprezece, un kapo anunţa ora la care se servea supa: supă de varză cu coji de cartofi. Cel care servea supa nu amesteca înainte în cazan, aşa că primii primeau apă chioară. Nimeni nu voia să fie printre primii. însă nici nu aveam de ales.

Mi s-a-ntâmplat o dată să mă număr printre primii care au primit supă. E o

amintire tare neplăcută. Eram eu şmecher şi puternic, însă de data asta mi-am luat-o. Kapo care servea supa era ungur şi ştiam că le dădea mai multă compatrioţilor lui, aşa că mam prefăcut că sunt şi eu ungur. *Magyar!—.* însă nu i-a fost greu să-şi dea seama după accentul meu că mint. în loc să-mi dea mai mult, m-a servit doar cu apă. Privind în gamela care nu conţinea nimic consistent, am simţit cum mă năpădeşte furia. „Cum de-am putut să decad atât de mult?”. Gândul că trebuia să aştept încă douăzeci şi patru de ore pentru a mânca m-a scos din sărite. M-am uitat în dreapta şi-n stânga şi am încercat să mă infiltrez discret în rând să capăt o altă porţie. însă când am încercat să mă strecor, ceilalţi deţinuţi m-au văzut şi au început să se agite şi să vocifereze: „Ei! Hei!”. Un kapo a văzut ce se întâmplă şi a început să alerge spre mine. Degeaba m-am străduit să mă alătur grupului de deţinuţi care mâncaseră deja, nu m-a lăsat să-i scap. Avea de gând să mă lovească şi m-a ajuns din urmă

ameninţându-mă. A zărit o lopată în drum, a luat-o şi mi-a dat o lovitură zdravănă în

J

spate. încercam să-mi protejez capul cu mâinile. Mi-a dat o a doua lovitură puternică. Dac-ar fi ţinut lopata cu cantul, cred că mi-ar fi spart capul. Mi s-a tăiat răsuflarea, şi de durere şi de furie. îl cunoşteam pe acest kapo şi ştiam că-i face plăcere să omoare deţinuţi.

îi r i î

Adeseori, la intrarea în lagăr, îi anunţa cu mândrie pe gardienii SS care ţineau socoteala intrărilor şi ieşirilor: „98+2”, ceea ce însemna că doi deţinuţi muriseră la muncă, fiindcă-i ucisese el însuşi pe acei bieţi oameni ajunşi la capătul puterilor. Era un polonez arian de care se temea toată lumea. Când a ridicat lopata să-mi aplice a treia lovitură, am reuşit s-o evit şi să mă îndepărtez de el în mare viteză. Dacă aş fi căzut, cu siguranţă mi-ar fi făcut felul pe loc.

în acea zi am plâns. Nu plânsesem niciodată cât am muncit în Sonderkommando, însă toată furia

acumulată a tâsnit din mine exact în acel

J >

moment. Nu plângeam nici de tristeţe (cum am plâns după război, când mi-am revăzut sora pentru prima oară), ci de furie, de amărăciune, din frustrare...

Câtă vreme ati rămas să munciţi la Melk?

Nu ştiu precis, însă din senin ne-au transferat la un sublagăr al Mauthausen: Ebensee. Au ales dintre noi un grup de două sau trei sute de persoane. Spre norocul nostru, micul grup pe care-l formaserăm a rămas neschimbat.

Trenul ne-a lăsat la poalele unui deal, iar lagărul se afla în vârful lui. Barăcile semănau cu cele de la Birkenau, având paturi supraetajate. Eram atât de mulţi, încât trebuia să dormim câte doi într-o „cuşetă”. Abia ne puteam mişca, atât de îngust era patul. De cele mai multe ori, nici măcar nu ştiai lângă cine dormi. Deja în baracă erau foarte mulţi francezi, în general neevrei, şi ruşi. Am nimerit în pat cu un rus care era foarte bolnav şi tuşea toată noaptea. Cu

siguranţă, din cauza lui m-am îmbolnăvit eu grav la eliberare.

Nu vorbeaţi între voi?

Ne vorbeam puţin, în orice caz, nimeni n- avea chef în mod deosebit să vorbească. Ne întorceam în baracă după o zi de muncă istovitoare, aveam creierul golit şi nu aveam nimic să ne spunem. Printre noi se aflau şi câţiva intelectuali. însă noi, forţa de muncă, ne pierduserăm de mult demnitatea.

Ca şi la Melk, munceam tot la săparea galeriilor în munte. Atâta doar că nu mai săpam în pământ, ci în piatră, iar în galerii era mult mai multă umezeală decât la Melk. Indiferent ce-am fi făcut, eram imediat jilavi. Nu exista niciun mijloc să te usuci. Ne întorceam în lagăr şi trebuia să ne culcăm cu hainele încă îmbibate de umezeală pe noi, fără să putem să le scoatem. Am avut norocul să nu fiu fortat să lucrez în aceste cariere decât douăsprezece zile. Ulterior, americanii au bombardat gara din Ebensee, iar prioritatea a devenit atunci folosirea detinutilor la reconstruirea şinelor de cale

> > > ferată.

În fiecare zi, trebuia să mergem pe jos până la gară, apoi luam un tren mic care ne ducea la locul unde fuseseră bombardate şinele, iar de aici mergeam încă un kilometru până la gara bombardată. Pe drum, treceam pe lângă un lan de răpită. Toţi detinutii încercau să ia cât mai multă posibil. Am fi mâncat şi iarbă dacă am fi găsit... Numai că gardienii au intervenit repede, interzicându-ne să ne apropiem de câmp. într-o zi, am întâlnit o ţărancă austriacă bătrână care spăla rufe într- o troacă. Pe măsură ce ajungeau în dreptul ei, prizonierii îi cereau apă. A umplut o găleată cu apă pe care a aşezat-o pe marginea drumului, astfel încât să putem bea când trecem. însă nemţii ne-au interzis să bem. Şi î i au lovit-o cu patul puştii pe bătrâna care a vrut să ne ajute.

Ajunşi la locul care fusese bombardat, trebuia să curăţăm terenul de moloz. Dacă

J

aveam noroc, găseam sub dărâmături câte un chiştoc de ţigară, sau vreun obiect pe care încercam pe cât puteam

să-l luăm cu noi în lagăr. Acolo, una dintre barăci, aflată în apropierea latrinei, devenise locul schimburilor dintre noi, locul unde făceam „afaceri”. Cei care nu munceau ajungeau acolo cu uşurinţă. în ceea ce ne priveşte,

puteam avea acces acolo doar seara, înainte de a se da stingerea. Ori de câte ori puteam, încercam să fac rost de un coltuc de pâine în schimbul unui chiştoc. Rusii erau foarte interesaţi de tot ceea ce se putea fuma. O dată, un rus a venit să mă vadă şi să-mi propună: *Olej!,* adică ulei, la schimb cu ţigările mele. Ştiam că ruşii dădeau orice numai să fumeze ceva, şi m-am întrebat ce putea însemna asta, fiindcă era de neconceput să ai ulei în lagăr. Mi-a făcut semne cu mâinile să-l aştept. Eram curios să văd în ce putea aduce uleiul, fiindcă nu se găseau nici sticle, nici saci. în cele din urmă, l-a adus într-o lampă de ulei de felul celor folosite la iluminarea galeriilor. Uleiul pe care mi l-a arătat era negru, dezgustător. A încercat să mi-l bage pe gât vrând să mă convingă că este ulei de măsline plin de vitamine, când de fapt era în mod

evident vorba de ulei de motor. „Să-l bei tu pe ăsta!”, i-am răspuns. E posibil ca unii să fi băut din acest ulei, tot aşa cum alţii au mâncat uneori *f 5* J
dintr-un fel de cremă albicioasă care se găsea în bucata de cărbune de Cardiff. în acest fel, şi-au distrus în mod cert stomacul.

Kapo care răspundea de noi era un neamţ mic şi deosebit de crud. într-o zi, când urma să se împartă supa, s-a apucat să lovească pe toată lumea fără deosebire, şi fără motiv. Unul dintre amicii mei, pe nume losif Mano (vărul cumnatului meu), a primit lovituri extrem de violente, mai ales în cap. Aproape că i-a spart capul şi nimeni nu s-ar fi aşteptat să supravieţuiască unei asemenea răni. Dar a trăit.

Acolo obisnuiam să rămânem fiecare în 1
grupul alor săi, fiindcă asta ne îmbărbăta şi ne mai întărea puţin. Singur, cădeai cu uşurinţă victimă cuiva. Chiar asta era să mi se întâmple într-o zi. Era la scurtă vreme după eliberare. Kapo ne distribuiau mai multă pâine. Trebuia să formăm grupe de şase

persoane şi fiecare grupă primea o bucată mare de pâine în formă de cărămidă. Când eram cu cumnatul meu ori cu alte persoane pe care le cunoşteam, nu era nicio problemă. împărţeam pâinea cât mai echitabil cu putinţă. însă, odată, m-am pomenit fără voia mea într-un grup cu cinci ruşi printre care era şi bolnavul cu care împărţeam cuşeta. Am priceput rapid că se puseseră de acord să mă tragă pe sfoară. De regulă, fiecăruia i se aloca un număr. Unul dintre bărbaţi, ţinând ochii închişi, stabilea partea care urma să-i revină fiecărui număr.

Acest sistem ne permitea să fim ceva mai corecţi şi să evităm ciorovăiala pentru fiecare bucată. însă, de astă dată, ruşii au insistat ca eu să mă întorc cu spatele. Când n-au mai rămas decât două bucăţi, una pentru mine şi una pentru cel cu care împărţeam cuşeta, am refuzat să mă întorc şi i-am spus să aleagă el bucata pe care o preferă. Ceilalţi au insistat să mă întorc, totuşi. Am refuzat şi i-am întins omului bucata care părea mai mare, înţelesesem că dacă m-aş întoarce, ar înşfăca imediat

ambele bucăţi de pâine. Situaţia nu se prezenta bine pentru mine, fiindcă erau toţi cinci contra mea. în mod sigur, hotărâseră să împartă între ei bucata mea de pâine. Nu mam înşelat; au profitat de o clipă de neatenţie din partea mea şi au luat cele două bucăţi. Totul s-a petrecut cât ai clipi. Am văzut că rusul care dormea cu mine ţinea încă în î

mână bucata lui. Ce puteam face? Gândul de a rămâne nemâncat era insuportabil. Atunci, i-am smuls cu un gest rapid bucata din mână şi am înghiţit-o pe nemestecate. în condiţii normale, încercam să mâncăm încet, îmbucătură cu îmbucătură, pentru a ne amăgi că mâncăm mai mult. însă în cazul de fată, era o situaţie critică. Rusul rămas fără

5 7 >

pâine s-a enervat şi a început să ţipe la mine.

Atunci a venit kapo şi a întrebat ce se petrece. Celălalt i-a răspuns smiorcăindu-se că îi furasem bucata de pâine. Fără să caute să se lămurească, kapo a început să mă lovească cu brutalitate. Am încercat să mă feresc şi

să-mi acopăr faţa, însă m-a izbit peste tot. în ciuda forţei cu care mă lovea, n-am simţit pic de durere. Singurul meu gând era la bucata de pâine cu care reuşisem să-mi umplu stomacul şi pe care nimeni nu mi-o mai putea lua înapoi! Această idee era de-ajuns ca să atenueze durerea loviturilor. într-un târziu, sa plictisit să mă mai bată şi a plecat să se ocupe de altceva.

Rusul care rămăsese fără pâine s-a dus la amicii lui să le ceară o bucată. Fireşte, nu i-au

dat nimic. Am împărţit în continuare amândoi aceeaşi cusetă fiindcă oricum nu aveam de ales. Nu putea face nimic să se răzbune pe mine: eram cu mult mai puternic decât el. Şi, de altfel, doar pe el trebuia să fie supărat.

Spuneaţi că aţi început să primiţi o raţie mai mare de pâine în ajunul eliberării. S-au schimbat şi alte lucruri în atitudinea oamenilor sau în atmosfera generală?

Kapo au devenit brusc mai puţin violenţi. Kapo care răspundea de baraca mea, neamţul mic şi rău care de multe

ori ne lovea gratuit şi fără motiv, a început să fie atent să nu şi-i pună în cap pe francezi şi pe ruşi. Simţea că se apropie sfârşitul şi se temea că vom dori să ne răzbunăm imediat ce vom fi liberi. Deodată, a devenit mai calm şi mai abordabil.

* J

Totodată, încerca să le dea o porţie mai mare de supă francezilor şi ruşilor.

într-o dimineaţă, în loc să plecăm la muncă, comandantul de la Ebensee ne-a ordonat să ne adunăm pe platforma centrală a lagărului. Trebuie să fi fost cinci sau şase mii provenind din vreo douăzeci de ţări diferite. S-a suit pe un podium. Alături de el se aflau interpreţi care traduceau în toate limbile. Ne-a transmis ceva de genul ăsta: „Ruşii şi americanii se apropie. însă nu vom permite ca acest loc să cadă în mâinile lor. în toiul luptelor, viaţa voastră va fi în pericol. Prin urmare, vă recomand să vă ascundeţi în galerii, pentru a evita să muriţi sub bombardamente“. Deţinuţii au strigat, în toate limbile, că refuză s-o facă.

V-a lăsat de ales?

Da, e ciudat când te gândeşti că ne-a întrebat. Ar fi putut pur şi simplu să ne forţeze să intrăm în galerii şi să ne arunce în aer dinamitând totul. însă ne-am fi răsculat şi s-ar fi ajuns la un adevărat măcel. Intrând în lagăr, soldaţii americani ar fi văzut urmele acestui masacru oribil. în plus, nu au mai avut timp să ne constrângă. Când comandantul a înţeles că ne opunem, şi-a adunat ofiţerii şi au părăsit lagărul. Dar asta nu însemna că suntem liberi, căci au fost înlocuiţi de soldaţi din Wehrmacht, aproape toti rezervişti destul de vârstnici. Aveau sarcina să ne supravegheze şi să ne împiedice să mergem să jefuim sătucul din apropiere, poate chiar să încercăm să ne răzbunăm. Cred c-am fi putut face măcel.

Sunteti cu adevărat convins?

Da, într-atât eram de înfometaţi! Cred sincer că, în momentul acela, eram capabili de ce-i mai rău. Povestesc tot ce s-a-ntâmplat şi nu vreau să ascund nimic, nici să mint.

Gardienii s-au aşezat pe poziţii şi i-au

aşteptat pe americani. Auzeam zgomotul luptelor în depărtare. Am aşteptat astfel o zi, nimic. A doua zi, tot nimic. Nu mai aveam nimic de mâncare. Insă puţini au încercat să evadeze, fiindcă era doar o chestiune de ore şi ar fi fost o prostie să rişti să mori când mai era atât puţin până la final. Şi totuşi, am mai avut de aşteptat încă patru zile până ce i-am văzut pe americani intrând în lagăr. între timp, reuşisem să pun mâna pe un sac cu cartofi rămas în chip miraculos în bucătărie. Ne-am organizat, prietenii mei şi cu mine, astfel încât să stea cineva în permanenţă aşezat pe sac pentru a-l apăra. Asta ne-a şi ajutat să suportăm mai bine aşteptarea până la venirea americanilor.

Americanii au sosit în sfârsit într-o dimineaţă, în jur de ora unsprezece. în primul tanc erau americani de origine italiană, însă nu pricepeam ce spun din cauza accentului lor sicilian. Din fericire, în al doilea blindat erau fiii unor imigranţi greci. Mi-au vorbit despre miile de morţi pe care-i găsiseră

în celelalte lagăre eliberate pe traseu. Ne-au spus că-i urmăresc pe militarii SS şi-i omoară ori de câte ori pot. Ne-au lăsat tot ce aveau de mâncare la ei, gumă de mestecat şi alte lucruri de acest fel, apoi şi-au continuat drumul.

în zilele care au urmat, au venit camioane să ne aducă mâncare. Primeam pachete ca cele de la Crucea Rosie, conţinând batoane de ciocolată, lapte praf, lucruri de primă necesitate, ţigări, zahăr şi prăjituri. însă, în general, abia dacă aveau răgaz să descarce pachetele. Prizonierii se năpusteau asupra lor, să prindă cât mai mult. în loc să le depoziteze într-o baracă şi să stabilească un sistem

echitabil de distribuţie, americanii au fost complet copleşiţi şi nu au îndrăznit să intervină contra noastră şi să facă ordine. As

> > fi preferat ca lucrurile să fie organizate mai corect, astfel încât cei mai slabi, cei care abia se mai ţineau pe picioare, să poată profita la rândul lor de toate acestea. Abia după câteva zile, am reuşit să ne

organizăm la limită. Mulţi au murit în aceste câteva zile, pentru că au mâncat prea mult sau prea puţin.

Şi voi, cum aţi făcut să vă limitaţi?

Sacul de cartofi ne-a ajutat să ne adaptăm treptat. Nu i-am mâncat pe toţi dintr-o dată, ci doar câte doi sau trei. Printre lucrurile aduse de americani se găseau conserve cu carne de porc pe care o amestecam cu cartofii. în felul ăsta, stomacul nu era prea agresat şi se reobişnuia treptat cu mâncarea. Mai trebuie spus că cei care fuseseră ca mine în Sonderkommando veniseră în lagăr cu

ceva rezerve asupra lor. Insă cumnatului meu, care petrecuse peste doi ani la Auschwitz, i se apropia sfârşitul. Când a ajuns la Ebensee, era deja într-o stare foarte proastă. Din fericire, a supravieţuit. După părerea mea, mai mult de jumătate din cei care au reuşit să supravieţuiască până la eliberare au murit în săptămânile care au urmat.

Ati încercat să vă răzbunaţi?

Da, mai ales pe kapo, deoarece nemţii

fugiseră deja sau fuseseră capturaţi de americani. în următoarele douăzeci şi patru ore după eliberare, a avut loc o adevărată vânătoare de kapo. Cel care mă bătuse în baracă a încercat să fugă, însă a fost prins de deţinuţii francezi. L-au bătut până l-au adus într-un hal fără de hal. Abia mai respira. Unul dintre francezi s-a aşezat peste el. Agita un pumnal şi, adresându-se celorlalţi în franceză, i-a întrebat: „Ce facem cu ăsta? îl omorâm?”. „SĂ-L OMORÂM !”, au strigat ceilalţi. Atunci şi-a pus genunchiul pe trunchiul acestui kapo şi i-a înfipt de două ori cuţitul în piept. Apoi, l-au apucat şi l-au aruncat în bazinul cu apă din apropiere, înainte de a-i arunca corpul în apă, unul

dintre ei a vrut să-i ia încălţările. Insă cel care J

părea a fi şeful le-a interzis să se atingă de orice era asupra mortului şi l-au aruncat în bazin aşa cum era.

în ziua în care au venit americanii, în timp ce întregul lagăr era cuprins de o mare agitaţie, l-am văzut trecând prin faţa mea pe arianul polonez care mă bătuse în mină. Fusese transferat la

Ebensee deodată cu mine şi continuase să terorizeze pe toată lumea. în ziua respectivă, era îmbrăcat în haine civile şi purta o taşcă cu cureaua trecută peste umăr, ca şi când ar fi intenţionat să plece discret. Zărindu-l, mi s-a urcat sângele la cap. Am revăzut scena în care puţin a lipsit să nu mă omoare. Am înşfăcat un băţ gros care se afla pe jos şi, cu bruma de forţă care-mi mai rămăsese, i-am tras o lovitură puternică în cap. A încercat să-şi apere capul cu mâinile, aşa cum făcusem şi eu în fata lui. Nişte ruşi î > î î) care asistau la scenă s-au apropiat. Le-am spus doar atât: „kapo”, arătând spre el. Fără să clipească, s-au aruncat asupra lui, i-au luat geanta şi l-au bătut. L-au lovit de atâtea ori, încât l-au lăsat mai mult mort decât viu. N-a mai trăit să vadă libertatea, iar asta mi-a dat o mare satisfacţie, pentru că a primit ce-a meritat.

După venirea americanilor, cât timp aţi mai rămas la Ebensee?

Am fost eliberaţi în 6 mai 1945 şi am rămas

> î

acolo până la sfârşitul lunii iunie.

Aproape două luni, fiindcă nu ştiam unde să ne

ducem. Francezii care au venit cu Crucea Roşie s-au organizat bine, astfel încât i-au preluat de urgenţă pe cei mai bolnavi dintre deportaţii francezi. Ceilalţi au fost repatriaţi cu camioanele în Franţa. Au fost primii care au organizat ceva. Italienii, nimic. Grecii, nici nu s-a pus problema.

Şi nu s-a dus nimeni în sat, aşa cum v-aţi aşteptat ?

Ba da, cum să nu. însă nu pentru a căuta răzbunare, ci după ceva de mâncare. Când ne-am simţit un pic mai bine, am mers spre sat cu câţiva prieteni. Nu ne-am dus direct în sat, ci prin împrejurimi, pe unde se aflau fermele mai izolate. Trecând pe lângă una dintre acele ferme frumoase, am zărit nişte găini libere. Ne-a venit ideea să luăm cu noi una şi să facem o supă care ne-ar fi ajutat să ne mai întremăm. însă, de cum am intrat în curte, a început să se agite cocoşul. Aveam mintea atât de golită, încât uitasem că găinile nu se lasă prinse precum câinii

pe care-i fluieri să vină la tine. Găinile fugeau de noi, iar cocoşul devenea tot mai agresiv. în cele din urmă, am văzut o găină rămasă în cuibar să facă sau să clocească un ou şi atunci am prins-o hotărât de gât. Cocoşul a vrut să mă atace. Un bătrân austriac a deschis usa casei

şi a ieşit strigând: *Was ist los?*[5]^. I-am răspuns: *Nicht ist!*^. Nu ştia prea bine ce să facă, însă cum îi era frică de noi, ne-a lăsat să plecăm cu găina lui cu tot. Am omorât-o şi am jumulit-o la râu. La întoarcerea în lagăr, am trecut prin satul Ebensee. Am remarcat imediat că localnicii erau îngroziţi la vederea noastră. Era de-ajuns să cerem ce doream şi ne dădeau fără să stea la discuţii. Se temeau

de noi ca de fiare sălbatice. Ne-am mulţumit

să cerem doar nişte fasole şi sare.

Revenind în lagăr, am reuşit să găsim un cuţit să scoatem măruntaiele găinii şi o oală în care s-o fierbem. A stat în oală timp de câteva ore, însă nu s-a fiert bine. Fumul a fost îngrozitor şi atunci

m-am simţit rău pentru prima dată. Am început să tuşesc şi să am puţină febră. încă nu mă simţeam bolnav, ci doar slăbit. După aceea, sănătatea mea s-a degradat rapid.

însă în primele zile, eram încă vioi. După trei zile de la venirea americanilor, am văzut intrând în lagăr un jeep american. Şoferul era singur. A coborât din maşină şi s-a îndreptat spre interiorul lagărului. Presupun că intrase din curiozitate, pur şi simplu să vadă cum poate arăta un lagăr pe dinăuntru. Imediat ce s-a îndepărtat, mi-am anunţat prietenii şi neam dus să vedem ce putem găsi în maşină. Tot ce era înăuntru era bun de luat: haine, ţigări, de toate. Am ridicat prelata care acoperea partea din spate, să văd dacă nu găsesc ceva interesant. în întuneric, am putut zări o ladă şi nişte conserve care se aflau la îndemână. Am luat tot ce puteam apuca şi am ascuns prin buzunare. însă deja nu mai eram singuri. Mulţi alţi prizonieri dintre cei mai vechi se apropiaseră când ne-au văzut. M-am strecurat printre ei să ies

din înghesuială, însă când mi-am băgat mâinile în buzunare, mi- am dat seama că nu mai aveam nimic. Tot ce puneam în buzunare luau ceilalţi fără să simt. Am fost dezamăgit şi furios că făcusem atâta efort degeaba. Mi-am croit atunci drum înapoi spre jeep, împingându-i pe toţi. Nu-mi păsa că-i înghiontesc, între timp ne transformaserăm toti în nişte sălbatici. Dar

? >

lada din jeep fusese golită. L-am zărit pe unul dintre prietenii mei lângă portieră. I-am spus în greacă să ia levierul şi să deblocheze portiera joasă din spatele camionetei. Bineînţeles, aceasta a căzut peste capetele celor aflaţi lângă ea. însă nimic nu mai conta pentru mine, eram supărat că nu reuşisem să păstrez nimic. în interior, într-un colţ, am zărit un sac voluminos. în loc să mă servesc din ce era înăuntru, am preferat să iau sacul cu totul să nu mai păţesc o nenorocire ca cea de dinainte. Toată lumea s-a aruncat asupra mea încercând să-mi fure sacul. Le-am spus cumnatului şi prietenilor mei să-i lovească astfel încât să-i îndepărteze şi

să putem păstra sacul doar pentru noi. în cele din urmă, am reuşit să-l punem la loc sigur, în mica baracă de care se folosiseră soldaţii SS, cea de la intrarea în lagăr.

Amicii mei au vrut să deschidem imediat sacul să vedem ce se află înăuntru. Eu le-am spus să aştepte, fiindcă voiam să văd cum avea să reacţioneze soldatul. L-am auzit când

>

se întorcea fluierând. Văzând toţi prizonierii strânşi în jurul maşinii, a scos pistolul şi a tras două focuri în aer pentru a alunga pe toată lumea. Apoi, a închis pur şi simplu portiera din spate şi a plecat. Abia atunci am deschis sacul. înăuntru erau mai multe cartuşe de ţigări Camei, Lucky Strike şi Marlboro şi chibrituri. Am scos o ţigară şi am trecut-o din mână în mână, ca pe o comoară minunată. De-abia apoi am aprins-o, însă era mult prea tare prin comparaţie cu chiştoacele artizanale cu care eram obişnuit. Am început să tuşesc violent, capul mi se învârtea din cauza tutunului şi a bolii care punea stăpânire pe mine. Am mai găsit în sac

nişte prosoape, o frumoasă caschetă şi două aparate de fotografiat, unul obişnuit şi un Polaroid. Am împărţit prada între noi. Singura problemă era să găsim o ascunzătoare sigură, dacă voiam să păstrăm toate astea. Ţigările erau ascunse sub o saltea, însă era imposibil să fie mereu cineva aşezat pe ea ca să le apere.

De fapt, lucrurile mi-au fost furate la scurt timp după aceea. Ştiam că Salvator Cunio (grecul ce ne servise drept interpret când am ajuns la Auschwitz şi care vorbea şi engleză şi germană) fusese trimis la gară pentru a comanda un grup de austrieci puşi la muncă de americani să strângă molozul din gară. Aceşti civili austrieci munceau aşa cum ne puseseră şi pe noi să muncim, fiind păziţi şi comandaţi de foşti deţinuţi, fericiţi de a-şi

> > J J J > î

putea savura astfel răzbunarea – însă, bineînţeles, totul se petrecea sub controlul americanilor. Prin urmare, m-am dus şi eu acolo, curios să văd ce se întâmplă. Mai bine n-aş fi coborât din pat în ziua aceea. Când mam întors,

cineva îmi furase toate ţigările, precum şi cele două aparate foto pe care le lăsasem în sac. M-am îndreptat spre un om bolnav care nu-şi părăsea niciodată cuşeta aflată chiar în fata cusetei mele. I-am cerut să-mi spună cine venise să-mi ia ţigările. S-a prefăcut că nu văzuse nimic, însă a fost de- ajuns să ridic puţin tonul că mi-a spus cine mă furase. Nu mi-a fost greu să-mi recuperez ţigările, însă nu şi aparatele de fotografiat pe care susţineau că le aruncaseră în lac.

J

Mai aveaţi încă destulă putere să fiţi convingător?

Da. Chiar dacă eram deja foarte bolnav, încă nu-mi dădeam seama. N-am ştiut că sunt bolnav decât atunci când americanii au vrut să ne transfere într-o tabără militară pe care o instalaseră cu acest scop precis. într- adevăr, locul în care ne aflam era mizerabil, iar americanii au considerat necesar să dezinfecteze totul, pentru a evita riscul de epidemii. Pentru a nu contamina locul în care urma să fim duşi, soldatii americani ne-au

> ' J

pus să facem duş şi ne-au stropit cu

DDT pentru a ne scăpa de păduchi. Apoi, trebuia să trecem prin faţa unui aparat cu raze X.

Dacă medicii vedeau ceva anormal, ne trăgeau într-o parte pentru îngrijiri. Am trecut şi eu pe la aparat şi mi-au spus să aştept, fără să-mi spună altceva. M-au reexaminat, apoi au confirmat că am ceva la plămâni. M-au dus imediat în cortul folosit ca spital. Paturile erau confortabile, cearşafurile albe erau imaculate. Pentru mine, era ca şi când aş fi dormit într-un palat. însă n-am rămas în acest loc decât câteva zile, fiindcă nu simţeam că aş fi bolnav şi voiam să

mă alătur prietenilor mei. Când am aflat că vor să plece în Israel, am ieşit din spital să plec cu ei. Nu aveam unde să mă duc în altă parte şi pe nimeni la care să mă-ntorc. Nu voiam să rămân complet singur, fără niciun cunoscut.

Stiati exact de ce boală sufereati?

Am aflat când a trecut pe la mine un prieten să mă viziteze. A luat fişa pacientului şi a citit: „TBC”. Eu nu ştiam ce este. Mi-a explicat el: „Tuberculoză, asta înseamnă că eşti bolnav la plămâni”. Nu m-am neliniştit, eram convins că mâncarea şi medicamentele

care mi se dădeau aveau să mă pună curând pe picioare.

Aşa că, după două sau trei zile, am spus că vreau să plec şi m-am alăturat prietenilor mei care se pregăteau să meargă în Palestina trecând prin Italia. Americanii ne-au dat în grija unor englezi şi astfel am plecat cu cinci sau sase camioane. De-abia atunci am început să mă simt cu adevărat foarte rău. Aveam dureri puternice. Camionul m-a lăsat împreună cu alţi câţiva bolnavi într-un spital din Udine, în nordul Italiei. Eram neliniştit la gândul că prietenii mei pleacă fără mine în Palestina. Un agent al *Haganah*— a venit să mă vadă la spital pentru a se asigura că pot pleca şi eu, de îndată ce sănătatea mi-o va permite. Atunci am rămas cu ceilalţi bolnavi care veneau toţi din lagărul Ebensee.

Mai târziu, am fost trimis la sanatoriul Forlanini. Eram unicul fost deportat de acolo, în mijlocul multor altor bolnavi suferind de tuberculoză. Am rămas din iulie 1945 şi până în noiembrie 1946 şi mi-am făcut multi prieteni adevăraţi.

Eram singurul care nu primea rude în vizită, însă toţi împărţeau cu mine ceea ce li se aducea de acasă. Acolo, spitalul pentru bărbaţi era peste drum de cel al femeilor. Când vorbeam de la fereastră, fetele mă strigau spunându-mi *bruno,* adică brunetul. Mi-a rămas acest nume şi toti m-au

cunoscut astfel. Nu voiam să-mi reiau prenumele, de frică să nu reînceapă totul. Şi atunci, în loc de Shlomo sau Salomone, care era prenumele meu oficial, am devenit „Bruno”.

Le-aţi povestit prin ce-aţi trecut în lagăre?

Nu. Nu am spus absolut nimic nimănui. Multă vreme, nimeni n-a ştiut că sunt evreu. Nimeni nu-ţi punea această întrebare, fiindcă abia dacă bănuiau existenţa lagărelor. Eram singurul evreu din acel spital. După ceva vreme, am fost contactat de o tânără evreică de la Delasem—. O chema Bianca Pinkerle şi

J

mergea prin spitale să întrebe dacă există persoane izolate, fără familie. Locuia la Trieste şi făcea drumul la două săptămâni doar pentru a mă vizita.

într-o zi, m-a întrebat dacă nu cunoşteam din întâmplare un anume Niccolo Saggi, şi el deportat la Auschwitz. I-am răspuns că nu-i ştiam după nume, dar că pot recunoaşte în

schimb chipurile. Data următoare, a revenit cu o fotografie. L-am recunoscut imediat pe acest om: era deosebit de înalt şi roşcat (chiar dacă atunci când l-am cunoscut nu avea păr, totuşi îţi puteai da seama). îl văzusem în Sonderkommando şi ştiam că fusese ucis în

timpul revoltei. Mi-a spus că fusese deportat împreună cu fiul său, Luigi. Voia să aibă cât mai multe informaţii pentru a le transmite soţiei lui Niccolo Saggi, care o aştepta cu veşti la Trieste. Ani mai târziu, Luigi Saggi a devenit unul dintre cei mai buni prieteni ai mei.

în noiembrie 1946, Bianca a propus să fiu transferat la un spital din Merano, condus de organizaţia evreiască American Joint Committee—. M-a însoţit în ambulanţă până la Florenţa, apoi am continuat până la Merano. Am rămas timp de câţiva ani în acest spital. în afara îngrijirilor acordate, American Joint ajuta pacienţii să se reintegreze în viaţa profesională. închiriaseră o casă pe care o împărţeam cu alte două sau trei persoane pentru a deprinde cum să ne reintegrăm încetul cu încetul în viaţa activă. Am învăţat să lucrez în piele cu un instructor care venea de la Veneţia special pentru a ne da lecţii. Puţini dintre bolnavi supravieţuiau bolii. Ceva mai târziu, cei din American Joint au decis să închidă spitalul din Merano, fiindcă mulţi pacienţi se hotărâseră să

emigreze în Israel, Canada sau Statele Unite, tot datorită organizaţiei. Cei care am rămas am fost trimişi la Roma, la Grottaferrata,
unde ni s-au pus la dispoziţie o casă şi ajutoare. Ni se dădea în fiecare lună o sumă modestă, bani care mi-au permis să iau lecţii de limba engleză şi, mai târziu, să merg la cursuri la şcoala hotelieră din zona lacului Como, alături de amicul meu Luigi Saggi.

în total, după eliberarea din lagărele de concentrare mi-am petrecut şapte ani prin diverse spitale. Practic, mi-am pierdut un plămân, însă îngrijirile pe care le-am primit zilnic şi diversele tratamente m-au ajutat, în cele din urmă, să mă vindec.

Cum aţi cunoscut-o pe soţia dumneavoastră?

Am întâlnit-o la cursurile de engleză pe care le-am urmat la Grottaferrata. Marika avea doar şaptesprezece ani, iar eu, treizeci şi doi. Tatăl ei fugise din Ungaria în timpul războiului, vreme în care ea a stat la Nisa cu bunica ei. Apoi a venit să locuiască lângă Roma şi aşa

ne-am cunoscut. M-a urmat când am început să muncesc într-un hotel din Rimini şi ne-am căsătorit. Am avut noroc, fiindcă nu e uşor să cunoşti o femeie ca ea, una care să-mi suporte firea. Am avut împreună trei fii, pe Mario, Alessandro şi Alberto.

Când vi s-a vorbit pentru prima oară de fratele şi de sora dumneavoastră, după eliberare?

Am avut veşti despre fratele meu pe când încă mă aflam în lagărul de la Ebensee, după eliberare. Cei care mai puteau încă merge pe picioarele lor se duceau în alte lagăre să afle veşti despre rude şi apropiaţi. într-o zi, am întâlnit un amic grec, pe nume David Tabd, care se afla în acelaşi lagăr cu fratele meu. Mia spus că e bolnav, dar că încă trăieşte. Am aflat mult mai târziu că a fost în comă la momentul eliberării. S-a trezit din comă după trei luni, într-un spital frumos. Nu ştia ce i se întâmplase şi nici unde se află. Am primit scrisori de la el pe când încă mă aflam în spitalul din Udine. L-am revăzut după şapte ani de la eliberare.

Era în trecere prin Italia, în drum spre Statele Unite unde voia să emigreze. M-am dus să mă întâlnesc cu el în port, am petrecut câteva ore împreună, apoi a plecat. Pe sora mea am revăzut-o în Israel abia în 1957. Dăduse de urma mea la spital datorită cumnatului meu Aaron Mano cu care se căsătorise înainte de a pleca să trăiască în Israel.

Din întreaga noastră familie, doar noi trei am supravieţuit. Deja e o minune, dacă te gândeşti la toate acele familii care au fost ucise în întregime şi din care n-a rămas nimeni să le ducă mai departe amintirea. De pildă, fraţii mamei, cu soţii şi copiii lor... Nimeni nu s-a întors. Numele de familie al ramurii lor, Angel, s-a stins odată cu ei.

Care erau numele lor?

Fratele cel mare al mamei se numea Abraham Angel. Nu-mi mai aduc aminte de prenumele soţiei lui, însă ştiu că cei doi fii ai lor se chemau Sylvain şi Hai'm. Păstrez încă o fotografie a lui Sylvain de când avea doisprezece ani, pozând cu o ţigară în mână, după cum se obişnuia pe atunci. După el, venea Haîm, care era căsătorit, dar nu avea copii. Apoi Meir, şi el căsătorit şi fără copii. Cel mai tânăr dintre unchii mei se numea Sabbetaî şi avea două fete ale căror nume le- am uitat din păcate.

Când aţi început să povestiţi tot ce aţi văzut şi trăit la Birkenau?

Am început să vorbesc foarte târziu despre asta, fiindcă oamenii nu voiau să audă, refuzau să creadă aşa ceva. Nu eu am fost cel care nu şi-a dorit să vorbească. După ce am ieşit din spital, am cunoscut un evreu şi am început să-i spun. Brusc, mi-am dat seama că, în loc să mă privească în ochi când îi vorbesc, se uita în spatele meu la cineva carei facea semne. M-am întors şi l-am surprins pe unul dintre amicii mei

făcând gesturi care voiau să-i transmită că sunt complet nebun. Pur şi simplu m-am blocat şi, începând din acea clipă, am refuzat să mai vorbesc despre asta. Pentru mine, era o adevărată suferinţă să vorbesc, şi atunci, să mă pomenesc în faţa unor oameni care nu mă cred... mi-am spus că e inutil.

De-abia în 1992, după patruzeci şi şapte de ani de la eliberarea mea, am început să vorbesc din nou. Antisemitismul era din nou o problemă care ieşise atunci la suprafaţă în Italia. Apăreau tot mai multe svastici desenate pe ziduri... M-am întors pentru prima oară la Auschwitz în decembrie 1992. Ezitasem îndelung dacă să însoţesc elevii de la şcoala care mă invitase, fiindcă nu mă simţeam încă pregătit să revin în iad. Prietenul meu Luigi Saggi a venit cu mine. Nu ştiam că naziştii aruncaseră în aer crematoriile înainte de a pleca, aşa că am fost surprins să văd doar ruine. în anii următori, am revenit acolo de câteva ori. însă, pur şi simplu mă iritau ghizii polonezi; nu aduceau toate grupurile la Birkenau şi

prezentau istoria ca şi când totul s-ar fi întâmplat doar la Auschwitz I.

Simţiţi în prezent nevoia să depuneţi mărturie?

Când mă simt bine, da. însă e foarte greu. Iar eu sunt o persoană riguroasă, îmi place ca lucrurile să fie clare şi bine făcute. Când vizitez vreo şcoală să le vorbesc copiilor despre asta ca martor ocular al evenimentelor şi văd că profesorul nu şi-a pregătit bine elevii, asta mă doare profund. Mi s-a- ntâmplat să ajung la o clasă înaintea învăţătoarei şi un puşti a venit să mă întrebe despre ce vom vorbi. însă, în general, să vorbesc în scoli îmi dă o mare satisfacţie. Uneori primesc scrisori înduioşătoare de la persoane care au fost mişcate de ceea ce le- am povestit.

Mă alină să ştiu că nu vorbesc în zadar, pentru că a mărturisi despre o astfel de experienţă presupune un sacrificiu enorm. Reînvie o suferinţă care mă bântuie, care nu mă părăseşte niciodată. Adică, totul merge bine şi, brusc, mă cuprinde disperarea. De îndată ce simt puţină bucurie, ceva în

mine se blochează imediat. E ca o tară lăuntrică; eu o numesc „boala supravieţuitorilor”. Nu e tifos, nu e tuberculoză sau alte boli pe care le-ai putea contracta. E o boală care te macină din interior şi care distruge orice sentiment de bucurie. O duc cu mine încă de la începutul perioadei de suferinţă din lagăr. Această boală nu mă părăseşte niciodată şi nu-mi lasă o clipă de bucurie sau de detaşare, este o stare de spirit care îmi macină în permanenţă energia.

Credeţi că există o diferenţă între dumneavoastră, supravieţuitor al Sonderkommando, şi ceilalţi supravieţuitori de la Auschwitz?

Da, aşa cred, şi o spun chiar ştiind că această afirmaţie îi poate răni pe unii. Fără îndoială că ceilalţi supravieţuitori au suferit de foame şi frig mult mai mult decât mine, însă ei n-au fost în contact permanent cu mortii. Priveliştea cotidiană a tuturor acelor victime gazate... Faptul de a vedea toate acele grupuri de oameni sosind şi intrând fără speranţa de a mai ieşi vreodată,

pierzându-şi orice nădejde. Toţi erau la capătul puterilor, a fost cu adevărat un spectacol oribil. Dacă afirm că experienţa în Sonderkommando a fost cu mult mai apăsătoare, o spun fiindcă am avut ocazia, la Melk şi la Ebensee, să trăiesc experienţa concentrării în comun, alături de ceilalţi deportaţi.

Aţi vorbit vreodată despre asta cu soţia şi cu copiii dumneavoastră?

Nu, categoric nu. Nu mi-ar fi făcut bine să le vorbesc despre asta. Dimpotrivă, le-aş fi pus pe umeri o povară inutilă, dureroasă şi greu de purtat. Abia de curând au început să- mi descopere povestea. Am făcut tot ce mi-a stat în putinţă să nu fie marcaţi. însă ştiu că n-am putut să mă comport ca un tată normal, care-şi ajută copiii la lecţii şi se joacă cu ei fără nicio grijă. Am avut norocul unei soţii foarte inteligente, care a ştiut să facă faţă acestei situaţii.

5

Ce credeţi că s-a distrus în fiinţa dumneavoastră ca urmare a acestei experienţe extreme?

Viata. N-am mai reuşit niciodată să am

o viată normală. N-am reuşit niciodată să mă prefac că totul merge bine şi să mă duc, ca alţii, să dansez şi să mă distrez cu detaşare...

Totul şi orice mă face să mă întorc la lagăr. Indiferent ce fac, ce văd, mintea mea se întoarce mereu la acel loc. Ca şi cum „munca” pe care am fost obligat s-o fac acolo nu mi-a ieşit niciodată cu adevărat din cap...

Nimeni nu iese vreodată cu adevărat din crematoriu.

—„Ungur!” (în maghiară).
—„Ce se întâmplă?” (în germ.).
—„Nimic!” (în germ.).
—Organizaţie clandestină de apărare din Palestina în timpul mandatului britanic, care a luptat pentru apărarea evreilor şi instaurarea statului Israel. Imediat după război, *Haganah* a ajutat numeroşi supravieţuitori ai Holocaustului să emigreze în Palestina.
—Delasem este principala organizaţie evreiască italiană de asistenţă acordată supravieţuitorilor Holocaustului.
— Organizaţia americană Jewish Joint Distribution Committee (JDC) a fost înfiinţată în 1914 cu scopul de a-i ajuta pe evreii din întreaga lume.

MULŢUMIRI

?

Le sunt extrem de recunoscător celor din organizaţia americană Joint Distribution Committee pentru ceea ce au făcut pentru mine şi pentru nenumăraţii supravieţuitori de pe tot cuprinsul Europei. Numai datorită lor sunt încă azi în viată.

5

Ţin, de asemenea, să mulţumesc familiei Prasquier din Paris, pentru care nutresc o profundă afecţiune. Le mulţumesc tuturor oamenilor care mi-au fost alături şi care miau adus un sprijin moral ajutându-mă astfel să depăşesc cumplitele momente ale celui de- A1 Doilea Război Mondial.

în fine, le mulţumesc tuturor istoricilor, cercetătorilor, dascălilor şi elevilor pe care am avut ocazia să-i întâlnesc în diversele mele intervenţii în instituţiile lor şi mai ales celor care, într-un fel sau altul, şi-au adus contribuţia la această carte: Marcello Pezzetti, Umberto Gentiloni, Béatrice

Prasquier, Maddalena Carii şi Sara Berger.

NOTE ISTORICE

Shoah, Auschwitz şi Sonderkommando

de Marcello Pezzetti

Shoah este punerea în aplicare, la nivelul întregii Europe din secolul al XX-lea, a unui uriaş aparat de stat politic, economic şi industrial spre a servi unui singur scop: exterminarea poporului evreu. Pentru îndeplinirea acestui obiectiv, Germania nazistă şi-a mobilizat toate forţele, birocraţia şi resursele naturale. Holocaustul este o catastrofă iară precedent, necunoscută până atunci în istoria omenirii, care ne obligă la o chestionare constantă privind cauzele care au provocat-o şi mijloacele prin care a fost pusă în aplicare. Cunoaşterea exactă a evenimentelor şi a contextului care le-a

generat se dovedeşte a fi esenţială în confruntarea cu această „gaură neagră” a istoriei noastre şi pentru depăşirea impresiilor adeseori extrem de superficiale (cum ar fi cele transmise prin anumite emisiuni televizate care caută să aibă drept efect mai curând senzaţionalul, decât informaţia). Revenirea la cunoaşterea faptelor constituie, totodată, un mijloc de a demonta prejudecăţile mai mult sau mai puţin înrădăcinate şi de a evita, confruntaţi cu un î f J eveniment extrem cum este acesta, excesul de rezonanţă emoţională ce proiectează în mod inevitabil faptele într-o dimensiune „metaistorică”.

Prin urmare, vom relua analiza circumstanţelor în care s-a produs Holocaustul, distingând în acest scop trei etape succesive. Din 1933 şi până în 1939: de la discriminare la emigrarea evreilor din Reich; din 1939 şi până în 1941: procesul de ghetoizare conform formulei *Endlosung^;* din 1941 şi până în 1945: punerea în aplicare a exterminării.

Sistemul de persecuţie din Reich

Prima etapă care caracterizează persecuţia evreilor este cuprinsă între anii 1933-1939 şi se referă în principal la evreii care se găseau în interiorul Reichului german.[22]

în cursul acestei perioade, politica nazistă are drept obiectiv emigrarea evreilor, fapt care reprezenta primul pas în trecerea la acţiunea cu caracter antisemit, până atunci antisemitismul fiind limitat la expresia unei ideologii politice. Constrâns de presiunea opiniei publice internaţionale, Hitler trece la acţiune pas cu pas. Declanşarea, în 1 aprilie 1933, a primei campanii de boicotare a magazinelor evreieşti (acţiune care n-a suscitat decât o slabă reacţie din partea populaţiei germane şi una la fel de limitată a străinătăţii) a reprezentat primul atac real la adresa comunităţii evreieşti naţionale prin intermediul sferei profesionale.

în 7 aprilie 1933, Legea privind restaurarea funcţiei publice profesionale *(Gesetz zur Wiederherstellung des Berufsbeamtentums)* oferă pentru prima

oară definiţia juridică a termenului „ne-arian”: „Orice persoană născută din părinţi şi bunici non-arieni, în particular evrei.” Prin urmare, este suficient ca unul dintre bunici să nu fie arian pentru ca o persoană să fie definită drept „non-ariană”.

Această definiţie, cunoscută sub denumirea de *Arierparagraph,* constituie punctul de plecare al tuturor persecuţiilor la care au fost supuşi succesiv evreii şi ţiganii.

Pe baza acestei legi, sunt luate o serie de măsuri vizând pe rând diversele categorii sociale şi profesionale din cadrul comunităţii evreieşti germane. Măsurile antisemite se referă în primul rând la avocaţi, apoi la medici, învăţători şi profesori (cu o cotă limitată la 5% din populaţia studenţească pentru studenţii non-arieni), pentru a se extinde până la sectoarele agriculturii, jurnalismului şi chiar sportului (cum ar fi arianizarea complexelor sportive, decretată în 24 mai).

După o perioadă de relativă acalmie, în 1935 este relansată o violentă

campanie de propagandă antisemită. Aceasta culminează cu adoptarea Legii pentru protecţia sângelui şi a onoarei germane *(Gesetz zum Schutz des deutschen Blutes und der deutschen Ehre)* şi a Legii cetăţeniei Reichului *(Reichsbürgergesetz),* mai cunoscute sub denumirea generică de Legile de la Nürnberg. Pentru prima dată în istorie, aceste măsuri impun izolarea evreilor de restul populaţiei pe baza criteriilor biologice. Ca urmare, are loc excluderea totală a evreilor din viata socială a Germaniei. începând cu 14 noiembrie 1935, evreii sunt decăzuţi din toate drepturile civile (în special dreptul de vot). Funcţionarii, profesorii universitari, dascălii, medicii şi avocaţii care, până la acea dată, beneficiaseră de dispense excepţionale, sunt toti concediati. Sunt interzise căsătoriile mixte şi căsătoriile între *Mischlinge* (persoane născute într-o căsătorie mixtă sau din relaţii extraconjugale mixte) şi, pe deasupra, orice relaţii sexuale între evrei şi arieni sunt

>>

considerate „delict rasial” *(Rassenschande).* Circa cinci sute două mii de evrei consideraţi „puri” (adică în întregime evrei) şi două sute cincizeci de mii de persoane considerate *Mischlinge* sunt afectate de aceste legi.

în contextul acestei prime etape (19331939), anul 1938 a fost cu siguranţă decisiv pentru materializarea politicilor antisemite ale regimului nazist. în 26 aprilie, evreii primesc ordinul de a-şi declara toate bunurile, fapt care va declanşa procesul de arianizare sistematică a întreprinderilor evreieşti, dând o lovitură fatală candidatilor la emigrare. 1938 este şi anul *Anschluss-vdm* („anexarea” Austriei la teritoriul Reichului). Toate măsurile antisemite promulgate în Germania în cursul primilor cinci ani ai regimului sunt aplicate automat Austriei. Această tară devine astfel un teren de testare pentru o viitoare aplicare în toate ţările ocupate a politicii antisemite impuse prin lege de regimul nazist. Tot acest an marchează eşecul diverselor încercări în plan

internaţional de a găsi o „soluţie” la problema refugiaţilor, în special evrei. Pe lângă evidentul fiasco al Ligii Naţiunilor (ONU), conferinţa de la Evian, organizată în luna iulie cu scopul de a rezolva chestiunea, eşuează în mod lamentabil, deoarece nicio ţară, nici măcar Statele Unite, nu se declară pregătită să-i primească pe refugiaţii evrei ameninţaţi. Cotele anterioare de emigrare sunt reînnoite, fără a fi însă relaxate.

în 9 noiembrie, are loc *Pogromnacht* (cunoscută în general drept Noaptea de cristal sau *Kristallnacht)*[21], primul atac concret la adresa integrităţii fizice şi la viaţa evreilor din Germania. Acest eveniment marchează sfârşitul actelor antisemite spontane şi dă aparatului birocratic certitudinea că poporul german în ansamblul său reacţionează cu indiferenţă la politica antisemită a regimului. Pogromul este rapid urmat de un nou val de arestări masive.

în 1938, pentru prima oară, evreii ca atare şi pentru singurul motiv de a fi

evrei sunt introduşi în „sistemul concentraţionar”. Faptul că evreii erau închişi în lagăre de concentrare nu era o noutate în sine, dar până atunci acesta nu fusese un fenomen de masă.

Sistemul lagărelor de concentrare *(Lager)* funcţiona încă din primăvara anului 1933 când, după incendierea *Reichstag-ului,* regimul a adoptat o serie de măsuri preventive vizând înăbuşirea oricărei forme de opoziţie politică. Persoanele arestate (comunişti, pacifişti, social-demo eraţi, sindicalişti, activişti evrei din organizaţii muncitoreşti şi anumiti oameni ai Bisericii „nealiniaţi”) au făcut subiectul „detenţiei de protecţie” *(Schutzhaft)*[71]. Prizonierii au suportat condiţii de detenţie deosebit de grele, caracterizate prin violenţă, torturi arbitrare şi, în anumite cazuri, execuţii. Totuşi, durata detenţiei putea diferi, numeroşi prizonieri fiind eliberaţi după câteva luni petrecute în închisoare.— în 1934,

Heinrich Himmler, *Reichsführer* al SS, reuşeşte să obţină controlul total al lagărelor şi iniţiază un amplu proces de

reorganizare a sistemului concentrationar nazist.[21] între anii 1936 şi 1937, evoluţia acestui sistem se bazează pe doi factori principali. Pe de-o parte, punerea în aplicare a planului de patru ani elaborat de *Reichsmarschall* Hermann Göring, al cărui obiectiv principal era reînarmarea Germaniei (teoretic interzisă prin Tratatul de la Versailles). în optica declanşării următorului război, planul prevedea folosirea forţei de muncă a deţinuţilor în fabricile şi uzinele gestionate de SS.— Celălalt factor decisiv a fost extinderea principiului de „detenţie de protecţie” la categorii sociale definite de o manieră mai amplă, mai exact, la toate persoanele considerate a fi „dăunătoare” pentru *Volksgemeinschaft* (comunitatea naţională), adică criminalii de drept comun, oamenii care nu vor să muncească, persoanele suferind de boli contagioase (în special venerice), prostituatele, homosexualii, vagabonzii, alcoolicii, psihopaţii, cei care tulbură ordinea publică (până la şoferi

periculoşi), toţi cei consideraţi a fi „asociali”, ca şi Martorii lui lehova *(Bibelforscher)* şi ţiganii calificaţi drept „paraziţi ai naţiunii” *(Volksschädlinge).-*

începând cu 1936, au fost deschise cinci mari KL *(Konzentrationslager)* pentru încarcerarea acestor noi categorii şi a opozanţilor regimului: Sachsenhausen (în 1936), Buchenwald (în 1937), Flossenbürg (în 1938), Mauthausen (în 1938, după *Anschluss)* şi Ravensbrück (în 1939, lagărul pentru femei).— Creşterea populaţiei din lagărele de concentrare impune adoptarea unui sistem de desemnare a categoriilor prin folosirea unor triunghiuri de culori diferite: roşu pentru deţinuţii politici, negru pentru asociali, maro pentru ţigani, violet pentru Martorii lui lehova, roz pentru homosexuali, verde pentru criminalii de drept comun, albastru pentru apatrizi şi două triunghiuri galbene suprapuse în formă de stea, pentru evrei.

în cursul acestei etape, rata mortalităţii creşte brusc, ajungând la 5% în lagărul Dachau şi peste 9% în

lagărul Buchenwald.[22] Această rată a mortalităţii continuă să crească. în ajunul războiului, mortalitatea în lagărul Buchenwald ajunsese la aproape 14%.

Este important de subliniat faptul că, înainte de 1938, evreii n-au fost încarceraţi pe considerente rasiale în acest sistem penal represiv. Cei, numeroşi de altfel, care au fost deportaţi în lagăre din sistemul concentraţionar încă din 1933 erau în general trimişi acolo pentru că aparţineau unei alte categorii de persoane vizate de lege (în principal cea a „oponenţilor politici” şi a „asocialilor”). Totuşi, condiţia de evreu era percepută drept un factor agravant care justifica, pentru cei din SS, aplicarea unui tratament mai brutal. într-adevăr, în cursul acestei perioade, mortalitatea în rândul evreilor închişi în lagărele de concentrare se apropia de 50%.

începând din 9 noiembrie 1938, raziile afectează populaţia evreiască în ansamblul ei, treizeci şi cinci de mii de persoane fiind închise în lagăre, în

principal la Buchenwald, Sachsenhausen şi Dachau. în mai puţin de trei luni, sunt ucişi două sute treizeci şi patru de evrei, adică mai mulţi decât pe parcursul ultimilor cinci ani.[22] însă majoritatea evreilor sunt eliberaţi după câteva luni.

Războiul şi soarta evreilor

Perioada cuprinsă între anii 1939 şi 1941, caracterizată prin declanşarea conflictului mondial, reprezintă cea de-a doua etapă a procesului de persecuţie şi anihilare a evreilor din Europa.

Pe 1 septembrie 1939, armata germană invadează teritoriul Poloniei. în această tară cu douăzeci şi şapte de milioane de locuitori se găsea cea mai mare comunitate de evrei, formată din peste trei milioane două sute de mii de persoane. Prin urmare, evreii reprezentau 12% din totalul populaţiei şi aproape 30% din populaţia urbană.

Prin aplicarea pactului de neagresiune germano-sovietic, semnat în august 1939 de către miniştrii afacerilor externe german şi sovietic (von Ribbentrop şi Molotov), Polonia este

împărţită între cele două puteri, o parte preponderentă revenindu-i Germaniei. Populaţia evreiască, semnificativ mai numeroasă în partea controlată de Germania, este supusă politicii antievreieşti a regimului nazist. Se produce o restructurare demografică majoră a teritoriului, constând în „repatrierea” *Volksdeutsche* (persoanele de origine etnică germană) care locuiau în teritoriul sovietic şi dislocarea spre est a populaţiilor locale considerate a fi
periculoase din punct de vedere „rasial” (în principal evrei, dar şi anumiţi polonezi socotiţi imposibil de „germanizat”). Era vorba de deplasarea graniţei „etnice” a Reichului cu aproximativ o mie de kilometri.— Acest plan creează astfel condiţiile pentru realizarea unei Germanii *judenfrei* (fără evrei), prin emigrarea forţată spre est a întregii populaţii evreieşti a Reichului.

în cele două luni care au urmat invadării Poloniei, teritoriile ocupate de Germania sunt împărţite în două părţi distincte: teritoriile vestice sunt anexate

Reichului, cele din centru şi din est devin un rezervor de muncă forţată, fiind cunoscute sub denumirea Guvernământul general, şi sunt plasate sub administraţie germană.

Trupe speciale SS sunt folosite în ariergarda armatei pentru a „curăţa” urmele prin eliminarea unei părţi a elitei poloneze, susceptibilă de a se revolta împotriva puterii, dar şi a unui mare număr de evrei. în acelaşi timp, sunt organizate noi lagăre în teritoriile cucerite, pentru a fi deţinută acolo intelectualitatea locală, dar şi o categorie nouă: prizonierii de război. Astfel, la 2 septembrie 1939 este deschis în apropiere de Danzig— lagărul de concentrare Stutthof, iar în aprilie 1940 este înfiinţat lagărul de concentrare Auschwitz, între Cracovia şi Katowice. Planul gândit pentru evrei prevedea transferarea acestora mai departe spre est şi regruparea lor în ghetouri urbane pentru a putea fi controlaţi mai bine.

începând cu jumătatea anului 1940, este organizată ghetoizarea sistematică

a evreilor polonezi din toate oraşele (cuprinzând, în anumite cazuri, ca la Lodz, şi parte din populaţia de ţigani), începând cu teritoriile anexate şi sfârşind cu cele aflate sub

>>

Guvernământul general.— Cu toate acestea, pentru politica nazistă, ghetourile nu puteau reprezenta decât o soluţie tranzitorie la o problemă teritorială cu mult mai amplă, pentru rezolvarea căreia aparatul birocratic nazist era pe cale să elaboreze *Endlösung der Judenfrage* (Soluţia finală a problemei evreieşti).

1941: Holocaustul

Cea de-a treia etapă este cea a exterminării fizice. Ea a început în 1941, odată cu invadarea Uniunii Sovietice.

Forţele armate invadatoare sunt urmate de „trupe speciale”— *(Einsatzgruppen)* cu misiunea de a executa populaţia evreiască aflată în câmpul lor de intervenţie (care se întindea progresiv de la Marea Baltică şi până în sudul Rusiei albe^). Aceste

„unităţi mobile” de lichidare ale SS reusesc să-şi îndeplinească acţiunile distructive, mai ales datorită ajutorului dat de o parte a *Wermacht-ului* şi de anumite elemente recrutate din rândul populaţiei locale care se alătură trupelor de auxiliari ai SS. Se estimează că bilanţul victimelor este între un

[3]

milion cinci sute de mii şi un milion opt sute de mii de persoane.— Pentru eliminarea evreilor din teritoriile sovietice, germanii au trecut la execuţii în masă care li se păreau a fi, în situaţia dată, procedura cea mai operativă pentru atingerea scopului urmărit. însă nu a fost singura metodă de asasinare practicată de regim.

într-adevăr, imediat după izbucnirea războiului, un enorm plan secret fusese pus în aplicare pe teritoriul Reichului, având scopul de a păstra puritatea *Volksgemeinschaft.* Acest plan cu numele de cod *Aktion T4* prevedea exterminarea bolnavilor psihic. A început cu asasinarea copiilor cu handicap, prin injectarea unor medicamente în doze letale. Apoi, a fost

elaborată o altă tehnică: gazarea prin inhalarea de monoxid de carbon pur, îmbuteliat, în instituţii special amenajate şi dotate cu o cameră de gazare. Această operaţiune a curmat viaţa a peste optzeci de mii de persoane.^ Tehnica este reprodusă şi folosită în perioada 1939-1940 în azile şi sanatorii din Polonia, Pomerania şi Prusia

7 J

Orientală pentru uciderea pacienţilor internaţi. Atunci, gazul era eliberat din tuburi cu monoxid de carbon instalate în camioanele care transportau victimele.

în vara şi toamna anului 1941, aparatul birocratic nazist ia decizia de a aplica aceste metode de exterminare programatică şi ştiinţifică populaţiei evreieşti din Europa ocupată: este cel mai mare proiect de asasinat în masă conceput vreodată de om. în acest scop, administraţia trebuia să definească metodele operaţionale cele mai adecvate pentru atingerea acestui obiectiv.

în septembrie, experimentele efectuate în camere de gazare fixe sunt

reluate în regiunea Minsk.— Aduc o noutate comparativ cu metoda utilizată în cadrul *Aktion T4:* este folosit gaz de eşapament, reintrodus prin tuburi în camera de gazare.

Concomitent, este testată în Ucraina o versiune a *Gaswagen* (camioane cu gaz), gazul fiind introdus nu prin tuburi, ci direct prin ţeava de eşapament.— *Gaswagen* sunt folosite pentru prima mare operaţiune de asasinare din decembrie de la Chehnno asupra evreilor provenind din ghetoul de la Lodz (Litzmanstadt) şi din zonele din jurul *Wartheland* (partea occidentală a Poloniei anexată de Reich). Vehicule de acelaşi tip sunt utilizate aproape simultan în Serbia, în lagărul de la Semlin, pentru asasinarea evreilor din Belgrad.

Exterminarea sistematică a evreilor din regiunea administrată de Guvernământul general (care, după invadarea URSS-ului, cuprinde şi Galiţia Orientală,) este organizată între sfârşitul anului 1941 şi începutul lui 1942. Operaţiunea, denumită *Aktion*

Reinhardt—, este încredinţată şefului poliţiei din districtul Lublin, Odilo Globocnik, şi colaboratorului său, Christian Wirth. Acesta din urmă, ca atâtia alti funcţionari care au participat[7] ulterior[3] la[3] exterminarea evreilor din Guvernământul general, a fost direct implicat în aplicarea *Aktion T4.*

Pentru îndeplinirea corespunzătoare a acestei sarcini, au fost alese trei locuri, în funcţie de legăturile lor feroviare, pentru a găzdui structurile de exterminare, camere de gazare fixe cu injectare de gaze de motor: Belzec (între Cracovia şi Lvov), Sobibor (în apropiere de Lublin) şi Treblinka (între Varşovia şi Bialystok). Primul lagăr funcţional este Belzec, în martie 1942, apoi Sobibor, între aprilie şi mai, în fine, Treblinka, în iulie.—

Cele trei lagăre sunt construite pornind de la o structură identică, formată dintr-un sector rezervat blocurilor de locuit pentru corpul de gardă şi un număr foarte limitat de deţinuţi puşi să muncească pentru

recuperarea bunurilor furate de la victime, o zonă organizată în jurul rampei de „descărcare” a evreilor, o zonă de barăci pentru depozitarea obiectelor, un spaţiu şi o clădire unde se dezbracă victimele, o zonă de trecere obligatorie *(Schlauch*[1]*.* tub) pentru victime, înconjurată de sârmă ghimpată, o clădire la capătul acestui *Schlauch* în care se găsesc camerele de gazare şi o sală dotată cu un motor diesel mare şi, în fine, un spaţiu amplu pentru gropile comune în care, într-o primă etapă, sunt aruncate corpurile, pentru ca apoi, într-o fază ulterioară, să fie incinerate sub cerul liber.

Aktion Reinhardt face peste un milion şapte sute de mii de victime doar în aceste trei lagăre, pe lângă toţi evreii omorâţi la momentul lichidării diverselor ghetouri şi cei ucişi în lagărele de muncă forţată pentru evrei organizate în interiorul Guvernă-mântului general.

Auschwitz-Birkenau şi rolul său în „Soluţia finală”

în 27 aprilie 1940, a fost înfiinţat lagărul de concentrare Auschwitz, într-o fostă cazarmă militară din orăşelul Oswiçcim situat în Silezia Superioară, de puţin timp anexată Reichului. Iniţial, a fost creat ca lagăr de concentrare pentru adversarii politici polonezi.— în 4 mai 1940, SS- *Hauptsturmführer* Rudolf Höss este numit comandantul lagărului.

Ca în toate lagărele naziste, este instalat un crematoriu (Crematoriul I) cu destinaţie sanitară: incinerarea cadavrelor şi evitarea
în răspândirii epidemiilor. Cel de la Auschwitz este construit ca atare şi livrat de firma *Topf&Söhne* din Erfurt.— Cu ocazia vizitei sale din 1 martie 1941, Himmler dă ordin de extindere a lagărului pentru a putea primi treizeci de mii de prizonieri de război şi a pune la dispoziţia celui mai important grup din industria chimică germană, I.G. Farben, zece mii de deţinuţi necesari pentru construirea noii uzine a grupului în satul apropiat Dwory.

în vara şi toamna aceluiaşi an, administraţia de la Auschwitz a condus experimente pentru a găsi noi tehnici de exterminare similare celor care-şi urmau cursul în Est. La începutul lunii septembrie, şase sute de prizonieri de

război ruşi şi două sute cincizeci de prizonieri polonezi bolnavi şi consideraţi a fi inapţi de muncă sunt trimişi în sala de la subsolul blocului 11 şi ucişi cu Zyklon B, un gaz folosit până atunci doar la dezinfectarea barăcilor şi a î îmbrăcăminţii. în urma acestei prime experienţe de gazare în masă cu Zyklon B, camera mortuară din Crematoriul I este transformată în cameră de gazare. în această cameră de gazare „provizorie” sunt exterminaţi sporadic prizonieri de război sovietici, deţinuţi socotiţi a fi inapţi de muncă (în cadrul *Aktion 14/13),* dar şi primele convoaie de evrei provenind din regiunea Silezia Superioară.

La sfârşitul lunii septembrie 1941, se dă ordinul de construire a unui nou lagăr imens situat la trei kilometri de *Stammlager* (lagărul principal), Birkenau (numit şi Auschwitz II), iniţial planificat a fi lagăr pentru prizonierii de război *(KGL: Kriegsgefangenenlager),* îndeosebi sovietici. Numai că, în decurs de numai două luni, la Berlin se ia decizia, instigată de marile firme industriale, ca prizonierii sovietici să fie

folosiţi pe scară largă, în interiorul Reichului, ca mână de lucru. Această hotărâre este decisivă pentru Birkenau, deoarece lagărul, deşi construit de prizonieri ruşi, ajunge să fie destinat în principal evreilor. Această orientare este confirmată de un ordin dat de Himmler, datat 25 ianuarie 1942, care anunţă că evreii vor fi trimişi să-i înlocuiască pe prizonierii sovietici.—

La Conferinţa de la Wannsee, de la începutul anului 1942, liderilor partidului le sunt prezentate planurile de eliminare a evreilor din Europa. Acestea prevăd deportarea către lagăre şi exterminarea
imediată a evreilor consideraţi inapţi de muncă (cu o definiţie foarte largă, ce cuprinde o imensă majoritate a populaţiei) şi exploatarea până la moarte a minorităţii supuse muncii forţate.

Auschwitz-Birkenau, dată fiind poziţia sa geografică centrală (important nod feroviar la intersecţia principalelor linii europene) şi dotarea cu structuri adaptate pentru extinderea planificată a

activităţilor de asasinare, a avut un rol esenţial în distrugerea poporului evreu.

în cursul lunii martie 1942, în timp ce, odată cu primele gazări de la Belzec, era iniţiată *Aktion Reinhardt,* o mică fermă situată în pădurea din împrejurimile lagărului Birkenau (în construcţie) este transformată astfel încât să poată adăposti două camere de gazare. în iunie, o a doua căsuţă, aflată la o sută de metri de prima, este, la rândul ei, transformată în cameră de gazare cu patru încăperi. Aceste structuri sunt cunoscute sub denumirea de Buncărul 1 şi Buncărul 2 (prizonierii le numeau „Casa roşie” şi „Casa albă”). în apropierea celor două case sunt instalate barăci din lemn care vor fi folosite ca spaţii de dezbrăcare pentru victimele trimise la moarte. Evreii selectaţi

pentru a fi ucişi sunt gazaţi în buncăre la scurt timp după ce ajung la rampa de descărcare. Această *Judenrampe—,* situată în apropierea gării pentru mărfuri a oraşului Oswiçcim, este utilizată din acel moment exclusiv pentru convoaiele de evrei. „Trierea iniţială” la sosirea convoaielor este realizată

J

cu puţin timp înainte de activarea Buncărului 2. Acest proces separă redusa minoritate a evreilor care au fost temporar introduşi în lagăr pentru a fi exploataţi de imensa majoritate (peste 80%) care este trimisă direct la moarte în camerele de gazare.

După ce au fost gazate în buncăre, corpurile victimelor sunt îngropate în imense gropi comune săpate în apropiere. Din luna septembrie, cadavrele sunt incinerate sistematic pentru a mări capacitatea gropilor şi a evita riscul izbucnirii unor epidemii. Obiectele şi îmbrăcămintea victimelor sunt trimise spre sortare într-o zonă specială a lagărului, situată la început între lagărele Auschwitz I şi Birkenau,

denumite *Effektenlager* sau *Canada I.*

Evreii aleşi să intre în lagăr urmează un parcurs diferit şi sunt trimişi la structuri denumite *Sauna* unde trec prin procesul de înmatriculare şi dezinfectare: înregistrare,

raderea pârului de pe cap şi de pe corp, duş, tatuarea numărului pe antebraţul stâng (Auschwitz este unicul lagăr care a practicat tatuarea deţinuţilor). înainte de a fi propriu – zis internaţi în lagăr, la vremea respectivă împărţit în două sectoare – Bla pentru bărbaţi şi BIb pentru femei – şi de a fi repartizaţi în diferitele kommando-uri de muncă, detinutii sunt trimişi în sectorul de) î 3 3 „carantinare”.

în 1942, practica industriilor locale germane de a „închiria” munca prizonierilor se răspândeşte într-atât încât sunt create numeroase sublagăre în proximitatea fabricilor şi a şantierelor care au recurs la

3 3

această forţă de muncă exploatată din greu. Astfel, este înfiinţat în luna iulie lagărul de concentrare Monowitz (care va deveni mai târziu Auschwitz III),

chiar în faţa fabricii Buna deţinută de I.G. Farben. în ansamblul

[3]

complexului Auschwitz, condiţiile de trai ale deţinuţilor sunt oribile: igienă şi alimentaţie dezastruoase, maltratare continuă şi programe de muncă inumane. Se efectuează cu regularitate „selecţii” în urma cărora sunt eliminate persoanele prea slăbite să poată continua munca, iar lagărul este astfel eliberat de „guri de hrănit inutile”.

în 1943, lagărul Birkenau este extins odată cu deschiderea unui întreg sector, BII, mult mai mare decât primul. Această nouă zonă a lagărului este subdivizată în mai multe sectoare (denumite tot „lagăre”) despărţite prin garduri de sârmă ghimpată. Astfel, sectorul Bila devine sectorul de carantinare pentru bărbaţi, Bllb devine lagăr pentru familiile evreilor deportaţi de la Theresienstadt—, Bile este folosită în 1944 ca *Durchgangslager* (lagăr de tranzit), în special pentru evreicele deportate din Ungaria, Blid devine lagăr pentru bărbaţi, Bile, lagărul pentru familiile de ţigani romi şi sinti— şi, în fine, sectorul Bllf devine spital pentru

bărbaţi. Sectorul Bl este transformat în î totalitate în lagăr pentru femei.

Capacitatea de gazare în cele două buncăre devine rapid insuficientă pentru a face faţă sosirii masive a convoaielor de deportaţi din toată Europa Occidentală. Aşadar, au fost construite patru mari instalaţii cu scopul de a regrupa acţiunea de exterminare şi de eliminare a cadavrelor (camera de gazare şi patru incineratoare) într-o singură structură denumită *Crematoriu.* Crematoriile II, III, IV şi V sunt activate şi devin operaţionale în 14 martie şi 25 iunie 1943. Aceste construcţii au

[5] devenit cele mai mari structuri complexe de exterminare pe care omul le-a realizat vreodată.

Crematoriile II şi III au fost construite identic, unul în faţa celuilalt, în capătul sectoarelor Bl şi II ale lagărului. Curtea în care se aflau clădirile era împrejmuită de garduri cu sârmă electrificată. în vara anului 1944, este ridicată o baricadă din trunchiuri de copaci menită să ascundă structurile dotate cu un cos având o înălţime de

douăzeci de metri. Clădirile sunt construite pe două niveluri (unul subteran şi unul la nivelul solului) plus partea de sub şarpantă folosită, începând din vara lui 1944, pentru cantonarea detinutilor din Sonderkommando, adică „unitatea specială”, a căror muncă era să însoţească victimele în camerele de gazare. La subsol, complexul de exterminare a victimelor cuprindea sala în care se dezbrăcau victimele, aflată la intrare (cu o lungime de cincizeci de metri), amenajată cu banchete şi cârlige numerotate, şi camera de gazare, cu o lungime de treizeci de metri şi o lăţime de şapte metri, plasată perpendicular pe structura vizibilă a clădirii. Aici încăpeau peste o mie cinci sute de persoane. Singurele deschideri erau uşa blindată (dispunând de o ferestruică cu geam protejată de gratii) şi cele patru orificii din plafon, închise de o trapă masivă din beton şi protejate de coloane din plasă metalică prin care era împrăştiat acidul cianhidric (Zyklon B) degajat la contactul cu aerul de micile

cristale îmbibate de gaz. Un întreg sistem de aerisire şi ventilaţie mecanică permitea curăţarea aerului destul de rapid pentru a le permite membrilor Sonderkommando să golească, după fiecare „tratament special”, camera de gazare. Un soi de atrium despărţea sala în care se dezbrăcau victimele de camera de gazare. Acest spaţiu era utilizat pentru a tunde părul cadavrelor şi a extrage dinţii din aur şi protezele recuperate şi trimise în interiorul Reichului.— Odată finalizată această operaţiune, cadavrele erau transportate cu ajutorul unui lift de marfa până în sala cuptoarelor care se afla la parterul clădirii. O serie de cinci cuptoare, fiecare cu câte cinci mufle, erau folosite la incinerarea corpurilor în această sală cu o lungime de treizeci de metri.— Alte încăperi situate la nivelul solului erau folosite drept morgă sau încăperi de serviciu pentru gărzile alocate să supravegheze munca din crematorii, ca şi pentru membrii S onderkommando.—

Crematoriile IV şi V se găseau într-o altă secţiune a lagărului, în

extremitatea nordică a sectorului BII. Şi aceste două structuri sunt construite în oglindă, una în faţa celeilalte. Spre deosebire de celelalte două, camerele de gazare, ca şi cuptoarele incineratoare, erau construite la nivelul solului. Fiecare structură conţinea trei camere de gazare în partea cea mai joasă a edificiului, fiind dotate cu două coşuri de fum având o înălţime de ? > şaptesprezece metri. Camerele de gazare, de mărimi diferite, aveau o capacitate totală de o mie două sute de persoane. Sala dintre camerele de gazare şi cuptoare servea alternativ drept încăpere în care se dezbrăcau victimele şi morgă pentru depunerea cadavrelor scoase din camerele de gazare.

După ce marile complexe au intrat în funcţiune, naziştii au demolat Buncărul 1 şi au dezactivat provizoriu Buncărul 2.

în luna noiembrie a aceluiaşi an, Rudolf Höss, comandantul lagărului, este rechemat la Berlin şi înlocuit cu Arthur Liebehenschel. Cu această ocazie, complexul Auschwitz a fost divizat în trei structuri administrative

distincte: Auschwitz I, Auschwitz II (Birkenau) şi Auschwitz III (Monowitz, incluzând administrarea tuturor sublagărelor). La sfârşitul anului 1943 şi începutul anului 1944, este construit la Birkenau un al doilea *Effektenlager,* cunoscut drept *Canada II,* ca şi o imensă structură centrală folosită pentru înregistrarea nou- venitilor şi dezinfectarea hainelor, şi anume *Zentralsauna.* Noul sector în construcţie BIII

(numit *Mexico* de către deţinuţi)[5] adăposteşte, în condiţii de igienă lamentabile, evreicele deportate din Ungaria şi plasate aici, ca şi în sectorul Bile, în aşteptare, înainte de a fi trimise în kommando-uri externe, în lagăre de pe teritoriul Reichului sau direct la moarte.

între mijlocul lunii mai şi mijlocul lunii iulie 1944, pe măsură ce războiul se apropie de sfârşit, naziştii încep deportarea la Birkenau a unei mari părţi a comunităţii evreieşti din Ungaria care până atunci fusese relativ scutită de execuţii în masă. Pentru a reuşi

exterminarea într-un timp atât de scurt a aproape patru sute de mii de oameni, lagărul trece printr-o serie de modificări. Rudolf Höss este rechemat pentru a supraveghea „acţiunea maghiară”. Calea ferată este prelungită până-n interiorul lagărului *(Bahnrampe)* pentru eficientizarea triajului şi scurtarea distanţei care separă victimele de moartea lor. Imediat după evreii unguri, şi-n timp ce convoaiele continuau să sosească din toată Europa, ajung la rândul lor la Birkenau, în vara anului 1944, ultimii evrei din ghetoul din Lodz (singurul ghetou care a rămas intact atât de multă vreme). în acel moment, Birkenau atinge capacitatea maximă de exterminare, astfel încât, pentru a face faţă sosirilor masive, administraţia hotărăşte să reactiveze Buncărul 2 (mai puţin barăcile în care se dezbrăcau deportaţii, pentru că fuseseră distruse; este împărţit în doar două încăperi folosite drept camere de gazare), utilizat în plus pe lângă cele patru mari structuri. Pe de altă parte, sunt săpate sub cerul liber cinci gropi

de incinerare în curtea Crematoriului V pentru a compensa insuficienţa cuptoarelor incineratoare şi a face faţă numărului de corpuri de ars.

Tot la sfârşitul verii 1944, comandantul lagărului dă ordin să înceapă arderea documentelor celor mai compromiţătoare, mai ales a listelor de transport în care erau consemnate intrările la Birkenau. Oprirea operaţiunilor de gazare şi dezmembrarea sistematică a crematoriilor au început abia după izbucnirea revoltei Sonderkommando, în octombrie 1944, şi după ce au sosit ultimele transporturi de deportaţi, în noiembrie. Echipe formate în principal din femei au fost repartizate la demontarea crematoriilor (Crematoriul IV fusese parţial distrus cu ocazia revoltei Sonderkommando).

La ultimul apel general din data de 17 ianuarie 1945 sunt număraţi circa şaizeci şi

> >) şapte de mii de prizonieri, practic toţi evrei, încă prezenţi în lagăr. A doua zi, începe

evacuarea generală a lagărului. Peste cincizeci şi opt de mii de prizonieri pleacă la drum, pe jos sau transportaţi în vagoane, în zăpadă şi pe un ger cumplit, spre alte lagăre din interiorul Reichului.

Nouă mii de persoane, în mare parte bolnavi, rămân în complexul Auschwitz până la eliberarea lor de către armata sovietică în 27 ianuarie 1945. Gardienii staţionaţi în lagăr au timp să ucidă încă şapte sute de persoane cu o zi înaintea eliberării.

Sonderkommando de la Birkenau

în general, toate lagărele de concentrare naziste dispuneau de un cuptor-crematoriu pentru incinerarea cadavrelor prizonierilor morti sau ucişi din aşa-numite motive „sanitare”. *Stammlager* (Auschwitz I) nu facea excepţie din acest punct de vedere; la sfârşitul verii 1940, un fost depozit de muniţie este adaptat spre a servi acestui scop şi trei prizonieri sunt repartizaţi să muncească acolo ca *Heizer* (însărcinaţi

cu arderea cadavrelor).

Iniţial, capacitatea zilnică de incinerare a cuptorului dotat cu două mufle era de o sută de cadavre. în februarie 1941, este adăugat un al doilea cuptor, ceea ce dublează capacitatea. Apoi, un al treilea, în mai 1942, iar capacitatea atinge trei sute de cadavre incinerate pe zi.

Când, în toamna anului 1941, au avut loc primele experimente de exterminare, a devenit evidentă necesitatea formării unui nou kommando, mai numeros. Acest grup de douăzeci de prizonieri a fost denumit *Fischl- Kommando,* după numele celui care-i era kapo—.

începutul exterminării sistematice a evreilor la Birkenau, în primăvara anului 1942, impune constituirea unui nou grup de evrei, aleşi în general din rândul deportaţilor tineri şi încă sănătoşi la momentul intrării în lagăr. Aceşti bărbaţi sunt forţaţi să îndeplinească oribila muncă de a extrage cadavrele persoanelor abia asasinate, uneori chiar membri ai

propriilor familii, de a le târî până la gropile săpate în apropiere şi, în fine, de a curăţa camerele de gazare în ideea pregătirii următoarelor „tratamente speciale” *(Sonderbehandlung).* Acest grup, folosit în operaţiunile de exterminare din Buncărul 1, era format iniţial din aproape şaptezeci de persoane, parte dintre ele având sarcina de a se ocupa de tratamentul cadavrelor *(Sonderkommando*[121]), iar o alta, să sape gropile *(Begrabungskommando).* începând din septembrie 1942, cele două echipe s-au contopit sub denumirea unică de *Sonderkommando.* în primele luni, majoritatea membrilor Sonderkommando sunt eliminaţi după câteva „acţiuni”, prin inocularea de fenol direct în muşchiul cardiac, injecţie administrată în *Stammlager.*

La sfârşitul lunii aprilie 1942, este formată o nouă echipă, compusă din cincizeci de persoane repartizate la muncă în Buncărul 1 şi o sută cincizeci de persoane a căror sarcină este să sape gropile comune, sub comanda *SS-Obersturmführer* Franz Hössler. Odată

cu operaţionalizarea Buncărului 2, structura Sonderkommando este întărită, ajungând să numere, la sfârşitul verii 1942, patru sute de persoane. Aceşti oameni erau cantonaţi în blocul 2 din sectorul BIb (încă lagăr pentru bărbaţi în perioada respectivă), într-o baracă separată de ceilalţi printr-un zid pe coama căruia era sârmă ghimpată.

Din ordinul lui Himmler, a început, în septembrie 1942, operaţiunea de redeschidere a gropilor din buncăre. Această operaţiune consta în dezgroparea cadavrelor pentru a le arde pe nişte grătare speciale.— Trei sute de membri ai Sonderkommando sunt forţaţi să participe la această operaţiune. Din acest moment, corpurile victimelor gazate în buncăre n-au mai fost îngropate, ci arse sistematic sub cerul liber, direct în gropi comune.

Aproape toţi membrii Sonderkommando au fost exterminaţi în camera de gazare a *Stammlager,*— după ce ei înşişi au şters urmele masacrelor (aproape o sută şapte mii de corpuri

arse). în 9 decembrie 1942, a fost constituit un nou Sonderkommando care a intrat în responsabilitatea SS *Hauptscharfuhrer* Otto Moli. Conform spuselor câtorva supravieţuitori ai Sonderkommando, acest personaj a fost unul dintre cei mai cumpliţi criminali din istoria lagărului.

în februarie 1943, în vederea deschiderii noilor instalaţii de exterminare, care regrupau în aceeaşi clădire camera de gazare şi structurile de incinerare a cadavrelor, este pregătit un nou grup de deţinuţi spre a folosi cuptoarele din Crematoriul I de la Auschwitz. Aceştia încep să muncească la Birkenau, în 13 martie, prima lor misiune fiind să incinereze corpurile neînsufleţite ale primului grup format din o mie patru sute nouăzeci şi doi de evrei din Cracovia ucişi în Crematoriul II.

Spre jumătatea lunii iulie 1943, toţi bărbaţii din lagăr sunt transferaţi din sectorul BIb în sectorul Blid. Şi membrii Sonderkommando sunt mutaţi în noul lagăr pentru bărbaţi, mai precis, în

blocul 13, izolat de celelalte barăci printr-un un zid cu ţepi şi sârmă ghimpată.

Prin folosirea celor patru noi mari sectoare, creşte numărul deportaţilor repartizaţi la Sonderkommando până la patru sute de persoane aflate sub comanda SS- *Oberscharfuhrer* Peter Voss—. împărţiţi în patru grupe, oamenii au fost repartizaţi în echipe care munceau în schimburi de zi şi de noapte. Un kommando special, *Abbruchkommando,* s-a alăturat echipelor obişnuite pentru a nivela gropile şi a demonta Buncărul 1.

în 24 februarie 1944, după o încercare de evadare a cinci persoane aparţinând Sonderkommando şi din cauza încetinirii ritmului intrărilor la Birkenau, Sonderkommando este redus la jumătate. Astfel, sunt trimişi la KL-Majdanek două sute de bărbaţi, spre a fi exterminaţi. însă, foarte rapid, Sonderkommando îşi sporeşte din nou efectivul pentru a face faţă sosirii masive, în mai 1944, a evreilor maghiari. în august, numărul

persoanelor distribuite să facă parte din Sonderkommando ajunge la opt sute şaptezeci şi patru. Confruntaţi cu intensificarea gazărilor, nemţii reactivează Buncărul 2 pentru a spori volumul exterminărilor. în apropiere de Crematoriul V, sunt săpate gropi comune, pentru a menţine ritmul de incinerare a cadavrelor.

în afara evreilor polonezi care munceau deja în Sonderkommando, un număr important de evrei maghiari (două sute cincizeci) şi de evrei greci (printre care şi Shlomo Venezia şi fratele lui) sunt integraţi să muncească în crematorii.

Hoss îi cere lui Moli să revină pentru a supraveghea „acţiunea maghiară”. La două săptămâni de la primele convoaie de evrei maghiari care sosesc aici, Moli dă ordinul de a ii transferată încartiruirea oamenilor din Sonderkommando pentru ca aceştia să poată dormi direct în crematorii (sub şarpanta crematoriilor II şi III şi în camera de la

Crematoriul IV unde se dezbrăcau

deportaţii).

Structurile de exterminare din lagăr îşi ating întreaga lor capacitate în această perioadă. „Munca murdară”, efectuată în mod obligatoriu, pe bandă rulantă, în două schimburi de câte douăsprezece ore fiecare, consta în însoţirea victimelor în camera unde î se dezbrăcau, împiedicându-le astfel să înţeleagă ceva din soarta tragică care le aştepta, acordarea de ajutor la dezbrăcare, pentru a se desfăşură cât mai rapid posibil, strângerea hainelor, în timp ce SS exterminau bietele victime, scoaterea trupurilor neînsufleţite din camera de gazare, extragerea protezelor, a dinţilor din aur şi tăiatul părului femeilor, arderea corpurilor în cuptoarele de incinerare sau în gropile comune aflate sub cerul liber, zdrobirea oaselor, aruncarea cenuşii în Vistula şi curăţarea camerei de

gazare prin văruirea pereţilor, pentru a o pregăti în vederea „tratamentului” aplicat unui nou transport. Sub nicio formă, membrii Sonderkommando nu au luat ei înşişi parte la actul de exterminare.

în 23 septembrie, după exterminarea

ultimului mare grup de evrei rămaşi încă în viaţă în teritoriile ocupate, şi anume evreii aduşi din ghetoul din Lodz, începe decimarea sistematică a membrilor Sonderkommando. Sunt gazaţi în *Effektenlager Canada I*— două sute de deportaţi, în special evrei maghiari care fuseseră folosiţi să muncească în buncăr şi la gropile comune ale crematoriilor.

Membrii Sonderkommando au încercat de mai multe ori să organizeze o revoltă colectivă pentru a pune capăt exterminării în masă. Periodic, ei au făcut apel la Rezistenţa „politică”, care reuşise să organizeze o reţea în *Stammlager,* însă fără a obţine vreodată rezultate concrete. Acţiunile lor de rezistentă

1 •> au trebuit să se limiteze la încercări de evadare, care în general au eşuat, sau la culegerea de informaţii pe care le-au ascuns în curtea crematoriului, mărturie a ceea ce sa întâmplat pentru generaţiile următoare şi piedică în calea uitării totale.—

Cu toate acestea, a putut fi organizată

o revoltă. A izbucnit la 7 octombrie 1944 în condiţii de disperare, având, totuşi, drept rezultat scoaterea din funcţiune a Crematoriului IV. Revolta s-a încheiat prin exterminarea aproape tuturor participanţilor: în decurs de două zile au fost ucişi patru sute cincizeci şi doi de membri ai Sondcrkommando. Doar cei aflati în Crematoriul III, a căror participare la revoltă a fost blocată imediat de kapo Lemke şi de gardienii nemţi, au rămas în viaţă. Shlomo Venezia a fost unul dintre ei.

în 10 octombrie, au rămas doar o sută nouăzeci şi opt de deţinuţi în Sonderkommando (o sută cincizeci şi patru provenind de la Crematoriul III şi patruzeci şi patru din Crematoriul V). Dintre aceştia, o sută şaptezeci au fost mutaţi în blocul 13 din lagărul pentru bărbaţi.

Treptat, transporturile au încetat să mai ajungă la Birkenau, iar în 26 noiembrie are loc ultima decimare a Sonderkommando: treizeci de oameni sunt trimişi la ultimele î incinerări de la Crematoriul V şi şaptezeci sunt

repartizaţi să participe la operaţiunile de demolare a structurilor crematoriilor *(Abbruchkommando).* Restul dispar fără urmă.

în 18 ianuarie 1945, în momentul evacuării generale a complexului Auschwitz, majoritatea oamenilor din Sonderkommando rămaşi încă în viaţă (printre care şi douăzeci şi cinci de greci) reuşesc să se strecoare în coloanele de deportaţi care se deplasează pentru a fi evacuaţi în lagărele încă funcţionale din interiorul Reichului. Au

reuşit astfel să se salveze de la o moarte sigură. Unii dintre ei, mai ales evrei polonezi, au reuşit să evadeze în timpul a ceea ce a fost numit mai târziu „marşul morţii”.

în mai 1945, la sfârşitul războiului, doar nouăzeci de oameni din Sonderkommando- ul de la Birkenau mai erau în viată. Asemenea lor, alţi douăzeci au fost „martori” ai exterminării: este vorba de deţinuţi care

> ï

munciseră lângă gropile comune din buncăre (lucrări de excavare,

electricieni...) şi care au fost integraţi ulterior în alte kommando-uri de muncă forţată, fapt care i-a salvat.

Unii supravieţuitori din Sonderkommando-ul de la Birkenau şi din » lagărele unde fusese pusă în aplicare *Aktion Reinhardt* au depus mărturie la diversele procese deschise împotriva criminalilor de război nazişti, însă mărturiile lor au rămas necunoscute marelui public. Prezenta mărturie a lui Shlomo Venezia este un element esenţial pentru înţelegerea mecanismelor de exterminare.

Marcello Pezzetti
Istoric specializat în Auschwitz,
Directorul Muzeului Holocaustului din Roma

- *Die Endlösung der Judenfrage* (în germ.), soluţia finală a chestiunii evreieşti, respectiv politica nazistă de exterminare sistematică a populaţiei evreieşti din Europa aplicată în Al Doilea Război Mondial (n. red.).

[22] Pentru o analiză aprofundată a acestei perioade, vezi Benz, Wolfgang (dir.), *Die Juden în Deutschland 19331945. Leben unter nationalsozialistischer Herrschaft,* Munich, Beck, ed. 1, 1988, reed. 1996, şi Friedländer, Saul, *EAllemagne nazie et les Juifs,* voi. I: *Les Années de persécution, 1933-1939,* Paris, Le Seuil, 1997.

- Nouăzeci şi una de persoane au fost asasinate în timpul pogromului, o sută nouăzeci şi una de sinagogi au fost distruse şi şapte mii cinci sute de magazine jefuite.

- Schwarz, Gudrun, *Die Nationalsozialistischen Lager,* Frankfurt pe Main-New York, Campus, 1990, p. 21-33.

- Pentru o analiză detaliată a acestei prime etape a sistemului concentraţionar, vezi Drobisch, Klaus, Wieland, Günther, *System der NS-Konzentrationslager 1933-1939,* Berlin, Akademie Verlag, 1993; Tuchei, Johannes, *Konzentrationslager. Organisationsgeschichte und Funktion der «Inspektion der Konzentrationslager» VYi-1938,* Boppard, H. Boldt, 1991.

- Frei, Norbert, *Der Führerstaat. Nationalsozialistische Herrschaft 1933 bis 1945,* Munich, Deutscher Taschenbuch Verlag, 2002, p. 139.

- Pohl, Dieter, *Verfolgung und Massenmord în der NS- Zeit 1933-1945,* Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2003, p.

140.
- Herbert, Ulrich, *Von der Gegnerbekämpfung zur «rassischen Generalprävention»,* în Herbert, Ulrich, Orth, Karin, Dieckmann, Christoph, *Die nationalsozialistischen Konzentrationslager. Entwicklung und Struktur,* Göttingen, Wallstein, 1998, p. 79-80.
[22] Karin, Orth, *Die Konzentrationslager-SS. Sozialstrukturelle Analysen und biographische Studien,* Munich, Taschenbuch Verlag, 2004, p. 24-25.
—Bartel, Walter, Trostorff, Klaus (dir.), *Buchenwald. Mahnung und Verpflichtung,* VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften (RDA), Berlin (Est), 1983, p. 698.
—Zamecnik, Stanislav, *C'était ça, Dachau. 1933-1945,* Paris, Le Cherche Midi, 2003, p. 113-114.
—Pentru aprofundarea acestui subiect, vezi Longerich, Peter, *Politik der Vernichtung. Eine Gesamtdarstellung der nationalsozialistischen Judenverfolgung,* Munich- Zurich, Piper, 1998; Aly, Götz, *«Endlösung» Völkerverschiebung und der Mord an den europäischen Juden,* Frankfurt pe Main, Fischer Verlag, 1998.
—Glinski, Miroslaw, *Organisation und Struktur des Lagers Stutthof,* în Stayer, Donald (dir.), *Stutthof. Das Konzentrationslager,* Gdansk, Wydawnictwo «Marpress», IW, p. vv.
—în anumite cazuri, această operaţiune este anticipată, cum s-a întâmplat la Piotrkow Tribunalski (octombrie 1939).
—Cf. Krausnick, Helmut, *Hitlers Einsatzgruppen. Die Truppen des*

Weltanschauungskrieges 1938-1942, Frankfurt pe Main, Fischer Taschenbuch Verlag, 1993.
—Rusia Albă sau Rutenia Albă, referinţă istorică pentru un teritoriu din partea de est a actualei Republici Belarus (n. red.).
—Cercetările întreprinse de preotul Patrick Desbois, publicate în volumul *The Holocaust by Bullets: A Priest's Journey to Uncover the Truth Behind the Murder of 1.5 Million Jews,* apărut în august 2008, confirmă informaţia (n. red.).

Aktion T4 este suspendată în vara anului 1941, mai ales din cauza oprobriului public şi implicării unor înalţi prelaţi ai Bisericii cu scopul de a opri aceste operaţiuni. O parte a funcţionarilor care au participat la *Aktion T4* sunt repartizaţi în diferite lagăre pentru a organiza execuţiile prizonierilor (operaţiune cunoscută sub numele de cod 14fl3). Cf. Friedlander, Hanry, *Le origini del genocidio nazista. Dalleutanasia alia soluzione finale,* Roma, Editori Riuniti, 1997, p. 197— 207. Klee, Ernst (dir.), *Dokumente zur «Euthanasie»,* Frankfurt pe Main, Fischer Verlag, 2001.

[22] Cf. Tregenza, Michael, *Purificare e distruggere. (I) II programma «Eutanasia». Le prime camere a gas naziste e lo sterminio dei disabili (1939-1941),* Verona, Ombre Corte, 2006, p. 111-117.
—Cf. Beer, Mathias, *Die Entwicklung der Gaswagen beim Mord an den Juden, în Vierteljahreshefte für Zeitgeschichte,* Bd. 35, Heft 3 (1987), p. 403-417.
—După numele şefului RSHA (Biroul

Principal de Securitate al Reichului), Reinhardt Heydrich, asasinat în mai 1942 de luptători din Rezistenţa cehă.

— Pentru aprofundarea acestui subiect, vezi Hilberg, Raul, *La Destruction des Juifs d'Europe,* Paris, Fayard, 1988; noua ed. completată şi actualizată, Paris, Gallimard, Folio, 2006, 3 vol., şi Arad, Yitzhak, *Belzec, Sobibor, Treblinka. The Operation Reinhard Death Camps,* Bloomington-Indianapolis, Indiana University Press, 1987.

— Despre istoria lagărului Auschwitz, vezi Gutman, Yisrael, Berenbaum, Michael (dir.), *Anatomy of the Auschwitz Death Camp,* Bloomington, Indiana University Press, 1994; Steinbacher, Sybille, *«.Musterstadt»* Auschwitz. *Germanisierungspolitik und Judenmord în Ostoberschlesien,* Munich, Saur, 2000; Czech, Danuta, *Kalendarz wydarzeñ w KL Auschwitz,* Wydawnictwo Panstwowego Muzeum w Oswişcimiu-Brzezince, 1992; Dlugoborski, Waclaw; Piper, Franciszek (dir.), *Studien zur Geschichte des Konzentrations-und Vernichtungslagers Auschwitz,* 5 voi., Oswişcim, Verlag des Staatlichen Museums Auschwitz-Birkenau, 1999.

— Pentru mai multe detalii referitoare la structura crematoriilor, cf. Pressac, Jean-Claude, *Auschwitz: Technique and operation ofthe gas chambers,* New York, The Beate Klarsfeld Foundation, 1989, şi Pressac, Jean-Claude, *Les Crématoires d'Auschwitz: la machinerie du meurtre de masse,* Paris, CNRS, 1993.

— Din 7 octombrie 1941, au început să sosească la Auschwitz primele grupuri de

prizonieri sovietici. în decurs de numai o lună, au fost deportaţi circa 10 000 de prizonieri de război sovietici, provenind în principal din lagărul militar german de la Lamsdorf. în scurt timp, dintre aceştia, o mie au fost împuşcaţi ori gazaţi. Ceilalţi au fost folosiţi la lucrările de construcţie a lagărului Birkenau. în noiembrie, circa trei mii şapte sute de persoane muriseră deja şi, în februarie 1942, peste opt mii trei sute. Doar o sută din cei zece mii mai erau încă în viată la sfârşitul lucrărilor de construcţie.[21]

[21] Cf. Klarsfeld, Serge, Pezzetti, Marcello, Zeitoun, Sabine (dir.), *LAlbum dAuschwitz,* Paris, Editions Al Dante – *Fondation pour la Mémoire de la Shoah,* 2005, p. 38-39.

— Din luna septembrie, evreii provenind din lagărul ghetou Theresienstadt au fost internaţi în lagăr fără a trece prin triaj la sosire. Nucleele familiale au fost menţinute în incinta lagărului. Cu toate acestea, aproape toţi aceşti evrei au fost eliminaţi în timpul a două *Aktionen* tragice întreprinse în 1944.

— Acest sector, de asemenea denumit *Zigeunerlager,* a fost ocupat de deportaţii ţigani trimişi la Auschwitz după promulgarea unui decret dat de Himmler şi datat 16 decembrie 1942. Ei nu au trecut prin trierea iniţială şi au rămas în familie în acest sector. Prima *Aktion* împotriva ţiganilor a intervenit în 22 martie 1943 prin eliminarea a o mie şapte sute de deportaţi suspectaţi a fi bolnavi de tifos. Apoi, în 25 mai, a fost declanşată o a doua *Aktion* în cursul căreia au fost gazate cinci sute de persoane. Un an mai târziu, în

16 mai 1944, s-a hotărât lichidarea *Zigeunerlager.* Naziştii au încercuit sectorul cu intenţia de a trimite pe toată lumea la camera de gazare. Preveniţi, adulţii s-au opus violent soldaţilor SS. *Aktion* a fost reportată pentru 2 august, reuşind să trimită până la urmă 2 897 de victime inocente la camera de gazare de la Crematoriul V.

[22] Aceste operaţiuni se puteau desfăşura şi în localul cuptoarelor. Părul era vândut întreprinderilor germane producătoare de ţesături, dinţii de aur erau topiţi într-o încăpere din Crematoriul III, apoi aurul era trimis la Berlin.

— în plus, *Crematoriul II* era echipat cu un cuptor destinat strict arderii deşeurilor şi distrugerii anumitor bunuri care aparţinuseră victimelor, cum ar fi documente personale sau fotografii.

— în Crematoriul II se mai găsea o sală de disecţie folosită de doctorul SS Josef Mengele şi de asistentul lui, prizonierul Miklos Nyiszli, medic şi autor evreu din Transilvania, născut la Şimleul Silvaniei, supravieţuitor al deportării în lagărele naziste de exterminare, alocat la Sonderkommando. Vezi Nyiszli, Miklos, *Médecin à Auschwitz,* Paris, Julliard, 1961, volum apărut în limba română sub titlul *Am fost medic la Auschwitz* şi publicat mai întâi la Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1965 (n. red.).

— Goliath Fischl era un *Vorarbeiter* (maistru) polonez.

— Povestea unor supravieţuitori ai unităţilor Sonderkommando se regăseşte în: Greif, Gideon, *Wir weinten tränenlos... Augenzeugenberichte der jüdischen «*

Sonderkommandos » în Auschwitz, Cologne-WeimarVienne, Böhlau Verlag, 1995, ca şi în Friedler, Eric, Siebert, Barbara, Kilian, Andreas, *Zeugen aus der Todeszone. Das jüdische Sonderkommando în Auschwitz,* Lüneburg, zu Klampen, 2002. Vezi şi Müller, Filip, *Trois ans dans une chambre à gaz d'Auschwitz. Le témoignage de l'un des seuls rescapés des commandos spéciaux,* Paris, Pygmalion/Gérard Watelet, 1980.

— Ordinul provenea direct de la Himmler şi a fost dat la scurt timp după vizita sa la Auschwitz din 17-18 iulie. în 16 septembrie, comandantul Hôss, însoţit de SS Hossler şi Dejaco, s-a dus la Chelmno pentru a studia metodele folosite de Paul Blobel pentru incinerarea cadavrelor. Blobel era intr-adevăr însărcinat cu eliminarea urmelor masacrelor în masă de pe teritoriul polonez şi rus în cursul unei acţiuni purtând numele de cod *Aktion 1005.* Cf. Spector, Shmuel, *Aktion 1005 – Effacing the Murder of Millions,* în *Holocaust and Genocide Studies,* voi. 5, n. 2, 1990; Desbois, Patrick, Frenk, Levana, *Opération 1005. Des techniques et des hommes au service de l'effacement des traces de la Shoah,* Paris, Les études du Crif, n. 3, 2003.

[122] Această *Aktion* a fost ultima operaţiune de gazare care a avut loc în Crematoriul I de la Auschwitz I. Instalaţiile de incinerare au continuat să funcţioneze câteva luni încă, după care au fost, la rândul lor, demolate.

[122] Moll a fost înlocuit de Peter Voss după încetarea activităţilor din buncăre şi numit *Lagerfiihrer* al sublagărului Blechhammer.

[125] Listele diverselor kommando-uri de muncă

din lagăr, ţinute de nazişti, indică faptul că la 30 august, 874 de persoane munceau în crematorii, numărul lor ajungând la doar 661 în 3 octombrie. Vezi APMO (Arhivele Muzeului de Stat Auschwitz-Birkenau), D-AUII-3°/49, Arbeitseinsatzliste, Bd. 11.

— Unele manuscrise au fost găsite în perioada martie 1945-octombrie 1980. Au fost integral publicate de Muzeul Auschwitz şi traduse în mai multe limbi. Cf. Ber, Mark, *Des voix dans la nuit. La résistance juive à Auschwitz-Birkenau,* Paris, Pion, 1982, şi Bensoussan, Georges (dir.), *Des voix sous la cendre. Manuscrits des Sonderkommandos d'Auschwitz-Birkenau,* în *Revue d'histoire de la Shoah,* n. 171, ianuarie-aprilie 2001.

Vezi şi Olére, David, *A Painter în the Sonderkommando at Auschwitz,* New York, The Beate Klarsfeld Foundation, 1989.

Italia în Grecia: mică istorie a unui mare eşec

de *Umberto Gentiloni*

Povestea lui Shlomo Venezia face parte din istoria noastră, din istoria unei Europe însângerate de Al Doilea Război Mondial. Pentru a înţelege mai bine mărturia unui evreu italian din Grecia, este necesar să revenim la contextul istoric în care a trăit Shlomo.

în 28 octombrie 1922, Marşul asupra Romei inaugurează ceea ce regimul numeşte „era fascistă”. După exact optsprezece ani, în 28 octombrie 1940, începe campania din Grecia: în strânsă legătură cu planurile sale expansioniste, Italia mărşăluieşte spre Atena, amintind în mod explicit de actul fondator al regimului. în Grecia, la această dată este celebrată chiar şi azi Ziua Naţională, simbol al unirii naţiunii şi al rezistentei în fata î > ,, agresorului.

Politica fascistă de ocupare a Europei mediteraneene reprezintă un obiectiv strategic, menit să îmbine expansiunea teritorială cu statutul de mare putere. Fascismul a revendicat dintotdeauna Marea Mediterană ca spaţiu necesar şi vital, ajungându-se până la redenumirea ei ca *mare nostrum.* în această dinamică se impune „proiectul imperial” de dominare a spaţiului mediteraneean, contopind astfel referinţele retorice la trecutul roman şi aspiraţiile expansioniste prin redistribuirea jocului marilor puteri cu o abordare în special anglofobă.[122] Imperialismul colonial italian se întemeiază astfel pe o ideologie militaristă şi rasistă care s-a manifestat îndeosebi în „Africa italiană”. Şi totuşi, aceste revendicări sunt profund ancorate în contextul internaţional al celui de-Al Doilea Război Mondial, depăşind cadrul italian. — Totul începe în 10 iunie 1940, odată cu intrarea în război a Italiei alături de Germania nazistă. Ambiţiile mediteraneene ale fascismului sunt o componentă esenţială a Axei Roma-

Berlin. în ciuda slăbiciunilor sale şi a înfrângerilor suferite, regimul italian a putut să-şi păstreze, cel puţin parţial, prestigiul internaţional datorită sprijinului decisiv al aliatului său
german. În acest sens, ne e permis să afirmăm următorul lucru: campania din Grecia şi deznodământul său catastrofal
)
pentru armata italiană au marcat un moment de cotitură hotărâtor şi sfârşitul pretenţiilor hegemonice ale puterii italiene. Italia fascistă s-a văzut constrânsă să-şi asume rolul şi funcţia de aliat subordonat, supus alegerilor şi strategiilor beliciste ale celui de-Al Treilea Reich.—

Chiar înaintea intrării în război, Italia ocupase Albania, în aprilie 1939. începând din acest moment, au fost elaborate planurile pentru o posibilă invazie a Greciei. în ziua fatidică în care a fost declanşată campania italiană din Mediterana, Hitler şi Mussolini sau întâlnit la Florenţa pentru a discuta despre responsabilităţile reciproce, în calitatea lor de cobeligeranţi. Şi totuşi, Italia n-a făcut nicio aluzie la iminenta

operaţiune din Mediterana, fiindcă invazia Greciei trebuia să rămână secretă. Titlurile din *Corriere della Sera* subliniau cu emfază: „Se decide soarta noii Europe. Războiul de secesiune de pe continent împotriva odioasei hegemonii britanice. Impresie profundă în lume după întâlnirea de la Florenţa”—. în primele zile, războiul părea să se înscrie pe calea unei victorii iminente, iar o înfrângere a englezilor, printr-o pace negociată, părea o perspectivă cât se poate de plauzibilă. Când, în 12 octombrie 1940, Germania a intrat în România, Mussolini a considerat că venise momentul să treacă la acţiune, urmând o dublă linie de conduită: „surpriza” şi războiul paralel. Această strategie a făcut posibilă alinierea cu strategia nazistă orientată împotriva unui duşman comun, acţionând de-o manieră autonomă pe planurile militar şi diplomatic. Convins că va obţine o victorie rapidă, Mussolini ar fi declarat în faţa Consiliului de miniştri: „Dacă aş sti că nu suntem în stare să-i învingem

rapid pe greci, aş renunţa să fiu italian —.

5 J

Numai că planurile sale militare au fost în scurt timp contracarate de rezistenţa armatei greceşti. Putem astfel distinge patru faze succesive ale conflictului: de la declanşarea ostilităţilor, în 28 octombrie, până în 13 noiembrie 1940, data eşecului înregistrat de ultimul atac lansat de Italia (după bombardamentele italiene asupra Salonicului, de la 1 noiembrie); de la jumătatea lunii noiembrie şi până la sfârşitul lunii decembrie, forţele armate greceşti lansează o contraofensivă; între sfârşitul lunii decembrie
1940 şi 26 martie 1941, situaţia stagnează între cele două armate care îşi consolidează poziţiile; şi, în fine, din 27 martie şi până în 23 aprilie 1941, intervine *Wermacht*-ul care lansează o ofensivă ce va deschide calea armistiţiului prin capitularea Greciei.

în ciuda înfrângerii Greciei, bilanţul pierderilor în rândul militarilor italieni frizează un adevărat dezastru. Forţele

armate italiene, slab pregătite şi prost informate, n-au reuşit să gestioneze riposta militară greacă condusă de generalul Papagos. Mussolini a fost obligat să accepte intervenţia armatei germane şi să facă faţă criticilor lui Hitler privind conducerea catastrofală a operaţiunilor militare.— Victoria *Wermacht-ului* este categorică. A doua zi după semnarea armistiţiului, soarta Greciei este pecetluită. Teritoriul este împărţit în trei zone de ocupaţie: germană, italiană şi bulgară. Prima zonă, aflată sub control german, cuprinde o mare parte din Creta, Pireu (portul Atenei), o porţiune din Macedonia, care include Salonicul, o parte a Traciei Occidentale, aflată la graniţa cu Turcia, şi Insulele Lemnos şi Chios.

în zona de ocupaţie germană din nord, Salonic este oraşul unde se regăseşte principala comunitate a evreilor din Grecia: peste cincizeci şi şase de mii de persoane, începând din luna octombrie a anului 1941, Himmler obţine de la Hitler aprobarea de a acţiona împotriva

populaţiei evreieşti din Salonic; numai că a durat ceva mai mult până să fie pus totul în mişcare. în 13 iulie 1942, este introdusă munca forţată, obligând între şase şi şapte mii de evrei să lucreze în zone infestate de paludism şi în minele cu zăcăminte de crom. Numeroşi evrei încearcă să se refugieze în zona ocupată de Italia. La început, evreii de naţionalitate italiană sunt cruţaţi, însă în primăvara anului 1943 autorităţile solicită transferul acestora în zona italiană. în ianuarie 1943, Rolf Giinther, trimisul lui Eichmann, merge la Salonic şi, după el, Dieter Wisliceny şi Aloîs Brunner (care colaborează şi ei cu Eichmann) ajung acolo pentru a operaţionaliza politica antievreiască ce începe foarte rapid să prindă contur. Din 25 februarie 1943, sunt introduse măsuri pentru a-i însemna pe toţi evreii (cu excepţia celor de naţionalitate străină) şi toate afacerile lor. Ghetoul stabileşte o zonă de rezidenţă obligatorie împărţită în mai multe zone, potrivit unui plan pus la punct în detaliu. Cartierul Baron-Hirsch, situat în

apropierea gării, devine în scurt timp anticamera deportărilor, locul în care erau strânşi evreii înainte de a fi trimişi pe ultimul drum.

în 20 martie 1943, primul convoi care a plecat din Salonic ajunge la Auschwitz- Birkenau, trecând prin Belgrad şi Viena. Vor urma optsprezece alte convoaie, iar ultimul ajunge la Auschwitz în 18 aprilie 1943. în total, sunt deportate de la Salonic la Auschwitz— patruzeci şi şase de mii de persoane.

Cea de-a doua zonă, mai întinsă, trece sub control italian şi cuprinde Tesalia, centrul Greciei, Atica, Corfu, Insulele loniene şi o parte din Creta. Insula Rhodos şi Arhipelagul Dodecanez aparţineau deja Italiei în urma războiului din Libia din perioada 1911-1912. Aproape paisprezece mii de evrei trăiesc în această zonă şi sunt relativ protejaţi, în ciuda pretenţiilor naziste. Până la sfârşitul verii anului 1943, legile antisemite în vigoare din Italia nu se aplică decât de-o manieră limitată teritoriului grec aflat sub ocupaţie.

Situaţia se schimbă radical după căderea fascismului.

Cea de-a treia zonă este atribuită aliatului cel mai controversat al Germaniei: Bulgaria. Inamică a Greciei, această ţară nu a participat la ostilităţi, însă primeşte teritoriile fertile ale Traciei Occidentale, o parte din Macedonia şi acces direct la Marea Egee. Bulgaria, care s-a alăturat Axei la 1 martie 1941, devine astfel o ţară pe jumătate aliat, pe jumătate satelit al Germaniei. Nu participă la invadarea Uniunii Sovietice (cu care menţine relaţiile diplomatice până în septembrie 1944), însă este păstrată ca rezervă în Balcani. în Bulgaria se aflau aproximativ cincizeci de mii de evrei. Sunt cu cincisprezece mii mai mulţi după cucerirea de noi teritorii. Evreii din Bulgaria sunt supuşi discriminărilor şi persecuţiilor repetate, însă nu sunt deportaţi, în 31 august 1944, sunt abrogate la Sofia legile antievreieşti. în schimb, lucrurile se petrec diferit în teritoriile ocupate la momentul împărţirii Greciei, unde administraţia

bulgară aplică de-o manieră intransigentă directivele naziste şi organizează deportarea evreilor în lagărul de exterminare Treblinka. Unsprezece mii de evrei sunt exterminaţi astfel: patru mii provin din Tracia (primul convoi pleacă din Gornadzumaja în 18 martie 1943 şi trece prin Sofia în drum spre destinaţia finală), o sută cincizeci şi opt de persoane sunt deportate
din comuna Pirot şi peste şapte mii din Macedonia (în trei transporturi succesive din care primul pleacă la 11 martie 1943).—

Ocupaţia germană aduce economia Greciei într-o situaţie catastrofală: situaţia alimentară

5 3

se degradează, producţia agricolă este acaparată sistematic, inflaţia devine galopantă, iar piaţa neagră se dezvoltă puternic. Aceste efecte au fost resimţite crâncen în iarna 1941-1942, provocând moartea a trei sute şaizeci de mii de persoane dintr-o populaţie de opt milioane de locuitori,[115] însă ţara a rămas în afara preocupărilor Marilor

Puteri. Invadarea URSS-ului în iunie 1941 de către forţele

>

armate germane şi intrarea în război a Statelor Unite în decembrie 1941, după atacul asupra bazei de la Pearl Harbor, au extins sfera ostilităţilor.

în Grecia se instalează o fază dureroasă de stagnare până-n vara crucială a anului 1943, când intervin mai multe evenimente cu repercusiuni majore, în special în Italia: debarcarea trupelor anglo-americane pe coasta Siciliei, declanşarea raidurilor aeriene asupra capitalei Italiei, căderea lui Mussolini şi a Marelui Consiliu al fascismului (25 iulie 1943) care deschid calea spre formarea guvernului provizoriu condus de mareşalul Badoglio, în fine, semnarea armistiţiului cu generalul Eisenhower, comandantul suprem al armatelor aliate din Mediterana, anunţat la 8 septembrie 1943.^ Drept urmare, Italia este împărţită între guvernul provizoriu care controlează Sudul şi Republica Socială Italiană cu sediul la Salo, în Nord, în fruntea căreia se află Mussolini care

continuă războiul alături de Germania.

în zona trecută sub control german, politica nazistă este impusă tuturor, în special populaţiei evreieşti. în Grecia, *Wermacht-u* ocupă în doar câteva zile teritoriul aflat până atunci sub controlul Italiei. Familiile evreieşti pe care Italia le protejase se regăsesc în scurt timp supuse unei sorţi identice celei a comunităţilor evreieşti din restul Europei ocupate. în 3 octombrie 1943, şeful forţelor SS şi al poliţiei, Walter Schimana, dă ordin să se treacă la recensământul tuturor evreilor. în martie 1944, raidurile se succed afectând aproape cinci mii patru sute de evrei. Două convoaie pleacă din Atena cu destinaţia Auschwitz (11 aprilie) şi Bergen-Belsen (cinci zile mai târziu). Ultimele transporturi îi deportează pe locuitorii insulelor greceşti. Peste două mii de persoane sunt deportate în iunie din Corfú, iar alţi două mii de evrei din Rhodos şi Kos sunt deportaţi la jumătatea lunii august 1944.

Este încă greu de stabilit numărul exact al victimelor din regiune,

deoarece o mulţime de semne de întrebare continuă să persiste. Se consideră că au fost deportaţi aproape şaizeci şi cinci de mii de evrei, din care cincizeci şi patru de mii au fost deportaţi la Auschwitz, fiind preluaţi din zona de ocupaţie germană, şi unsprezece mii au fost deportaţi din zona bulgară şi ucişi la Treblinka. Două mii cinci sute de persoane au decedat din cauza consecinţelor ocupaţiei teritoriului grec. Treisprezece mii de evrei greci au supravieţuit războiului care a luat sfârsit odată cu intrarea trupelor engleze în Atena, în *3* octombrie 1944.

Umberto Gentiloni Profesor
de istorie contemporană
Universitatea din Teramo
(Italia)

---

[102] Cf. N. Labanca, *Mediterráneo,* în V. De Grazia e S. Luzzatto (dir.), *Dizionario del fascismo,* Torino, Einaudi, 2003, vol. II, p. 117-119.
— Pentru principalele contribuţii la acest subiect, vezi D. Rodogno, *II nuovo ordine mediterráneo. Le politiche di occupazione dell'Italia fascista în Europa*

(1940-1943), Torino, Bollati Boringhieri, 2003; N. Labanca, *Oltremare. Storia dell'espansione coloniale italiana,* Bologne, Mulino, 2002.
— Cf. D. Rodogno, *Campagna di Grecia,* în *Dizionario del fascismo, op. cit.,* vol. I, p. 635-638.
— *Corriere della Sera,* 29 octombrie 1940.
— G. Bottai, *Diario 1935-1944,* Milano, Rizzoli, 1989, p. 228.
— R. De Felice, *Mussolini lalleato,* vol. I: *L'Italia în Guerra 1940-1943,*1.1: *Dalia guerra «breve» alla guerra lunga,* Torino, Einaudi, 1996, p. 322-326.
— Convoaiele sosesc la Auschwitz în zilele de 24, 25, 30 martie; 3, 9, 10, 13, 17, 18, 22, 26, 28 aprilie; 4, 7/8, 16 mai; 8 iunie; 13 august (Bergen-Belsen) şi 18 august 1943. Vezi lista deportărilor în H. Fleischer, *Griechenland,* în *Dimension des Völkermords. Die Zahl der jüdischen Opfer des Nationalsozialismus,* Benz, Wolfgang (dir.), p. 273, şi în A. Récanati, *Mémorial de la déportation des Juifs de Grèce, op. cit.,* p. 48.
[m] Despre politica antisemită din Bulgaria, vezi Hans- Joachim Hoppe, *Bulgarien,* în Benz, Wolfgang (dir.), *Dimension des Völkermords. Die Zahl der jüdischen Opfer des Nationalsozialismus, op. cit.,* p. 275-310; Hilberg, Raul, *La Destruction des Juifs d'Europe, op. cit.*
— Cf. M. Mazower, *Inside Hitlers Greece: the experience of occupation 1941-44,* New Haven, Yale University Press, 1993.
— Cf. C. Pavone, *Una guerra civile. Saggio storico sulla moralità nella Resistenza,*

Torino, Bollati Boringhieri, 1991; E. Aga-Rossi, *Una nazione allo sbando. Earmistizio italiano del settembre 1943 e le sue conseguenze,* Bologne, il Mulino, 2003.

Despre David Ölére

Lucrările reproduse la paginile 77, 84, 86, 88, 90, 92, 95, 100, 108 sunt semnate de David Olere, născut la 19 ianuarie 1902 la Varşovia şi naturalizat francez în anul 1937.

[3] [3]

David Olere, pictor şi afişist exponent al Şcolii din Paris, a frecventat cercurile artistice din Parisul anilor 1920 şi 1930 în

[3]

Montmartre şi Montparnasse, unde i-a cunoscut pe Max Ernst, Modigliani etc. Mobilizat în 1939 în Regimentul 134 infanterie, îşi pierde postul în 1940 şi trece prin umilinţele impuse evreilor de guvernul de la Vichy. Arestat în 20 februarie 1943 de poliţia franceză, este deportat de la Drancy la Auschwitz-Birkenau cu convoiul nr. 49 în 2 martie 1943. în cursul întregii perioade de detenţie, face parte din Sonderkommando, sub numărul

106144. Evacuat în 19 ianuarie 1945 din cauza înaintării Armatei Roşii, supravieţuieşte „marşului morţii” care-l aduce la Ebensee, în Austria, de unde este eliberat de armata americană în 6 mai 1945. întors din lagăre, nu pregetă să dea mărturie, prin desenele şi lucrările sale, despre aceşti ani de coşmar. Statutul special pe care l-a avut în lagăr îl transformă într-un martor direct al maşinăriei de exterminare naziste.

David Olère a murit în 2 august 1985, în apropierea Parisului.

Operele lui, de o valoare excepţională, au fost publicate în special în cartea fiului său, Alexandre Oier, prefaţată de Serge Klarsfeld: *Un génocide en héritage—,* Editura Werm 1998, disponibilă la c/o Alexandre Oier, 4 rue de Rivoli, 06000 Nisa (tel. şi fax: 04 93 82 05 46).

Editura Albin Michel îi mulţumeşte lui
Ĭ >
Alexandre Oier, prieten al lui Shlomo Venezia, pentru amabila sa colaborare.

— Moştenirea genocidului (n. trad.).

BIBLIOGRAFIE ORIENTATIVĂ

BENDEL, Paul, *Les Crématoires. Le Sonderkommando,* în *Témoignages sur Auschwitz,* Paris, Edition de l'Amicale des déportés d'Auschwitz – Fédération nationale des déportés et internés résistants et patriotes, 1946.

BENSOUSSAN, Georges (dir.), „Des voix sous la cendre. Manuscrits des Sonderkommandos d'Auschwitz-Birkenau", în *Revue d'histoire de la Shoah,* n. 171, 2001.

COHEN, Nathan, *Diaries of the Sonderkommandos în Auschwitz: Coping with Fate and Reality,* în Yad Vashem Studies, vol. 20,1990, p. 275-312.

CZECH, Danuta, *Kalendarium der Ereignisse im Konzentrationslager Auschwitz- Birkenau 1939-1945,* Reinbek bei Hamburg, Rowohlt, 1989.

FRIEDLER, E, SIEBERT, B., et KILIAN, Andreas, *Zeugen aus der*

Todeszone. Das jüdische Sonderkommando în Auschwitz, Lüneburg, Klampen, 2002.

GRADOWSKI, Zalmen, *Au coeur de l'enfer: document* écrit *d'un Sondercommando d'Auschwitz, 1944,* Paris, Kimé, 2001.

GREIF, Gideon, *Wir weinten tränenlos... Augenzeugenberichte der jüdischen «Sonderkommandos»* în Auschwitz, Cologne- Weimar-Vienne, Böhlau Verlag, 1995.

GUTMAN, Yisrael, et BERENBAUM, Michael (dir.), *Anatomy of the Auschwitz Death Camp,* Bloomington and Indianapolis, Indiana University Press, 1998.

HOSS, Rudolf, *Le commandant d'Auschwitz parle,* Maspero, [1979], reed, cu prefaţă şi postfaţă de Geneviève Decrop, Paris, La Découverte, 2005.

HOSS, Rudolf, BROAD, Pery, et KREMER, Johann Paul, *Auschwitz vu par les SS,* Oswiçcim, musée d'Etat d'Auschwitz- Birkenau, 1996.

KIELAR, Wieslaw, *Anus Mundi: Cinq ans à Auschwitz,* Paris, Robert Laffont, 1980.

KLARSFELD, S., PEZZETTI, M., et ZEITOUN, S. (dir.), *LAlbum Auschwitz,* Paris, Éditions Al Dante-Fondation pour la Mémoire de la Shoah, 2005.

LANZMANN, Claude, *Shoah,* Paris, Fayard, 1985.

MANDELBAUM, Henryk, „... et je fus affecté au Sonderkommando“, în MATEJA, J., SWIEBOCKA, T. (dir.), *Témoins dAuschwitz,* Oswiçcim, Musée d’Etat d’Auschwitz- Birkenau, 1998, p. 341-350.

MARK, Ber, *Des voix dans la nuit. La résistance juive à Auschwitz,* Paris, Pion, 1982.

MULLER, Filip, *Trois ans dans une chambre à gaz dAuschwitz. Le témoignage de l’un des seuls rescapés des commandos spéciaux,* Paris, Pygmalion, 1980.

NYISZLI, Miklos, *Médecin à Auschwitz, Souvenirs d’un médecin déporté,* Paris, Julliard, 1961.

OLER, Alexandre, *Un génocide en héritage, Tableaux de David Olère, Survivant des Sonderkommandos,* Paris, Editions Wern, 1998.

PEZZETTI, Marcello, PICCIOTTO, L., HAYON, N., et VERGANI, G., *Destinazione Auschwitz,* Milan, Proedi, 2000.

POLIAKOV, Léon, *Auschwitz,* Paris, Julliard, 1964.

POLUDNIAK, Jan, *Zonder. Rozmowa z czlonkiem Sonderkommanda. Henrykiem Mandelbaumem,* Katowice-Sosnowiec, Sowa- Presse, 1994.

PRESSAC, Jean-Claude, *Auschwitz: Technique and Operation of the Gas Chambers,* New York, The Beate Klarsfeld Foundation, 1989.

SEDEL, Alfred, *Sonderkommando,* în *Le Monde juif,* n. 134,1989, IV-VI, p. 75-80.

„Testimony of a Sonderkommando Survivor în *The Voice of Auschwitz Survivors în Israel,* no 23, 1983, p. 5-7.

WELLERS, Georges, *Les chambres à gaz ont existé. Des documents, des*

témoignages, des chiffres, Paris, Gallimard, 1981.

Cartea lui Shlomo Vcnczia este unica mărturie completă care ne-a parvenit dc la un supravieţuitor al Sondcrkommando, unităţile speciale din lagărul de exterminare de la Auschwitz. Autorul descrie cu precizie cum a fost condamnat să îndeplinească o misiune abominabilă, aceea de a-i ajuta pe deportat ii trimişi la moarte după triere să se dezbrace şi să intre în camerele de gazare, apoi să care la cuploarele dc incinerare ctidavrclc victimelor, l.a rândul lor. membrii Sondcrkommando au fost aproape toii asasinaţi de către nazişti.

Dând dovadă dc onestitate ireproşabilă, Shlomo Vcnczia evocă toate aspectele macabre ale activităţii Sondcrkommando, oferind detalii insuportabile, care dau întreaga măsură ¿1 acestor crime.

Mărturia acestui supravieţuitor al Holocaustului,
ca toate celelalte, se citeşte cu teamă şi tremurând.“

ELIE WTESEL, laureat ai Premiului Nobel pentru Pace

SHLOMO VENEZIA

s-a născut în Grecia, la Salonic, în 29 decembrie I 923,
într-o familie dc evrei sefarzi. Ajuns la 11 aprilie 1944 în lagărul dc exterminare de la Auschwitz-Birkenau împreună cu întreaga sa familie.
din care mama şi două fetiţe, surorile lui. pier în camerele de gazare,
Vcnczia a fost trimis să lucreze în Sonderkommando.
şi a Evacuat dc la Auschwitz, a supravieţuit marşurilor morţii
fost eliberat de armata americană în 1945.
Shlomo Vcnczia a murit kt Roma, în 2012.

INSH
R
inslitutii National pentru
Stud-e/ea

ISBN: 978-606-95625-4-3
9 786069 562543
m.ro